

ΟΙ ΛΗΣΤΕΣ

ΟΥΕΙΣ ΠΕΡΙΘΩΡΙΑΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΣΤΟ ΑΡΧΑΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Βόλος 2008

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 6928/1
Ημερ. Εισ.: 16-02-2009
Δωρεά: Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός: Δ
883.01
ΝΙΚ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στις Ιστορικές, Αρχαιολογικές και
Ανθρωπολογικές Σπουδές.

Νικηφορίδης Μιχάλης

ΟΙ ΛΗΣΤΕΣ

ΟΨΕΙΣ ΠΕΡΙΘΩΡΙΑΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΣΤΟ ΑΡΧΑΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ.

Διπλωματική Εργασία

Τ ρ ι μ ε λ ή ς ε π ι τ ρ ο π ή

Επόπτης Α΄ : Κυρτάτας Δημήτρης

Επόπτης Β΄: Παλαιοθόδωρος Δημήτρης

Β Ο Λ Ο Σ

Σ ε π τ έ μ β ρ ι ο ς 2 0 0 8

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

<u>Εισαγωγή</u>	4 – 16
1.Αντικείμενο – Θεωρίες Περιθωριακών.....	4
2.Πηγές.....	11
<u>Κεφάλαιο Α</u> : Οι πειρατές.....	17
<u>Κεφάλαιο Β</u> : Οι τυμβωρύχοι.....	27
<u>Κεφάλαιο Γ</u> : Οι ληστές	31
<u>Κεφάλαιο Δ</u> : Οι βουκόλοι ληστές.....	38
<u>Κεφάλαιο Ε</u> : <i>Το Ληστρικό ήθος</i> . Χαρακτηρισμοί για τις ληστρικές ομάδες και σημεία διάκριση της περιθωριακότητας τους στα ΑΕΜ.....	46
<u>Κεφάλαιο Στ</u> : Δυναμική του φαινομένου της ληστείας, κίνητρα και επιδιώξεις, αλλαγή σε σχέση με το χρόνο, δύο παραδείγματα.....	55
<u>Κεφάλαιο Ζ</u> : Η Καταδίωξη των ληστών από τους φορείς εξουσίας.....	61
<u>Συμπεράσματα</u>	66
<u>Πρωτογενής βιβλιογραφία</u>	73
<u>Δευτερογενής βιβλιογραφία</u>	74

*Εικόνα εξωφύλλου, Η Χαρίκλεια απειλεί ότι θα αυτοκτονήσει αν οι ληστές την πάρουν, αφήνοντας τον Θεαγένη πληγωμένο στην ακτή. Λεπτομέρεια από πίνακα άγνωστου ζωγράφου του 17^{ου} αιώνα. Ο πίνακας εντάσσεται σε κύκλο εννέα έργων από το ανάκτορο Wilhelmshöhe, Kassel. Φωτογραφία του μουσείου, στο *Το Αρχαίο Ελληνικό μυθιστόρημα*, Τ. Hägg, σελ. 252.

Εισαγωγή

1. Αντικείμενο - Θεωρίες Περιθωριακών

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η αναζήτηση και η περιγραφή των περιθωριακών μέσα από τα αρχαία ελληνικά μυθιστορήματα¹. Η αναζήτηση αυτή θα επικεντρωθεί στις ληστρικές ομάδες, οι οποίες περιλαμβάνουν τους ληστές, τους βουκόλους ληστές, τους πειρατές και τους τυμβωρύχους. Επιπλέον για την κατανόηση του θέματος θα συζητήσουμε το ήθος των ληστρικών αυτών ομάδων, καθώς και δύο περιπτώσεις της δυναμικής του φαινομένου της ληστείας και τέλος την καταδίωξη των ληστών από τους φορείς εξουσίας.

Η αναζήτηση των περιθωριακών στην ιστορία, θα μπορούσαμε να πούμε ότι εντάσσεται μέσα σε ένα ευρύτερο ιστοριογραφικό ρεύμα, της ιστορικής ανθρωπολογίας. Σημείο τομής και χρονική αφετηρία για το ιστοριογραφικό αυτό ρεύμα ήταν ο Μάης του 1968². Τότε οι μελετητές της ιστορίας και ειδικότερα από την δεκαετία του 70, επηρεασμένοι από τα γεγονότα που ακολούθησαν, άρχισαν να στρέφουν το βλέμμα τους σε ό, τι παλαιότερα είχε απωθηθεί: *προς τα περιθώρια, προς την ανάποδη πλευρά των κατεστημένων αξιών, στους τρελούς, στις μάγισσες, στους παραστρατημένους...*³ Αυτή η στροφή των ιστορικών σήμανε ταυτόχρονα το τέλος του προοδευτισμού και την αρχή της σχέσης της ιστορίας με την κοινωνική ανθρωπολογία⁴.

Ο ιστορικός Μπ. Γκερεμέκ ήταν ένας από τους πρώτους που ασχολήθηκαν με τη μελέτη των περιθωριακών στην ιστορία. Το έργο που ανέδειξε την προβληματική αυτή έχει τον τίτλο «Οι περιθωριακοί της κοινωνίας στο Παρίσι του ύστερου

¹ Στο εξής ΑΕΜ

² Β. Vincent, *Οι Περιθωριακοί και οι Αποκλεισμένοι στην Ιστορία*, (εισαγωγή) 11-20.

³ F. Dosse, *Η Ιστορία σε ψίχουλα*, 180.

⁴ Ο προοδευτισμός κυριάρχησε στην ιστορική σκέψη και στις κοινωνικές επιστήμες γενικότερα από το τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Κυριότερες αρχές αποτέλεσαν η εμπιστοσύνη στην πρόοδο, η πίστη στην ανωτερότητα της δυτικής κουλτούρας και η αντίληψη μιας ενιαίας ιστορικής εξέλιξης πάνω στην οποία μπορεί να βασιστεί μια μεγάλη αφήγηση της ιστορίας του ανθρώπου. Ό.π, 180- 181, G. Iggers, *Η Ιστοριογραφία στον Εικοστό Αιώνα*, 53, 80- 81.

Μεσαίωνα»⁵. Ο Γκερεμέκ προσπάθησε να εντοπίσει περιθωριακούς κυρίως από τις πηγές του αφορούν δικαστικά αρχεία της πόλης του Παρισιού ξεκινώντας από τον 12^ο έως τα μέσα του 15^{ου} αιώνα, ενώ χρησιμοποίησε για τον ίδιο λόγο στατιστικές και δημογραφικές πληροφορίες, αναφορικά πάντα με την πόλη του Παρισιού του ύστερου μεσαίωνα. Η επιλογή του Παρισιού, ως αντικείμενο μελέτης του για το ζήτημα των περιθωριακών καθορίστηκε από την οικονομική σημασία του, αλλά και λόγω της ιδιότητας του ως πρωτεύουσα της μοναρχίας καθώς και ως κέντρο της πολιτιστικής και διανοητικής ζωής για την περίοδο εκείνη. Αντικείμενο του βιβλίου είναι η αναζήτηση των περιθωριακών χωρίς ωστόσο να εστιάζει την προσοχή του σε μια μελέτη της εγκληματικότητας καθαυτή. Πιο συγκεκριμένα, εντοπίζει γενικότερες κατηγορίες του πληθυσμού, οι οποίες μπορεί, ωστόσο, να υπόκεινται και στην εγκληματικότητα, νοώντας συγκεκριμένα ιερόδουλες, ζητιάνους, περιθωριακούς κληρικούς και φοιτητές και γενικότερα άτομα που ζούσαν στο περιθώριο της οικονομικής και κοινωνικής ζωής. Επισήμανε και πραγματεύτηκε επίσης πολλά βασικά προβλήματα, όπως την τοπογραφική οριοθέτηση των περιθωριακών, την οργάνωση των περιθωριακών σε ομάδες, τις σχέσεις ανάμεσα στον κόσμο της εργασίας και τον κόσμο του εγκλήματος όπως και την ιδέα του «άχρηστου στην κοινωνία». Για το Γκερεμέκ είναι άτομα ή ομάδες, οι οποίες είτε ηθελημένα είτε λόγω εξαναγκασμού ζουν στο περιθώριο της κοινωνίας και δεν έπαιζαν ρόλο στις διαδικασίες παραγωγής. Η ζωή τους παρέμενε μακριά από τους υπάρχοντες κανόνες συμπεριφοράς. Δεν ανήκαν στην κοινωνία «των τριών τάξεων», γιατί ορίζονταν αρνητικά σε σχέση με την ιεραρχία των αξιωμάτων της τιμής και του σεβασμού.

Ο μεσαιωνολόγος Λε Γκόφ από τους κυριότερους εκφραστές της σχολής των Annales, επίσης προσανατόλισε την έρευνα του στη μελέτη των περιθωριακών. Με το άρθρο του «οι περιθωριακοί στη Μεσαιωνική Δύση» προσπάθησε να εισαγάγει τη μελέτη των περιθωριακών στη Μεσαιωνική Δύση και να διατυπώσει τα προβλήματα της έρευνας. Συζήτησε όπως θα δούμε παρακάτω μια τυπολογία της περιθωριακότητας, τις ιδεολογικές τους βάσεις, τις διαδικασίες περιθωριοποίησης και αποκλεισμού. Στην τυπολογία του ο Λε Γκοφ διέκρινε τέσσερις τύπους περιθωριακών: α) τους αποκλεισμένους ή προορισμένους να αποκλειστούν. Αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει τους εγκληματίες (κλέφτες και ληστές), τους αλήτες, τους ξένους, τις πόρνες, τους αυτόχειρες και τους αιρετικούς. β) Τους υποτιμημένους: τα

⁵ B. Geremek, *The Margins of Society in Late Medieval Paris*.

«άτιμα» επαγγέλματα, όπως τους χασάπηδες, τους βαφείς, τους μισθοφόρους κτλ., και επίσης τους αρρώστους, τους αναπήρους, τους φτωχούς, τις γυναίκες και τα παιδιά, τους γέρους και τα εξώγαμα. γ) Τους καθαυτό περιθωριακούς: τους ξεπεσμένους κοινωνικά, τους τρελούς, τους ζητιάνους, τους τοκογλύφους και δ) τους φανταστικούς περιθωριακούς: τα γεωγραφικά θαύματα, τα τέρατα κτλ. Οι ιδεολογικές βάσεις σύμφωνα πάντα με τον ίδιο, διακρίνονται στις εξής τομείς: α) στη θρησκεία, β) στην αρρώστια, όπου το σώμα του αρρώστου ενσαρκώνει την αμαρτία, γ) στην ταυτότητα, στην φοβία δηλαδή των ξένων, δ) στην απόρριψη εκείνου που εμφανίζεται ενάντια στη φύση, ε) στην ανάγκη φυσικής και κοινωνικής σταθερότητας και ζ) στην εργασία. Τέλος ξεχώρισε τέσσερις διαδικασίες περιθωριοποίησης και αποκλεισμού. Αυτές περιλαμβάνουν τους χαρακτηρισμούς, τα σημεία (τα διακριτικά σημάδια που είτε προβάλλουν είτε επιβάλλονται), τις χειρονομίες των περιθωριακών, οι οποίες αποτελούν και σημείο αναφοράς τους από τους φορείς της επίσημης ιδεολογίας και τέλος τις τελετές και τελετουργίες που οργανώνει η εξουσία κατά την τιμωρία τους, η οποία λειτουργεί σε ορισμένες περιπτώσεις και ως σύμβολο του αποκλεισμού τους⁶.

Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει για την συζήτηση γύρω από την έννοια του περιθωριακού μια κριτική που άσκησε ο Λ. Μαυρομμάτης στα πλαίσια μιας ημερίδας για τους περιθωριακούς στο Βυζάντιο⁷. Ουσιαστικά ο Μαυρομμάτης επαναπροσδιορίζει την έννοια των περιθωριακών, εστιάζοντας στην περίπτωση του Βυζαντίου και παραθέτοντας το παράδειγμα μιας αίρεσης, που έλαβε μεγάλες διαστάσεις, αυτής των Βογομίλων. Με βάση αυτό εντοπίζει τρία σημεία κριτικής στον Λε Γκοφ: α) Η ασάφεια της έννοιας, η οποία λαμβάνει υπερβολικές διαστάσεις και εντάσσει το μισό πληθυσμό. β) η ιδεατή, συμπαγής και μονολιθική κοινότητα που παρουσιάζει ο Λε Γκοφ, η οποία δεν επιδεικνύει στοιχεία αυτονομίας για διάφορες κοινωνικές κατηγορίες. γ) Το ζήτημα της σημασίας του κράτους στο Βυζάντιο και όχι μόνο της εκκλησίας που θίγει ο Λε Γκοφ, επισημαίνοντας μάλιστα και τρία βασικά χαρακτηριστικά διαφοροποίησης του Βυζαντίου από τη Μεσαιωνική Δύση: Το γεγονός ότι πρόκειται για αυτοκρατορία με ισχυρές κεντρικές κρατικές δομές αλλά και με πλήθος εθνικών, θρησκευτικών κτλ. ομάδων και συνάμα με μια παράδοση σχετικά αγαστής συνύπαρξης / συμβίωσης με πολλούς γειτονικούς λαούς.

⁶J. Le Goff, «Οι Περιθωριακοί στη μεσαιωνική Δύση» στο Vincent B. (επιμ.) *Οι Περιθωριακοί και οι Αποκλεισμένοι στην Ιστορία*, 21 – 34.

⁷Λ. Μαυρομμάτης., «Η έννοια των περιθωριακών στα Βαλκάνια στα τέλη του Μεσαίωνα», στο Χ. Μαλτέζου (επ.), *Οι περιθωριακοί στο Βυζάντιο*, Πρακτικά Ημερίδας, 16-23.

Εκτός από τους ιστορικούς που παραθέσαμε πιο πάνω, θα αναφερθούμε και στον φιλόσοφο Μ. Φουκά, ο οποίος ασχολήθηκε σε διάφορα του έργα με το ζήτημα των περιθωριακών⁸. Ο συγγραφέας αυτός εξέτασε κυρίως το ζήτημα της εξουσίας θεωρώντας ότι διαχέεται στην κοινωνία μέσα από πολλά μικρά κέντρα. Δεν υπάρχει επομένως αποκλειστικά ένα κέντρο εξουσίας, αλλά αυτή συνιστά το τυχαίο αποτέλεσμα πολλών μικρών ασύνδετων αιτιών. Παράλληλα με την εξουσία ασχολήθηκε και με τις διαδικασίες που περιθωριοποιούν άτομα και ομάδες, όπως για παράδειγμα φυλακισμένους, ομοφυλόφιλους, ψυχικά ασθενείς κ.α. Θεώρησε ότι αυτοί αποτελούν το γνήσιο μέρος της σύγχρονης κοινωνίας και υποδύονται σημαντικούς κοινωνικούς και οικονομικούς ρόλους. Ωστόσο ταυτόχρονα ζουν στις παρυφές της κοινωνίας, γιατί η συμπεριφορά τους καθορίζεται σημαντικά από αξίες που έρχονται σε αντίθεση με αυτές της κυρίαρχης κοινωνικής τάξης. Επίσης μπορεί να ανήκουν σε μια ομάδα, η οποία υποβαθμίζεται από τη καθεστηκυία τάξη⁹.

Εκτός από τις παραπάνω μελέτες που ασχολήθηκαν με το ζήτημα είτε στο Μεσαίωνα είτε στη Νεότερη εποχή, υπάρχουν ειδικευμένες μελέτες για το θέμα αυτό για την αρχαιότητα. Αυτές ωστόσο είτε δεν αναφέρονται σε μια συνολικότερη εικόνα του φαινομένου, είτε δεν εντάσσουν τις μελέτες τους στην προβληματική της περιθωριακότητας. Ενδεικτικά θα μπορούσαμε να αναφερθούμε σε πρόσφατες σχετικά μελέτες, όπως το έργο του Ρ. Γκαρλάντ για τους παραμορφωμένους και ανάπηρους σωματικά ανθρώπους του Ελληνορωμαϊκού κόσμου¹⁰, το έργο του Ρ. de Souza για την πειρατεία στην αρχαιότητα¹¹ και τέλος το βιβλίο της Σάλς για τον υπόκοσμο της ίδιας περιόδου¹².

Όσον αφορά το δικό μας ζήτημα, την μελέτη των περιθωριακών στα ΑΕΜ η προβληματική αυτή απουσιάζει. Ωστόσο, όπως φάνηκε και από τους μελετητές που αναφέρθηκαν παραπάνω, η περιθωριακότητα εξετάζεται αφενός ως το ζήτημα των σχέσεων και των θέσεων των περιθωριακών και των αποκλεισμένων σε σχέση με τη συνολική κοινωνία και αφετέρου ως τα συστήματα αναπαράστασης της περιθωριακότητας και του αποκλεισμού μέσα από ένα σύνολο περιπτώσεων¹³. Το

⁸ Μ. Foucault, *Επιτήρηση και Τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής, Η Ιστορία της Τρέλας, Η Ιστορία της σεξουαλικότητας, Η δίψα της γνώσης*.

⁹ G. Gutting, *Foucault. A very short Introduction*, 109 – 110.

¹⁰ R. Garland, *The Eye of the Beholder. Deformity and Disability in the Graeco – Roman World*.

¹¹ P. De Souza., *Piracy in the Graeco – Roman World*.

¹² C. Salles, *Η Άλλη Όψη της Αρχαιότητας. Ο Υπόκοσμος*.

¹³ B. Vincent. *Οι Περιθωριακοί και οι Αποκλεισμένοι στην Ιστορία*, (εισαγωγή), 19.

αντικείμενό μας εντάσσεται στη δεύτερη αυτή προοπτική, δηλαδή στην μελέτη της εικόνας των περιθωριακών μέσα από το ΑΕΜ.

Επομένως θεωρούμε ότι περιθωριακοί στο ΑΕΜ είναι αυτοί που απαντάνε στα εξής κριτήρια: α) Όσοι εντοπίζουμε οργανώνονται σε ομάδες β) εκούσια ή ακούσια συμμετέχουν σε αυτές γ) έμπρακτα αμφισβητούν τις κυρίαρχες αξίες, ζώντας στην παρανομία και δ) παραμένουν εκτός κοινωνίας ή στις παρυφές της. Οι κατεξοχήν περιθωριακοί που παρουσιάζουν τα κριτήρια αυτά στο ΑΕΜ είναι οι ληστρικές συμμορίες.

Οι ληστρικές συμμορίες σε όλες τις μορφές τους, πειρατές, ληστές και τυμβωρύχοι αποτελούν ένα απαραίτητο, σχεδόν δομικό χαρακτηριστικό του αρχαίου ελληνικού μυθιστορήματος. Ενώ το ζευγάρι των πρωταγωνιστών βρίσκεται μαζί, εμφανίζονται οι ληστές, οι οποίοι συνήθως απαγάγουν έναν από τους δύο (ή και τους δύο) απομακρύνοντας τον/την μακριά από τον αγαπημένο του/ της. Η συχνή τους παρουσία δεν πρέπει να μας εκπλήσσει και ένας λόγος είναι ότι αυτοί αποτελούν ένα ασφαλές μέσο για την πλοκή του έργου. Η ανάμειξη τους συνήθως έχει το στοιχείο της ανατροπής και της ανανέωσης της δράσης του μυθιστορήματος. Παρατείνεται έτσι εκ νέου η αγωνία των θεατών για την τύχη των πρωταγωνιστών, ωστόσο ακολουθήσει η ευτυχής κατάληξη, δηλαδή η επανασύνδεση τους που σηματοδοτεί και το αίσιο τέλος του μυθιστορήματος.

Πέρα όμως από την λογοτεχνική τους σημασία και χρησιμότητα οι ληστρικές συμμορίες δεν είναι στοιχείο φαντασίας. Οι πληροφορίες που μας παρέχουν τα ΑΕΜ συμπίπτουν σε μεγάλο βαθμό με τις πληροφορίες που αποκομίζουμε από άλλες αρχαίες πηγές σχετικά με την ληστεία στην αρχαιότητα. Ένα βασικό και αναπόσπαστο γεγονός των ΑΕΜ είναι το ταξίδι. Οι πρωταγωνιστές είτε εκούσια είτε ακούσια ταξιδεύουν ακολουθώντας τους χερσαίους ή θαλάσσιους δρόμους που οδηγούν στον προορισμό τους. Κατά τη διάρκεια όμως του ταξιδιού τους πέφτουν συχνά θύματα ληστείας ή ακόμα και απαγωγής, φαινόμενο αρκετά συνηθισμένο για έναν ταξιδιώτη ήδη από τα αρχαϊκά χρόνια¹⁴.

¹⁴ Ο Κάσσον αναφέρει χαρακτηριστικά: « οι πειρατές ήταν ο μεγαλύτερος κίνδυνος των θαλάσσιων ταξιδιών. Οι πενιχρές πληροφορίες μας δεν αναφέρουν συχνά συμμορίες ληστών στους δημόσιους δρόμους, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι ληστές ήταν μάστιγα ανάλογη με τους πειρατές. Όποιες αστυνομικές δυνάμεις και αν διατηρούσε μια πόλη – κράτος, ήταν μόνο για την τήρηση της τάξης ενός των τειχών· η ύπαιθρος ήταν κυριολεκτικά στη διάθεση του καθενός. Η μόνη λύση ήταν η μαζική μετακίνηση ή η συνοδεία από πλήθος δούλους που χρησίμευαν τόσο για υπηρέτες όσο και για σωματοφύλακες». L. Casson, *Το ταξίδι στον αρχαίο κόσμο*, 84 – 85.

Είτε δρουν στη θάλασσα, είτε στην ξηρά, οι ληστρικές συμμορίες θα μπορούσαμε να πούμε, ότι είναι οι κατ' εξοχήν περιθωριακοί. Δεν μιλάμε για ανθρώπους, οι οποίοι περιστασιακά και ατομικά κατέφευγαν στη ληστεία για να καλύψουν τις βιοτικές του ανάγκες. Επρόκειτο για άτομα, τα οποία ζούσαν κατά ομάδες και όχι μόνοι και διαβιώνουν ληστεύοντας στο περιθώριο του γνωστού τότε κόσμου. Παραμονεύοντας στα δάση, έξω από τα λιμάνια και στα τρίστρατα ακόμα και στα νεκροταφεία, οι ληστές ή οι πειρατές αποτελούν μια διαρκή απειλή για τον κόσμο της αρχαιότητας.

Ωστόσο κρίνουμε απαραίτητο να κάνουμε μια συζήτηση για άλλες κατηγορίες ατόμων που απαντώνται στα ΑΕΜ και δεν εντάσσονται πλήρως στα κριτήρια που θέσαμε, επομένως και στους περιθωριακούς. Ένα αρκετά αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αυτών αποτελούν οι μάγοι.

Αναφορές στη μαγεία και σε ανθρώπους που ασκούν τη μαγεία σε διάφορες μορφές της, απαντούν σε αρκετά σημεία στα ΑΕΜ. Πιο συγκεκριμένα πληροφορούμαστε για βασκανία¹⁵, για ανάκληση νεκρών και νεκρομαντεία¹⁶ και για φαρμακεία¹⁷. Σε αρκετές περιπτώσεις μάλιστα, οι αναφορές στη μαγεία στις διάφορες εκδοχές της αντιμετωπίζεται περιφρονητικά τόσο από τους συγγραφείς όσο και από τους ήρωες των μυθιστορημάτων. Παράλληλα πληροφορούμαστε και δύο περιπτώσεις, όπου οι καταγγελίες για άσκηση μαγείας οδηγούν τον δράστη στη θανατική καταδίκη.

Παρόλα αυτά τα χαρακτηριστικά που διακρίνουν τη μαγεία, δεν μπορούμε να συμπεριλάβουμε τους μάγους και όσους ασκούν τη μαγεία στους περιθωριακούς σύμφωνα πάντα με τα κριτήρια που θέσαμε, για τους παρακάτω εξής λόγους:

α) Δεν μπορούμε να μιλήσουμε για ομάδες μάγων στα ΑΕΜ. Όσες περιπτώσεις σχετικές με μαγεία συναντούμε, αφορούν μεμονωμένα άτομα, και όχι ομάδες κατά το παράδειγμα των ληστρικών συμμοριών.

β) Τα άτομα, ανεξαρτήτως φύλου που συναντούμε δεν εμφανίζονται ως μάγοι καθαυτοί, αλλά ως άτομα που γνωρίζουν και εφαρμόζουν συγκεκριμένες μαγικές πρακτικές ή τελετουργίες. Αυτοί μπορεί παράλληλα να είναι άνθρωποι πλήρως ενσωματωμένοι στο κοινωνικό τους περιβάλλον, ασκώντας ποικίλους κοινωνικούς ρόλους. Αυτό πιστοποιείται και από τις κατηγορίες που προσάπτουν στους μάγους. Η

¹⁵ Βλέπουμε τον μάντη Καλάσιρη να προσποιείται ότι μπορεί να θεραπεύσει την βασκανία. Ηλίοδωρος, 3.17.2, 2.18.

¹⁶ Ο. π. 6.14.3 - 7 και 6.15.1 - 5.

¹⁷ Τάτιος, 4.15.3 - 4 επίσης 5.22.2, 6 και 5.26.12.

μαγεία καταδικάζεται ως μέσο, που αποσκοπεί να βλάψει κάποιον, και κατά συνέπεια διώκεται και αυτός που τη μεταχειρίζεται. Άλλωστε, όπως σημειώνει ο Φ. Γκράφ για την περίοδο της Ρωμαϊκής κυριαρχίας, όπου η άσκηση βλαπτικής μαγείας ποινικοποιείται, αποφασιστικό παράγοντα για τον ορισμό της μαγείας δεν ήταν η μορφή και το τυπικό της τελετουργίας, αλλά ο σκοπός εκείνου που την επιτελούσε¹⁸.

γ) Από όσο μπορούμε να αντιληφθούμε, από τις λογοτεχνικές μας πηγές βρισκόμαστε απέναντι σε ένα κοσμοπολίτικο και πολυθεϊστικό περιβάλλον, όπου η διάκριση, όπως την εκφράζει ο Π. Μπράουν για την Ύστερη Αρχαιότητα, μεταξύ «ιερού άνδρα» και μάγου είναι ρευστή και τίθεται στην βούληση του ατόμου για το ποιόν θα επιλέξει ως «ιερό άνδρα» και ποιόν θα απορρίψει ως μάγο.¹⁹

δ) Αντίθετα με τα παραπάνω μπορούμε να πούμε ότι οι μάγοι, παρά την περιφρόνηση ή την υποτίμηση, την οποία ως ένα βαθμό υπόκεινται, φαίνεται να έχουν απήχηση σε ευρεία τμήματα του πληθυσμού. Ενδεικτικές μεταξύ άλλων για την απήχηση αυτή είναι οι πληροφορίες που μας παρέχει ο Φιλόστρατος στο Βίο του Τυανέα Απολλώνιου: «Καταφεύγουν στους μάγους οι αθλητές, καταφεύγουν όλοι όσοι παίρνουν μέρος σε αγώνες επειδή ορέγονται τη νίκη · και παρόλο που η τέχνη αυτή δεν συμβάλλει καθόλου στη νίκη τους, νίκη που πετυχαίνουν από απλή τύχη, αυτή τη νίκη, οι κακορίζικοι τη στερούν από τον εαυτό τους και την αποδίδουν στην τέχνη της μαγείας....Επίσης οι έμποροι πιστεύουν στην μαγεία και θεωρούν τις εμπορικές επιτυχίες αποτελέσματα της δύναμης των μάγων. Τις ατυχίες τις αποδίδουν σε δικές τους παραλείψεις και στο ότι δεν προσέφεραν όσες θυσίες έπρεπε. Εκείνοι όμως που κυρίως επηρεάζονται από τη μαγεία είναι οι ερωτευμένοι. Εφόσον πάσχουν από αρρώστια που παρασύρει τόσο εύκολα ώστε να πηγαίνουν ακόμα και σε γριές για συμβουλές, δεν είναι, νομίζω, παράξενο που πηγαίνουν σε αυτούς τους αγύρτες και ακούνε ό, τι τους λένε....Αν εξελιχθούν καλά οι υποθέσεις των ερωτευμένων, είτε επειδή οι αγαπημένοι τους συγκινήθηκαν κάπως είτε επειδή υπέκυψαν με δώρα, εξυμνούν την παντοδυναμία της μαγείας · αν αποτύχουν, αποδίδουν την αποτυχία σε

¹⁸F. Graf, *Η Μαγεία στην Ελληνική Αρχαιότητα*, 53.

¹⁹P. Brown, *Η δημιουργία της ύστερης αρχαιότητας*, 44. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το περιστατικό που μας διηγούνται οι Πράξεις Παύλου και Θέκλας. Ο όχλος και η χαρακτηρίζει τον Πάυλο μάγον, ο οποίος πλάνευσε την Θέκλα. 14.6.Πρόσθετα σε αυτό, πρέπει να πούμε ότι πρώτα στην αρχαία ελληνική ιστορία, η μαγεία ήταν σαφώς συγκεχυμένη και αναμειγμένη με τη θρησκεία, πριν φτάσουμε στους χρόνους της ύστερης αρχαιότητας, στους οποίους αναφέρεται ο Brown. Από τα κλασική εποχή και ύστερα δύο κυρίως εξελίξεις οδήγησαν στον αποχωρισμό της μαγείας από την θρησκευτική παράδοση: η γένεση μιας φιλοσοφικής θεολογίας και η δημιουργία της επιστημονικής ιατρικής. F. Graf., *Η Μαγεία στην Ελληνική Αρχαιότητα*, 40 – 41.

παραλείψεις τους γιατί δεν έκαψαν το τάδε θυμίαμα, δεν θυσίασαν το ένα, δεν έλιωσαν το άλλο, κι αυτό είναι σημαντικό και χωρίς αυτό δεν γινόταν τίποτα»²⁰.

Η θέση του Απολλώνιου του Τυανέος απέναντι στους μάγους είναι σαφώς αρνητική, όπως αντιλαμβανόμαστε από το σύνολο του έργου του Φιλόστρατου. Ωστόσο η δριμύτατη κριτική που ασκεί ο Απολλώνιος ενάντια στην μαγεία²¹, μας επιτρέπει να δούμε και την δυναμική της. Σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα, άτομα με ευγενική καταγωγή, αν και όχι πάντα χωρίς κάποιες αμφιβολίες, φαίνονται να πείθονται από μαγικές πρακτικές. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, η αποδοχή από το ζευγάρι των πρωταγωνιστών στα Αιθιοπικά, των τεχνασμάτων, αναφορικά με τη βασκανία και των μαγικών θεραπειών που επιχειρεί πάνω τους, μάλιστα ένας μάντης, με το όνομα Καλάσιρης²².

2. Πηγές

Αφού ολοκληρώσαμε την παρουσίαση των κριτηρίων επιλογής των περιθωριακών στα ΑΕΜ, θα αναφερθούμε στα τελευταία ως λογοτεχνικό είδος.

Ένα από τα πιο πολυσυζητημένα ζητήματα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας αποτελούσε για μεγάλο διάστημα, το πρόβλημα της προέλευσης του ΑΕΜ. Δύο αντικρουόμενες προσεγγίσεις θέσανε από νωρίς το ζήτημα της προέλευσης του ΑΕΜ. Η κοινωνικό – ιστορική από τη μια πλευρά και η λογοτεχνική

²⁰δέονται μὲν γὰρ αὐ(τῶν)τῆς (τέχνης) ἀθληταί, δέονται δὲ ἀγωνισταί πάντες διὰ τὸ νικᾶν γλίχασθαι, καὶ ξυλλαμβάνει μὲν αὐτοῖς ἐς τὴν νίκην οὐδέν, ἃ δὲ ἀπὸ τύχης νικῶσι, ταῦθ' οἱ κακοδαίμονες αὐτοὺς ἀφελόμενοι λογίζονται τῆ τέχνη ταύτη, ἀπιστοῦσι δ' αὐτῇ οὐδ' οἱ ἦτ τώμενοι σφῶν, " εἰ γὰρ τὸ δεῖνα ἔθυσσας καὶ τὸ δεῖνα ἔθυμιάσας, οὐκ ἂν διέφυγέ με ἡ νίκη" τοιαῦτα λέγουσι καὶ τοιαῦτα οἰοῦνται. φοιτᾷ δὲ καὶ ἐπὶ θύρας ἐμπόρων κατὰ ταῦτά, καὶ γὰρ δὴ κάκεινους εὖροι μὲν ἂν τὰ μὲν εὐτυχήματα τῆς ἐμπορίας λογιζομένους τῷ γόητι, τὰ δὲ ἄτοπα τῆ αὐτῶν...

ἦν μὲν γὰρ παθόντων τι τῶν παιδικῶν πρὸς τοὺς ἐράωντας ἢ δώροις ἢ πα χθέντων προβαίη τὰ ἐρωτικά, ὑμνεῖται ἡ τέχνη ὡς ἱκανὴ πάντα, εἰ δ' ἀποτυγχάνοι ἡ πείρα, ἐς τὸ ἐλ λειφθέν ἢ ἀναφορᾷ, μὴ γὰρ τὸ δεῖνα θυμιάσαι, μηδὲ θύσαι ἢ τῆξαι, τουτὶ δὲ μέγα εἶναι καὶ ἄπορον. οἱ μὲν οὖν τρῶοι, καθ' οὗς καὶ διουσημίας καὶ ἕτερα πλείω τερατεύονται καὶ ἀναγεγράφαται τισιν, οἱ ἐγέλασαν πλατὺ ἐς τὴν τέχνην, ἐμοὶ δ' ἀποπεφάνθω μηδ' ἐκείνοις ὁμιλεῖν τοὺς νέους, ἵνα μηδὲ παίξουν τὰ τοιαῦτα ἐθίζοντο.. (Μτφ. Φιλολογικὴ ομάδα Κάκτου). Φιλόστρατος, Τα ἐς τον Τυανέα Απολλώνιον 8.39.1-28.

²¹ Δεν πρέπει να αγνοούμε το γεγονός πως ο ίδιος ο Απολλώνιος κατηγορείται ως μάγος.

²² Ηλιόδωρος, 4.5.2 – 3 , 4.5.10.

προσέγγιση από την άλλη προσπαθούσαν να αποδώσουν ξεκινώντας από διαφορετική οπτική, την εποχή κατά την οποία γεννήθηκε το μυθιστόρημα. Η πρώτη προσέγγιση επικέντρωσε τη μελέτη του στην κοινωνική σφαίρα και προσπάθησε να αναζητήσει τις νέες απαιτήσεις του αναγνωστικού κοινού, στις οποίες ανταποκρίθηκε το νέο λογοτεχνικό είδος. Η δεύτερη προσέγγιση ξεκίνησε την ερμηνεία της με βάση την λογοτεχνία και προσπάθησε να αναζητήσει κάποιο είδος από το οποίο αναπτύχθηκε ή εξελίχθηκε το ΑΕΜ.

Τα αποτελέσματα ήταν να θεωρείται το είδος αυτό από πολλούς μελετητές και για αρκετό καιρό, δημιούργημα των ρωμαϊκών αυτοκρατορικών χρόνων. Τα μεταγενέστερα όμως παπυρικά ευρήματα έδειξαν ότι η προέλευση του είδους πρέπει να αναζητηθεί στους ελληνιστικούς χρόνους. Στα μέσα ή προς το τέλος της ελληνιστικής εποχής και τους τελευταίους αιώνες π.Χ. λοιπόν πιθανολογούμε την γέννηση του ΑΕΜ ως νέου είδους της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας²³.

Οι ελάχιστες ενδείξεις και μαρτυρίες, που έχουμε στη διάθεση μας δεν μας επιτρέπουν να είμαστε πιο ακριβείς στη χρονολόγηση των σωζόμενων μυθιστορημάτων. Παρόλα αυτά είμαστε πεπεισμένοι πως καλύπτουν ένα μεγάλο κομμάτι της αρχαιότητας που ξεκινάει από το τέλος της ελληνιστικής περιόδου και τελειώνει τον 3^ο με 4^ο μ.Χ. αιώνα²⁴.

Παρόλο το γεγονός ότι τα ΑΕΜ αποτελούσαν ένα ξεχωριστό λογοτεχνικό είδος καθ' όλη τη διάρκεια της αρχαιότητας και αρκετά αργότερα, δεν υπήρχε κάποιος ειδικός όρος για να τα περιγράψει. Η παράλειψη αυτή οφειλόταν κυρίως σε δύο λόγους: Πρώτον, καθότι μεταγενέστερα της κλασικής εποχής, δεν περιλαμβάνονταν στην κατάταξη των λογοτεχνικών ειδών, που είχε διαχωρίσει ο Αριστοτέλης στην Ποιητική του. Δεύτερον οι σύγχρονοι με τα μυθιστορήματα λόγιοι υποτιμούσαν το είδος και απέφευγαν να το αναφέρουν, αν και μάλλον το διαβάζανε. Έτσι μόλις τέλη του 17^{ου} αιώνα μαζί με τα νέα μυθιστορήματα στην δυτική Ευρώπη, οι μελετητές συγκαταλέγουν και τα ΑΕΜ στο είδος πεζού λόγου, το οποίο οι ίδιοι ονομάζουν *romance* ή *novel* (μυθιστόρημα)²⁵.

²³ T. Hägg., *Το Αρχαίο Ελληνικό μυθιστόρημα*, 108.

²⁴ Easterling. – Κνοκ, *Ιστορία της αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, 893, T. Hägg., *Το Αρχαίο Ελληνικό μυθιστόρημα*, 108.

²⁵ Ο όρος *romance* προέρχεται από το *roman* μια κατηγοριοποίηση του λογοτεχνικού είδους με βάση την ιστορική - πολιτισμική προέλευση του. Οι μελετητές δεν γνώριζαν την ύπαρξη των μυθιστορημάτων, τα οποία σήμερα τα τοποθετούμε χρονολογικά στα ελληνιστικά χρόνια. Κατά συνέπεια βαπτίσαν το είδος αυτό της λογοτεχνίας από το λατινικό *roman* ως πολιτισμικό προϊόν της Ρωμαϊκής περιόδου. Ο.π., 23 – 27.

Το σύνολο των ΑΕΜ που είναι γνωστά σήμερα είναι δέκα εννέα. Από αυτά μόλις πέντε έχουν διασωθεί ακέραια μέσω της μεσαιωνικής χειρόγραφης παράδοσης. Από τα υπόλοιπα δέκα τέσσερα, τα περισσότερα έχουν διασωθεί σε σπαράγματα ενώ μερικά τα γνωρίζουμε μόνο από τον τίτλο τους.²⁶

Τα ΑΕΜ, ως επί το πλείστον ήταν απλές περιπετειώδεις ιστορίες με ένα κοινό θέμα: ένα ζευγάρι ερωτευμένων, το οποίο χωρίζει ακούσια και ύστερα από περιπέτειες, κινδύνους και ταξίδια ξανασιμίγει. Το θέμα αυτό το συναντούμε όχι μόνο στα μυθιστορήματα που έχουν διασωθεί ακέραια, αλλά και σε αυτά που έχουν σωθεί σε σπαράγματα. Από τα ονόματα του ζευγαριού δίνεται και ο τίτλος στα μυθιστορήματα, για παράδειγμα Λευκίππη και Κλειτοφών, Δάφνις και Χλόη. Εξαιρέση αποτελούν μόνο τρία μυθιστορήματα που αν και έχουν κοινά στοιχεία με το θέμα που περιγράψαμε, διαφοροποιούνται ωστόσο σε πολλά σημεία τους, τόσο στη δομή όσο και στο περιεχόμενο²⁷. Το βασικότερο στοιχείο, το οποίο τα διαφοροποιεί από το ερωτικό μυθιστόρημα είναι η κωμωδία. Αυτή προκαλείται από μια ευτράπελη διάθεση που συνοδεύει την ιστορία, η οποία στο τέλος του έργου αποκτά έναν ολοφάνερο παιδαγωγικό χαρακτήρα²⁸. Τις περισσότερες πληροφορίες μας για αυτά τις αντλούμε από το μυθιστόρημα του Λουκιανού Λούκιος ή Όνος, το οποίο διασώθηκε σχεδόν ολόκληρο.

Οι ενδείξεις που έχουμε για την απήχηση των ΑΕΜ προέρχεται από ψηφιδωτά, τα οποία είναι εμπνευσμένα από την θεματολογία των μυθιστορημάτων και από ένα σημαντικό αριθμό παπύρων. Υποθέτουμε κατά αυτόν τον τρόπο, ότι τα ΑΕΜ ήταν ένα γραμματειακό είδος ευρέως διαδεδομένο στις ελληνόφωνες χώρες της ανατολικής Μεσογείου. Αυτήν την άποψη ενισχύει τόσο η μορφή όσο και το περιεχόμενο των ίδιων των μυθιστορημάτων. Στην πλειονότητα τους τα ΑΕΜ είναι γραμμένα σε απλό πεζό λόγο, τον οποίο χωρίς δυσκολία θα μπορούσε να διαβάσει κάποιος έστω και αν είχε λάβει τη στοιχειώδη παιδεία. Στη βοήθεια του αναγνώστη επίσης θα συντελούσε και η πλούσια παραστατική εικονογραφία, η οποία συνοδεύει τα κείμενα. Αυτή βέβαια, εκτός από λειτουργικό είχε και αισθητικό χαρακτήρα.

²⁶ Easterling – Knox, *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, 893 – 894.

²⁷ Τα δύο άλλα μυθιστορήματα στα οποία γίνεται λόγος είναι τα εξής: *Τα υπέρ Θούλην άπιστα* του Αντώνιου Διογένη (γνωστό μονάχα σε επιτομή), και το μυθιστόρημα του Ιόλαου που έγινε γνωστό σε μας από σπάραγμα παπύρου αποτελούν μια ενότητα με βάση το περιεχόμενό τους, καθώς αντικειμενικός σκοπός τους των κειμένων αυτών δεν είναι άλλος παρά να τέρψουν το κοινό τους μέσω της κωμωδίας. Easterling – Knox, *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, 896 – 897.

²⁸ T. Hägg., *Το Αρχαίο Ελληνικό μυθιστόρημα*, 218.

Ο απώτερος σκοπός του άλλωστε ήταν να τέρψει τους αναγνώστες του και όχι να τους προμηθεύσει ξερές γνώσεις. Οι πλούσιες περιγραφές καθημερινής ζωής, οι περιπλανήσεις σε γνωστές και εξωτικές τοποθεσίες, και οι έντονες συγκινήσεις που προσέφεραν δεν περιόριζαν το αναγνωστικό κοινό αλλά μάλλον το διεύρυναν. Έτσι υποθέτουμε ότι οι αναγνώστες του δεν ήταν μόνο μορφωμένοι άνδρες της πλούσιας αριστοκρατίας. Αντίθετα πιστεύουμε ότι τα ΑΕΜ ήταν γνωστά και από ανθρώπους κατώτερων κοινωνικών τάξεων (μορφωμένων αστών) και κατά προέκταση γυναικών, ατόμων νεαρών σε ηλικία και ανθρώπων όχι απαραίτητα μορφωμένων.

Η τελευταία παρατήρηση μοιάζει αντιφατική, αφού γνωρίζουμε ότι στην αρχαιότητα λίγοι άνθρωποι των κατώτερων τάξεων είχαν την τύχη να είναι φορείς έστω ακόμα και της στοιχειώδους παιδείας. Κατά την περίοδο όμως των ελληνιστικών χρόνων, κατά την διάρκεια της οποίας γνωρίζουμε ότι γεννήθηκε και διαδόθηκε το ΑΕΜ και άλλες κοινωνικές κατηγορίες άρχισαν να συμμετέχουν στη γνώση. Άτομα που κατείχαν αστικά επαγγέλματα (γιατροί, έμποροι, δικηγόροι) δεν είχαν βέβαια λάβει ανώτερη μόρφωση, αλλά ήταν τουλάχιστον φορείς της στοιχειώδους παιδείας, καθώς το απαιτούσε το επάγγελμά τους..

Η διεύρυνση του αναγνωστικού κοινού ακόμα και με την προσθήκη των μορφωμένων αστών δεν ανταποκρίνεται στην απήχηση, που γνωρίζουμε ότι είχε το ΑΕΜ και σε άλλα κοινωνικά στρώματα που δεν γνώριζαν ανάγνωση. Σε αυτό το σημείο όμως δεν θα έπρεπε να αγνοούμε την δυναμική του προφορικού λόγου, δηλαδή της δημόσιας ανάγνωσης. Κάθε άνθρωπος που γνώριζε να διαβάζει θα μπορούσε να το κάνει μεγαλόφωνα σε μια μικρή ομάδα ανθρώπων ή ακόμα και σε ένα μεγαλύτερο ακροατήριο. Άλλωστε την πρακτική της δημόσιας ανάγνωσης, τη γνωρίζουμε και από αλλού: σε δημόσιες αναγνώσεις θρησκευτικών κειμένων, σε δημόσιες αναγγελίες διαταγμάτων και νόμων, και ήδη από την αρχαϊκή εποχή, στην απαγγελία επικών ποιημάτων. Ειδικότερα όμως την χρονική περίοδο για την οποία μιλάμε, τα ελληνιστικά χρόνια, η πρακτική αυτή είχε εξελιχθεί και σε επάγγελμα. Οι επαγγελματίες γραφείς και γραμματικοί, λόγω της γραφειοκρατίας των ελληνιστικών βασιλείων, ήταν υποχρεωμένοι να γράφουν και να διαβάζουν μεγαλόφωνα τα παραγγέλματα της κεντρικής εξουσίας (διατάγματα, νόμους, αναφορές). Επομένως η αναγκαιότητα τους στην καθημερινή ζωή ήταν απαραίτητη και ασφαλώς ακόμα περισσότερο για το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού, το οποίο ήταν αναλφάβητο. Δεν αποκλείεται κατά τον ίδιο τρόπο αυτοί οι επαγγελματίες να διάβαζαν σε ακροατήριο και τα αρχαία ελληνικά μυθιστορήματα. Εξάλλου η ίδια η δομή των

κειμένων μας το υποδηλώνει. Οι συνεχείς επαναλήψεις, οι εναλλαγές στο ύφος και οι ανακεφαλαιώσεις δίνουν πολύ συχνά την αίσθηση ότι οι συγγραφείς γνώριζαν ότι τα κείμενα τους προορίζονταν να διαβαστούν σε ακροατήριο και με αυτούς τους τρόπους προσπαθούσαν να διευκολύνουν τόσο τους αναγνώστες όσο και τους ακροατές τους²⁹.

Γνωρίζουμε πως ο Χαρίτων, ο συγγραφέας των Εφεσιακών, ήταν στο επάγγελμα γραμματικός. Αυτή η πληροφορία έρχεται να ενισχύσει αυτά που είπαμε ωρύτερα. Πέρα όμως από αυτά οι πληροφορίες που έχουμε για την ζωή και το έργο των συγγραφέων των μυθιστορημάτων είναι σκόρπιες και ασαφείς κατά το πλείστον. Έτσι δεν είμαστε σε θέση να συνθέσουμε με ασφάλεια την εικόνα των πρώτων μυθιστοριογράφων.

Τα αρχαία ελληνικά μυθιστορήματα τοποθετούνται πάντα εντός κάποιων ιστορικών συμφραζομένων. Οι δημιουργοί τους βέβαια δεν δηλώνουν πάντα το χρονολογικό πλαίσιο στο οποίο εκτυλίσσεται η ιστορία τους. Ωστόσο μπορούμε να ταυτίσουμε κάποια πρόσωπα ή κάποια γεγονότα με αντίστοιχα ιστορικά. Δεν λησμονούμε όμως, ότι τα ΑΕΜ ως λογοτεχνικό είδος, όσο και αν παρουσιάζονται αληθοφανείς οι αφηγήσεις τους, δεν είναι πραγματικές. Είναι μείγμα από πλασματικές ιστορίες - μυθοπλασίες με διάσπαρτα ιστορικά στοιχεία. Σε αρκετά σημεία μάλιστα το ιστορικό περιβάλλον του μυθιστορήματος υπόκειται σε αναχρονισμούς, ιδίως όταν ο συγγραφέας παραπέμπει σε γνωστά σε μας από άλλες πηγές ιστορικά γεγονότα.

Πάντως στη πλειονότητα τους τα ΑΕΜ έχουν ως βασικότερο τοπίο τον ελληνιστικό κόσμο, την εποχή που γεννήθηκε το είδος. Χωρίς αμφισβήτηση τα ταξίδια, το κοσμοπολίτικο περιβάλλον, οι ληστές και οι πειρατές, οι πολυμορφία θρησκευμάτων, λαών και νοοτροπιών είναι βασικά στοιχεία που συνθέτουν τους ελληνιστικούς χρόνους, διακρίνοντας τους από άλλες εποχές. Όλα αυτά τα στοιχεία μας προσφέρουν ένα αστείρευτο πλούτο πληροφοριών για τη καθημερινή ζωή της αρχαιότητας³⁰.

Θα ήταν μεθοδολογικά επισφαλές να επιχειρήσει κανείς να αντλήσει απόφες ιστορικές πληροφορίες από τα μυθιστορήματα. Οι αναφορές σε γεγονότα είναι ιδιαίτερα συγκεχυμένες σε ένα κείμενο που έτσι και αλλιώς είναι μυθοπλαστικό. Ωστόσο τα μυθιστορήματα, όσο και αν είναι ως προς το περιεχόμενο τους

²⁹ T. Hägg., *Το Αρχαίο Ελληνικό μυθιστόρημα*, 118 – 126.

³⁰ Ο. π. 108 – 113.

δημιουργήματα της φαντασίας των συγγραφέων τους, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε, ότι ως ένα βαθμό αναπαριστούν και στοιχεία της σύγχρονης τους πραγματικότητας. Σημαντική είναι σε αυτό το θέμα είναι η συμβολή του θεωρητικού της λογοτεχνίας και φιλοσόφου Μ. Μπαχτίν. Στη μελέτη του για το μυθιστόρημα και πιο συγκεκριμένα το ΑΕΜ, ο Μπαχτίν εισήγαγε την έννοια του χωροχρόνου (*chronotope*), την οποία δανείστηκε από τις θετικές επιστήμες. Η έννοια του χωροχρόνου, σύμφωνα με το Μπαχτίν, *καθορίζει την φυσική συνάρτηση των χρονικών και χωρικών σχέσεων που περίτεχνα εκφράζονται στην λογοτεχνία*³¹. Για τον σκοπό της γραφής του, ο συγγραφέας πρέπει να δημιουργήσει ολόκληρους κόσμους και για να το κατορθώσει, χρειάζεται να χρησιμοποιήσει οργανικές αρχές του πραγματικού κόσμου, στον οποίου ζει. Για αυτόν τον λόγο ο χωρόχρονος είναι μια έννοια που σχετίζεται με την πραγματικότητα³².

Η εργασία μας χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε τις ληστρικές ομάδες σε κατηγορίες, ανάλογες με τα χαρακτηριστικά που τις συναντούμε και τις διακρίνουμε. Συγκεκριμένα θα εξετάσουμε τις ληστρικές ομάδες με αντίστοιχα υποκεφάλαια, που θα αναφέρονται στους πειρατές, τυμβωρύχους, ληστές και βουκόλους. Στο δεύτερο μέρος, στο πρώτο υποκεφάλαιο, θα δούμε τους χαρακτηρισμούς και τα σημεία, την οπτική των μυθιστορημάτων απέναντι στις ληστρικές αυτές ομάδες. Στη συνέχεια θα διερευνήσουμε το ζήτημα της δυναμικής της ληστείας με τη βοήθεια δύο παραδειγμάτων. Ολοκληρώνοντας θα εξετάσουμε και το ζήτημα της καταδίωξης των ληστών από την κεντρική εξουσία.

³¹ Μ. Bakhtin, “Forms of Time of the Chronotope in the Novel”, στο M.Holquist (επιμ.), *Dialogic Imagination: Four Essays*, 108.

³² Ο. π. , 276.

A) Οι πειρατές

Στο παρόν κεφάλαιο θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε τους πειρατές στο ΑΕΜ. Πριν αναπτύξουμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, θα κάνουμε μια σύντομη αναδρομή στην πειρατεία κατά την αρχαιότητα, με σκοπό να εντάξουμε τους πειρατές μέσα στα ιστορικά τους συμφραζόμενα. Ξεκινώντας με τα χαρακτηριστικά των πειρατών, θα αναφερθούμε στην προέλευση τους και παράλληλα θα παρουσιάσουμε τους τόπους, όπου αυτοί μετακινούνται και διοργανώνουν τις επιχειρήσεις τους, η οποία όπως θα δούμε εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την αναζήτηση και διάθεση της λείας τους. Στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να δούμε τα στοιχεία εκείνα που συνθέτουν την οργάνωση τους, όπως την συγκρότηση των συμμοριών τους, την ιεραρχία τους, και τον καταμερισμό της λείας τους. Τέλος θα μιλήσουμε για το μέγεθος των συμμοριών τους καθώς και τα μέσα που χρησιμοποιούν οι ίδιοι για να διοργανώσουν τις επιχειρήσεις τους.

Οι πειρατές εμφανίζονται αρκετά νωρίς στις αρχαίες ελληνικές πηγές. Αναφορές για την πειρατεία μπορεί να εντοπίσει κανείς ήδη στα ομηρικά κείμενα, ενώ ο Θουκυδίδης περιγράφοντας την ανάπτυξη της θαλάσσιας συγκοινωνίας από τους πρώτους Έλληνες δεν παραλείπει να τους σχολιάσει³³. Η πειρατεία στα πρώιμα αυτά χρόνια της αρχαιότητας δεν παρουσιάζει τον ίδιο χαρακτήρα με αυτή των μεταγενέστερων χρόνων. Όπως λέει ο Θουκυδίδης ήταν μια δραστηριότητα που δεν θεωρείτο ατιμωτική. Δεν μπορούμε επομένως να την διακρίνουμε ξεκάθαρα από τον πόλεμο, αν και μπορούμε να πούμε ότι οι συνεχείς πολεμικές επιχειρήσεις από τον Πελοποννησιακό πόλεμο και έπειτα συντέλεσαν καθοριστικά στην ανάπτυξη της³⁴.

Άσχετα όμως από την μορφή της, η πειρατεία ήταν παρούσα κατά την διάρκεια όλης της αρχαιότητας, αν και η ένταση της είχε διακυμάνσεις. Κατά τη διάρκεια των ελληνιστικών χρόνων κορυφώθηκε, παίρνοντας τεράστιες διαστάσεις. Έως τότε καμία συστηματική προσπάθεια δεν είχε γίνει από τους ηγέτες των

³³ Θουκυδίδης, 1.5 : «Οι Έλληνες τότε καθώς και οι βάρβαροι, που είχαν εγκατασταθεί στις ακτές των ηπειρωτικών ή στα νησιά, όταν ξεκίνησε η θαλάσσια συγκοινωνία, άρχισαν να επιδίδονται στην πειρατεία. Οι αρχηγοί τους ήταν ικανοί άντρες που αναζητούσαν κέρδη για τους ίδιους και τροφή για τους αδύνατους. Επιτίθονταν σε πόλεις ανοχύρωτες και σε χωρικούς, λεηλατούσαν, άρπαζαν για να έχουν τα απαραίτητα για την επιβίωση τους. Αυτή η δραστηριότητα δεν κρινόταν ατιμωτική». Στο *Θουκυδίδου Ιστορίαι*, Β. Α- Β, (μτφ. Ι. Θ. Κακριδή.), Γκοβόστη, Αθήνα, 1962.

³⁴ De Souza P., *Piracy in the Graeco - Roman World*, 241.

ανατολικών βασιλείων της Μεσογείου αλλά και από την ίδια τη Ρώμη. Η ανοχή της Ρώμης απέναντι στην οργανωμένη πειρατεία οφειλόταν μάλλον σε δύο λόγους. Πρώτον, οι πειρατές ήταν χρήσιμοι σε αυτήν, καθώς την προμήθευαν με δούλους σε μια περίοδο που αυτοί ήταν ιδιαίτερα δυσεύρετοι. Δεύτερον, προκαλούσαν στους αντιπάλους της Ρώμης, τα ελληνιστικά κράτη, μεγάλες φθορές, από τις οποίες ωφελούταν η ίδια. Μόλις το 67 π.Χ. και ενώ η πειρατεία είχε κορυφωθεί, ο Πομπήιος με το στόλο κατόρθωσε να καταστείλει την ορμή της στην ανατολική Μεσόγειο. Έκτοτε η πειρατεία, αν και στην ουσία δεν σταμάτησε τελείως, γνώρισε μια ύφεση η οποία και διατηρήθηκε κατά τη διάρκεια της Ρωμαϊκής Ειρήνης³⁵.

Αντίθετα με τις ιστορικές πηγές στα ΑΕΜ οι πειρατές την ίδια εποχή βρίσκονταν στην ακμή τους. Η συχνή τους παρουσία ξεπερνάει κάθε άλλη ληστρική ομάδα στο ΑΕΜ. Ενδεικτικό για την συχνότητα τους είναι το γεγονός ότι σχεδόν κάθε φορά, που οι ήρωες των μυθιστορημάτων ταξιδεύουν στη θάλασσα, τους επιτίθενται πειρατές. Η απόκλιση αυτή από τις ιστορικές πηγές μάλλον δεν θα πρέπει να μας απασχολεί στο βαθμό που τα μυθιστορήματα αναφέρονται σε προγενέστερες εποχές, που προηγούνται κατά πολύ, τις περισσότερες φορές, τα σύγχρονα με την συγγραφή γεγονότα. Άλλωστε το ενδιαφέρον μας δεν εστιάζεται τόσο στην ταύτιση των πειρατών με τις ιστορικές πληροφορίες, πράγμα αρκετά επισφαλές για τις συγκεκριμένες πηγές, όσο οι αναπαραστάσεις των πειρατών μέσα από τα ΑΕΜ.

Παρότι όμως συναντούμε συχνά τους πειρατές, δεν μπορούμε να εντοπίσουμε τη δράση τους σε μια συγκεκριμένη περιοχή και ακόμα πιο δύσκολα μπορούμε να πιστοποιήσουμε την καταγωγή τους, που έτσι και αλλιώς σπάνια δηλώνεται. Το μόνο μέρος που εμφανίζεται κατά επανάληψη και μαρτυρά την προέλευση και την καταγωγή των πειρατών είναι η Τύρος, η πρωτεύουσα της Φοινίκης. Φοινικές πειρατές εμφανίζονται τόσο στα Εφεσιακά του Ξενοφώντα³⁶, όσο και στο μυθιστόρημα του Λόγγου Δάφνις και Χλόη³⁷. Από αυτές τις δύο πειρατικές συμμορίες όμως, η μόνη που γνωρίζουμε, ότι είχε ως βάση της την Τύρο, είναι η πρώτη, η λεγόμενη συμμορία του Άψυρτου³⁸.

Άλλες πληροφορίες που διαθέτουμε αφορούν μεμονωμένα πρόσωπα πειρατών, τα οποία μνημονεύει ο πειρατής Θήρων προσπαθώντας να διαλέξει κάποιους από αυτούς για την επιχείρησή του. Μαθαίνουμε κατά αυτόν τον τρόπο για

³⁵ T. Hägg, *To Αρχαίο Μυθιστόρημα*, 112.

³⁶ Ξενοφών, 1.13.3.

³⁷ Λόγγος, 1.28.

³⁸ Ξενοφών, 1.14.6.

ένα πειρατή από τους Θούριους, με το όνομα Ζηνοφάνης και έναν άλλο από την Μεσσήνη ονόματι Μένων. Χαρακτηριστικό είναι ότι παρότι ο τόπος καταγωγής τους είναι διαφορετικός εδρεύουν και οι δύο, όπως και ο Θήρων (η καταγωγή του οποίου δεν δηλώνεται) στις Συρακούσες.

Οι περισσότερες πειρατικές συμμορίες, αλλά και οι πειρατές οι ίδιοι ανεξάρτητα την καταγωγή ή την προέλευση τους, όπως διαπιστώνουμε δρουν αρκετά πιο μακριά από τον τόπο που βρίσκεται το κρησφύγετο τους. Ο βασικότερος λόγος που τους υποχρεώνει να απομακρυνθούν μακριά από την έδρα τους δεν είναι άλλος από την αναζήτηση και διάθεση της λείας. Κατά αυτό τον τρόπο Φοίνικες πειρατές, που εμφανίζονται στα Εφεσιακά, φτάνουν μέχρι την Λέσβο και λεηλατούν τα παράλια τους, ενώ οι ομοεθνείς τους πειρατές, από το μυθιστόρημα του Λόγγου, εμφανίζονται να παραφυλάνε στο λιμάνι της Ρόδου τα αγκυροβολημένα εμπορικά πλοία.

Το ίδιο συμβαίνει και με την διάθεση της λείας ύστερα από μια επιτυχημένη επιδρομή. Η αναζήτηση μιας αγοράς κατάλληλης για την πώληση τόσο των εμπορευμάτων, όσο και των αιχμαλώτων που προορίζονταν για δούλοι υποχρέωνε τους πειρατές αρκετά συχνά να ανανεώσουν τον αρχικό τους προορισμό με καινούριες κατευθύνσεις. Στην επιλογή του τόπου καθοριστικό παράγοντα είχε το είδος της λείας. Οι συμμορία του Θήρωνα, με αφετηρία τη Σικελία, πουλάει την Καλλιρρόη, ως δούλη στην Μίλητο και από εκεί συνεχίζει το ταξίδι της στην Κρήτη για να πουλήσει και τα εμπορεύματα της λείας.

Προφανώς, η αναζήτηση μιας κατάλληλης πόλης για την πώληση δούλων γινόταν πολύ πιο προσεκτικά, απ' ότι για τα εμπορεύματα. Το βασικότερο κριτήριο για την επιλογή της είναι η απουσία ελέγχου. Ακριβώς για αυτό το λόγο η συμμορία του Θήρωνα είναι αρκετά σχολαστική στην τελική επιλογή του προορισμού τους:

«Είναι κοντά η Αθήνα, μια πόλη μεγάλη και πλούσια. Εκεί θα βρούμε ένα σωρό εμπόρους, ένα σωρό πλουσίους... Σε όλους άρεσε η ιδέα. Μόνο ο Θήρων δεν συμφώνησε. Τον ενοχλούσε η περιέργεια αυτής της πόλης:

- Θα πρέπει να είστε οι μόνοι που δεν έχετε ακούσει για την περιέργεια των Αθηναίων. Είναι φλύαρος λαός και αγαπάει τις δίκες. Στο λιμάνι μυριάδες συκοφάντες θα ζητήσουν να μάθουν από που φέρνουμε την πρμαμάτεια μας. Οι κακοπροαίρετοι θα μας υποψιαστούν. Ο Άρειος Πάγος θα βρεθεί επί τόπου, κι οι άρχοντες είναι αυστηρότεροι κι από τους τυράννους. Πρέπει να φοβόμαστε περισσότερο τους Αθηναίους παρά τους Συρακούσιους. Το καλύτερο μέρος για μας είναι η Ιωνία.....Οι άνθρωποι ζούνε μέσα στη χλιδή κα δεν είναι περιεργοι.

Ελπίζω μάλιστα να βρούμε και τίποτα γνωστούς μας».³⁹ Τελικά, η πόλη που επέλεξε η συμμορία του Θήρωνα ήταν η Μίλητος. Η πόλη αυτή, αν και πιο μακριά από την Αθήνα, εξασφάλιζε μια πλούσια και ασφαλή αγορά, για την διάθεση των δούλων, χωρίς την αδιακρισία των κατοίκων και την επιτήρηση των αρχών.

Η συγκρότηση μιας πειρατικής ομάδας, όπως παριστάνεται στα ΑΕΜ δεν είναι μια διαδικασία πολύπλοκη. Οι επίδοξοι πειρατές σε αρκετές περιπτώσεις φαίνεται να είναι άφθονοι. Συναντούμε διάφορες περιπτώσεις ατόμων όπου, ενώ κατά βάση ασχολούνται με άλλες δραστηριότητες (κυρίως ψαράδες) παράλληλα και όταν τους προσφερθεί, θέτουν τον εαυτό τους στην υπηρεσία μιας πειρατικής ομάδας. Μια παρόμοια περίπτωση αποτελεί η άνεση με την οποία ο πειρατής Χαιρέας, συγκροτεί μια πειρατική ομάδα, με σκοπό να απαγάγει την Λευκίππη, την οποία έχει ερωτευτεί⁴⁰.

Το ίδιο εύκολα και άμεσα φαίνεται να συγκεντρώνει ο Θήρων την συμμορία του για μια νέα επιχείρηση. Ο Θήρων μάλιστα φαίνεται να έχει στη διάθεση του ένα μεγάλο αριθμό πειρατών, από τους οποίους στρατολογεί τους πιο κατάλληλους για την επιχείρηση⁴¹.

Οι πειρατικές ομάδες φαίνεται να διατηρούσαν ένα δίκτυο αμοιβαιότητας και αλληλοβοήθειας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η περίπτωση της πειρατικής συμμορίας που οργάνωσε ο Χαιρέας, όπως είδαμε και παραπάνω, για την απαγωγή της Λευκίππης. Η συμμορία καθώς καταδιωκόταν από τη φρουρά του διοικητή του Φάρου, βρήκε αμέσως ανταπόκριση από ομότεχνους πειρατές, που έτρεξαν για να τους ενισχύσουν⁴².

Όπως αντιλαμβανόμαστε οι πειρατές ήταν αρκετά μεθοδικοί τόσο στο σχεδιασμό όσο και στη δράση τους. Η μεθοδικότητα αυτή προϋπέθετε ασφαλώς μια καλή οργάνωση. Ωστόσο αυτήν δεν μπορούμε να την εντοπίσουμε στην κατανομή των ρόλων και των εργασιών, παρά μόνο υποθετικά, αφού μας δίνονται ελάχιστες πληροφορίες. Εκεί όμως, που δίχως άλλο φανερώνεται η οργάνωση είναι στην

³⁹ πόλεις ἔστιν ἰδεῖν." ἐδόκει δὴ πᾶσι καταπλεῖν εἰς Ἀθήνας, οὐκ ἤρεσκε δὲ Θήρωνι τῆς πόλεως ἢ περιεργία· "μόνοι γάρ ἡμεῖς οὐκ ἀκούετε τὴν πολυπραγμοσύνην τῶν Ἀθηναίων; δῆμος ἔστι λάλος καὶ φιλόδικος, ἐν δὲ τῷ λιμένι μυριοὶ συκοφάνται πύσονται τίνες ἔσμεν καὶ πόθεν ταῦτα φέρομεν τὰ φορτία. ὑποψία καταλήψεται πονηρὰ τοὺς κακοῦθεις. Ἄρειος πάγος εὐθὺς ἐκεῖ καὶ ἄρχοντες τυράννων βαρύτεροι. μᾶλλον Συρακουσίων Ἀθηναίους φοβηθῶμεν. χωρίον ἡμῖν ἐπιτήδειόν ἐστιν Ἴωνία, καὶ γὰρ πλοῦτος ἐκεῖ βασιλικός ἐκ τῆς μεγάλης Ἀσίας ἄνωθεν ἐπιρρέων καὶ ἄνθρωποι τρυφῶντες καὶ ἀπράγμονες· ἐλπίζω δὲ τινὰς αὐτόθεν εὐρήσειν καὶ γνωρίμους.

Χαρίτων, 1.11.7.

⁴⁰ Τάτιος, 5.3.2.

⁴¹ Χαρίτων, 1.7.2.

⁴² Τάτιος, 5.7.6.

ιεραρχία τους και στον καταμερισμό της λείας. Σχεδόν όλες οι συμμορίες που παρουσιάζονται στα ΑΕΜ έχουν μια υποτυπώδη μορφή ιεραρχίας. Στην κορυφή της σχεδόν πάντα είναι παρόν ένας αρχηγός, επικεφαλής της συμμορίας. Αυτό αποδεικνύεται από τα ονόματα που τους δίνονται, που κατά το πλείστον συντίθενται από την γενική του ονόματος του αρχηγού τους. Για άλλα αξιώματα δεν έχουμε αναφορές, εκτός από αυτό του υπαρχηγού. Ο πειρατής Τραχίνος εμφανίζεται στα Αιθιοπικά ως υπαρχηγός της συμμορίας του Πέλωρου⁴³. Παρόμοια θέση πρέπει να κατείχε και ο Κόρυμβος, στην πειρατική συμμορία του Άψυρτου. Ο Ξενοφών ο Εφέσιος τον αποκαλεί *έξαρχο*, επικεφαλής της τριήρης που κούρσεψε το πλοίο, στο οποίο επενέβαιναν η Ανθία και ο Αμβροκόμη⁴⁴. Αρκετά αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, ότι ο Κόρυμβος δούλευε για λογαριασμό του Άψυρτου όχι μόνο έναντι μεριδίου από τη λεία αλλά και έναντι αμοιβής⁴⁵. Πουθενά αλλού, όμως δεν συναντούμε ανάλογη περίπτωση με αυτή του Κόρυμβου. Για όσες πειρατικές ομάδες έχουμε συναφείς πληροφορίες, ο μοναδικός και πιο διαδεδομένος τρόπος ανταμοιβής όλων των μελών μιας πειρατικής συμμορίας, από ότι φαίνεται είναι ο καταμερισμός της λείας.

Ο καταμερισμός της λείας δεν γινόταν στην τύχη, ή κατά βούληση. Με την συγκέντρωση των λαφύρων, γινόταν η μοιρασιά, όπου, από ότι συμπεραίνουμε είχε ορισμένους κανόνες. Την πρωτοβουλία της επιλογής την είχε ο αρχηγός, ο οποίος μάλλον έπαιρνε το καλύτερο ή το μεγαλύτερο μερίδιο⁴⁶ άσχετα αν ο ίδιος είχε λάβει μέρος στην επιχείρηση ή όχι⁴⁷. Αυτή η πρακτική είναι πολύ κοινή στις ληστρικές συμμορίες κάθε μορφής. Την παρατηρούμε όχι μόνο στους πειρατές αλλά, όπως θα δούμε και πιο κάτω στους ληστές και στους βουκόλους. Την διαδικασία της μοιρασιάς της λείας, την υποστηρίζει ένα εθιμικό δίκαιο, ένας άγραφος νόμος που οι ίδιοι οι πειρατές ονομάζουν *ληστρικών νόμον*⁴⁸. Ωστόσο ο νόμος αυτός δεν ρύθμιζε μόνο τη διαδικασία διανομής της λείας. Κατά τον ίδιο τρόπο φαίνεται πως καθόριζε τις υποχρεώσεις και τους κανόνες που έπρεπε να διατηρεί τόσο ο αρχηγός απέναντι στα μέλη της συμμορίας του, όσο και αυτά απέναντι στον αρχηγό τους. Αυτόν επικαλείται ο υπαρχηγός της συμμορίας του Τραχίνου, Πέλωρος για να διεκδικήσει το δίκιο του και να διαλέξει κατά βούληση το μερίδιο της λείας που του αναλογεί

⁴³ Ηλιόδωρος, 5.30.1

⁴⁴ Ξενοφών, 1.13.3.

⁴⁵ Ο.π. 1.14.7.

⁴⁶ Ο.π. 2.2.2-3.

⁴⁷ Ο.π. 1.14.6-7.

⁴⁸ Ηλιόδωρος, 5.31.4.

χωρίς την παρέμβαση του αρχηγού του. Σύμφωνα με τον πειρατικό νόμο το δικαίωμα της κατά βούληση εκλογής δίνεται σε όποιον διακινδυνεύοντας τη ζωή του, επιτεθεί πρώτος στο εχθρικό πλοίο. Ο νόμος αυτός, όμως φαίνεται πως δεν ήταν πάντα αρκετός να περιορίσει την αυθαιρεσία του αρχηγού. Στην συνέχεια του παραπάνω περιστατικού, ο αρχηγός της συμμορίας, Τραχίνος είχε αντίθετη άποψη. Προβάλλει απέναντι στις διεκδικήσεις του Πέλωρου την εξουσία του αρχηγού, και προστάζει να συμμορφωθεί στις διαταγές του. Το γεγονός αυτό αν κρίνουμε από τη συμπλοκή που ακολούθησε, δίχασε τους πειρατές ανάμεσα σε αυτούς που υπεράσπιζαν την εξουσία του αρχηγού και αυτούς που ήταν σύμφωνοι με τις αρχές του νόμου⁴⁹. Αν και το επεισόδιο αυτό μας παρέχει πληροφορίες για το νόμο των πειρατών, μας γεμίζει ερωτηματικά σχετικά με το ποιες ήταν τελικά δικαιοδοσίες του αρχηγού μιας πειρατικής συμμορίας και μέχρι ποιο σημείο έφτανε η εξουσία του. Λίγες, ωστόσο πληροφορίες διαθέτουμε για το συγκεκριμένο ζήτημα.

Μια παρόμοια διαμάχη μεταξύ των πειρατών συναντούμε και στο μυθιστόρημα του Τάτιου. Αντικείμενο της διαμάχης, και σε αυτή την περίπτωση η τύχη της ηρώιδας του μυθιστορήματος, της Λευκίπης. Ο Χαιρέας ένα πειρατής, οργάνωσε με πρόσχημα τη φιλία του με το ζευγάρι των ηρώων μια ενέδρα με σκοπό την απαγωγή της Λευκίπης με τη βοήθεια της συμμορίας του. Ο ίδιος όμως καθώς την είχε ερωτευτεί, ήθελε να την κρατήσει για τον εαυτό του και αυτή η θέση του ερχόταν σε αντίθεση με την υπόλοιπη συμμορία που επιδίωκε να την πουλήσει ως δούλη. Το αποτέλεσμα ήταν η εν ψυχρώ δολοφονία του από έναν πειρατή την στιγμή της διένεξης μεταξύ τους⁵⁰. Αυτό που βέβαια μας αναγκάζει να κρατήσουμε αποστάσεις από αυτό το επεισόδιο είναι ότι δεν γνωρίζουμε τίποτα παραπάνω για τη σχέση του Χαιρέα με την υπόλοιπη συμμορία. Το πιο πιθανόν είναι ότι ο Χαιρέας ήταν απλά εμπνευστής της επιχείρησης και όχι αρχηγός της συμμορίας κατά το πρότυπο του Τραχίνου⁵¹.

Σε αντίθεση με την περίπτωση του Πέλωρου, έρχεται αυτή των υποτελών του αρχηγού Άψυρτου στα Εφεσιακά του Ξενοφώντα, Κόρυμβου και Έξαρχου. Οι πειρατές φαίνονται απλά να συμβιβάζονται με την απόφαση του αρχηγού τους να κρατήσει για τον ίδιο τους δούλους, χωρίς να είναι σε θέση να την αμφισβητήσουν:

⁴⁹ Ο. π. 5.32.1-3.

⁵⁰ Τάτιος, 8.16.5.

⁵¹ Αυτό υποδεικνύει και η συμφωνία που ισχυρίστηκε ο Χαιρέας ότι είχε κάνει με τους πειρατές, η οποία, σύμφωνα με τον ίδιο, όριζε ότι θα κρατούσε για ερωμένη του την Λευκίπη. Ο.π. 8.16.4.

«Ο αρχηγός των ληστών Άψυρτος ενθουσιάστηκε από το ζευγάρι και αμέσως τους ζήτησε για δούλους του, πιστεύοντας ότι θα έβγαζε μεγάλο κέρδος πουλώντας τους. Ο Κόρυμβος και ο Έξαρχος δεν είχαν άλλη επιλογή παρά να τους παραχωρήσουν στον αρχηγό τους»⁵².

Παρόμοια, συναινετική απέναντι στον αρχηγό του είναι και στάση που κρατάνε οι πειρατές του Θήρωνα. Ο επικεφαλής του πλοίου Θήρων, φαίνεται να έχει τον τελευταίο λόγο, όσον αφορά την πορεία πλεύσης που θα ακολουθήσουν, αν και από μια πιο γενική εικόνα τα μέλη της συγκεκριμένης συμμορίας δείχνουν να έχουν σχεδόν ισότιμες, συντροφικές σχέσεις, χωρίς αυτές να καθορίζονται από ρητούς ή άρρητους κανόνες⁵³. Όπως μας τον περιγράφει ο Χαρίτων, ο Θήρων φαίνεται περισσότερο σαν επικεφαλής, με την έννοια του διοργανωτή των επιχειρήσεων, παρά σαν αρχηγός με την έννοια που την συναντούμε στη συμμορία του Άψυρτου στα Εφεσιακά. Αλλά αυτή η διαφορά από ομάδα σε ομάδα πρέπει να οφείλεται σε ένα μεγάλο βαθμό στην διαφορά μεγέθους που τις διαχωρίζει · και το μέγεθος των πειρατικών συμμοριών στα μυθιστορήματα φαίνεται να ποικίλει.

Αν και δεν μπορούμε να μιλήσουμε με ακρίβεια για το μέγεθος των πειρατικών συμμοριών, καθώς στα ΑΕΜ δεν αναφέρεται ένας αριθμός, ωστόσο μπορούμε να υποθέσουμε σαφείς διαφορές μεταξύ τους. Μια από τις πιο βασικές διαφορές, σχετίζεται με τον ελάχιστο αριθμό των μελών του πληρώματος που επιβάλλει το είδος του πειρατικού πλοίου. Μια συμμορία που έχει στην υπηρεσία της μια τριήρη,⁵⁴ η οποία χρειάζεται τουλάχιστον εκατόν εβδομήντα ερέτες (κωπηλάτες), αναμφίβολα θα πρέπει να ήταν πιο εκτεταμένη από μια συμμορία που χρησιμοποιούσε ένα μικρό σκάφος, όπως το ακάτιον της συμμορίας του Τραχίνου⁵⁵. Αντίστοιχα, μπορούμε να υποθέσουμε σαφείς διαφορές μεγέθους μεταξύ των πειρατικών ομάδων, κρίνοντας τόσο από τον τρόπο οργάνωσης, τον οποίο θίξαμε προηγουμένως, όσο και από τα μέσα, που η κάθε συμμορία χρησιμοποιεί για να πραγματοποιήσει τις επιδρομές της σε αναλογία σχεδόν πάντα με το μέγεθος της.

Ο ποιο χαρακτηριστικός τρόπος απόκτησης της λείας, που συναντούμε στα ΑΕΜ είναι αυτός της εισβολής και κατάληψης ενός πλοίου. Τα εμπορικά πλοία, φαίνεται να είναι ο συνήθης αποδέκτης των επιδρομών τους. Άλλος τρόπος επίσης είναι αυτός της επιδρομής στη στεριά. Αυτόν εφαρμόζουν οι Τύριοι πειρατές, οι

⁵² ἦκεν εἰς τὸ χωρίον καὶ εἶδεν αὐτοὺς περὶ Ἄβροκόμην καὶ κατεπλάγη τὴν εὐμορφίαν καὶ εὐθὺς μέγα κέρδος νομίζων ἠτήσατο ἐκείνους. Ξενοφών, 2.2.1.

⁵³ Χαρίτων, 1.15.1.

⁵⁴ Ξενοφών, 1.13.3.

⁵⁵ Ηλιόδωρος, 5.20.9.

οποίοι λεηλατούν τα παράλια της Λέσβου στο μυθιστόρημα του Λόγγου⁵⁶. Εκτός όμως από την περίπτωση των πειρατών από την Τύρο, δεν διαθέτουμε άλλες αναφορές για παρόμοιες πρακτικές. Ο τρίτος και τελευταίος τρόπος προμήθειας της λείας των πειρατών φαίνεται πως είναι η τυμβωρυχία. Μάλλον δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι και στις δύο και μοναδικές περιπτώσεις τυμβωρυχίας στα ΑΕΜ, εμφανίζονται πειρατές. Ωστόσο θα συζητήσουμε παρακάτω, εκτενέστερα τις συμμορίες αυτές.

Μια συνηθισμένη πρακτική των πειρατών είναι αυτή της τεχνητής απόκρυψης (καμουφλάζ) των ιδίων, αλλά και του πειρατικού πλοίου τους. Η πρακτική αυτή έχει μια διττή χρησιμότητα: μπορεί εύκολα να παραπλανήσει τον επικείμενο στόχο τους για τις προθέσεις τους, αλλά και να εξασφαλίσει την ασφαλή πρόσβαση στα λιμάνια των πόλεων χωρίς προβλήματα. Κατ' αυτόν τον τρόπο οι Φοίνικες πειρατές αγκυροβολούν ανενόχλητοι στο λιμάνι της Ρόδου, λέγοντας πως μεταφέρουν εμπορεύματα⁵⁷, ενώ οι συμπατριώτες τους πειρατές στο μυθιστόρημα του Λόγγου, πλέουν με Καρικήν ήμιολίαν, για να μην προδίδουν την ταυτότητα τους⁵⁸.

Από τις αναφορές που έχουμε για τα πλοία των πειρατών, μπορούμε να ονομάσουμε τρία είδη. Η *τριήρης*, η ήμιολία και το *ακάτιον*. Ενώ τα δύο πρώτα είναι αρκετά ευμεγέθη πλοία, το ακάτιον σε σύγκριση με τα άλλα δύο είναι αρκετά μικρότερο. Από ότι φαίνεται, παρόλα αυτά οι πειρατικές συμμορίες προτιμούν τα μικρά και ευέλικτα πλοία, τα οποία προσφέρουν στους πειρατές κατά την διάρκεια των επιδρομών τους, ένα σημαντικό πλεονέκτημα έναντι των βαρύτερων εμπορικών πλοίων. Επιπλέον είναι λιγότερα απαιτητικά στην πλοήγηση τους και απαιτούν ολιγάριθμο πλήρωμα. Ο σκοπός τους άλλωστε είναι να προσεγγίσουν τα αντίπαλα πλοία για να τα κυριεύσουν με την αρωγή των όπλων και όχι να διεξάγουν ναυμαχίες.

Με ελάχιστες εξαιρέσεις, οι πειρατές εμφανίζονται πάντα οπλισμένοι στις επιθέσεις τους. Άλλοτε εμφανίζονται με πλήρη πολεμική εξάρτηση που προσιδιάζει σε στρατιώτες: «Οι ληστές είχαν κρεμασμένα πάνω τους τα ξίφη, φορούσαν θώρακες φολιδωτούς κι είχαν στα πόδια τους δεμένες περικνημίδες⁵⁹».

Άλλοτε πάλι ο οπλισμός τους είναι ελαφρύς και περιλαμβάνει ένα μόνο ξίφος για τον κάθε πειρατή, καθιστώντας τους έτσι πιο ευκίνητους στις θαλάσσιες

⁵⁶ Λόγγος, 1.28.1.

⁵⁷ Ξενοφών, 1.13.3, Η περιγραφή του Ξενοφώντα στο συγκεκριμένο μάλλον χωράει αμφισβήτηση, καθώς γνωρίζουμε πως οι τριήρεις ήταν ένα καθαρά πολεμικό πλοίο και η κατασκευή της δεν προέβλεπε μεταφορά εμπορευμάτων, C. Coulet., *Μέσα επικοινωνίας στην Αρχαία Ελλάδα*, 176.

⁵⁸ Λόγγος, 1.28.1.

⁵⁹ Ο.π., 1.30 και 1.28.

επιδρομές.⁶⁰ Όπως και να ήταν η εξάρτησή τους, τα όπλα φαίνεται να ήταν απαραίτητα, αφού αποτελούσαν τα μόνα επιθετικά μέσα, με τα οποία διεξήγαγαν τις επιθέσεις τους.

Παρά την παρουσία των όπλων, η βία από την πλευρά των πειρατών δεν ήταν επιβεβλημένη. Ο στόχος τους εξάλλου ήταν να κυριεύσουν το αντίπαλο καράβι χωρίς απώλειες είτε αυτές αφορούσαν τη συμμορία τους είτε το πλήρωμα του αντιπάλου. Κατά συνέπεια η κατοχή των όπλων λάμβανε χαρακτήρα εκφοβισμού και απειλής, καθώς σε αντίθετη περίπτωση η αμφίπλευρη απώλεια ζημίωνε προπάντων τους επιτιθέμενους πειρατές. Η περιγραφή του Ηλιόδωρου είναι χαρακτηριστική: «Τοποθετήθηκαν οι ληστές εγκάρσια προς εμάς αποπειρώμενοι να γίνουν κύριοι του πλοίου χωρίς να χύσουν αίμα. Έκαναν κύκλους γύρω από το πλοίο απαγορεύοντας το να κινηθεί προς μια κατεύθυνση και έμοιαζαν με πολιορκητές που πάσχιζαν να κυριέψουν το πλοίο με συμφωνία»⁶¹.

Ανεξάρτητα με το μέγεθος της συμμορίας τους και τον οπλισμό τους, οι πειρατές είναι αρκετά μεθοδικοί στην οργάνωση των επιθέσεων τους. Οι επιχειρήσεις ως επί το πλείστον προορίζονται σε συγκεκριμένους στόχους, για τους οποίους φαίνονται να είναι καλά πληροφορημένοι. Οι Τύριοι πειρατές στα Εφεσιακά του Ξενοφώντα γνωρίζουν καλά ότι το εμπορικό πλοίο διαθέτει πολύ ασήμι, χρυσάφι και πλήθος δούλων που άξιζαν πολλά⁶². Τα ίδια καλά πληροφορημένος ήταν και ο πειρατής Τραχίνος με την συμμορία του. Ο ίδιος γνώριζε καλά ότι το φοινικικό καράβι μετέφερε πολύτιμα λάφυρα και μια όμορφη κόρη, την οποία ήθελε για γυναίκα του⁶³.

Η καλή πληροφόρηση έφερνε πιο κοντά τους ληστές σε στόχους που εξασφάλιζαν μια καλή λεία. Η λεία, όπως βλέπουμε στα ΑΕΜ, μπορεί να ποικίλει. Οτιδήποτε μπορεί να πουληθεί στην αγορά ή να έχει χρησιμότητα για τους ίδιους, αποτελεί και λεία για τους πειρατές. Ο Λόγγος, ο οποίος περιγράφει αρκετά διεξοδικά την επιδρομή των Τύριων πειρατών στα παράλια της Λέσβου, αναφέρει πως οι ίδιοι άρπαζαν, ό, τι μπορούσαν να μεταφέρουν:

«κατέσυρον πάντα τὰ εἰς χεῖρας ἐλθόντα, οἶνον ἀνθοσμίαν, πυρὸν ἄφθονον, μέλι ἐν κη-
ρίοις· ἤλασάν τινας καὶ βοῦς ἐκ τῆς Δόρκωνος ἀγέλης.»⁶⁴

Εμπορεύματα βέβαια μεγάλης αξίας που μπορούν να πουληθούν εύκολα και σε καλή τιμή, αποτελούν μεγάλο δέλεαρ για τους πειρατές. Το ίδιο φαίνεται πως

⁶⁰ Τάτιος, 5.7.4.

⁶¹ Ηλιόδωρος, 5.27.4.

⁶² Ξενοφών, 1.13.3.

⁶³ Ηλιόδωρος, 5.20.3.

⁶⁴ Λόγγος, 1.28.1.

ισχύει και για τους δούλους. Οι άνδρες τους πληρώματος του αντίπαλου πλοίου, όσοι αιχμαλωτιστούν, αυτομάτως μετατρέπονται σε δούλοι έτοιμοι να διατεθούν προς πώληση στις αγορές, που από ότι φαίνεται είχαν μεγάλη ζήτηση.

Οι συγγραφείς δεν μας δίνουν πολλές πληροφορίες για την εξωτερική εμφάνιση των πειρατών. Μια μόνο περιγραφή μας προσφέρει ο Ξενοφών για τον πειρατή Κόρυμβο:

«νεανίας ὀφθῆναι μέγας, φοβερός τὸ βλέμμα· κόμη ἦν αὐτῷ ἀχμηρὰ καθειμένη»⁶⁵. Η περιγραφή αυτή της όψης του Κόρυμβου, δεν διαφέρει με τις περιγραφές που προσκομίζουμε για την εμφάνιση και μελών άλλων ληστρικών συμμοριών, όπως είναι οι ληστές και οι βουκόλοι. Αυτά που κατεξοχήν τονίζονται και είναι κοινά στις περιγραφές τους, είναι μεταξύ άλλων τα άγρια χαρακτηριστικά στο παρουσιαστικό τους και η φυσική τους δύναμη.⁶⁶

⁶⁵ Ξενοφών, 1.13.2.

⁶⁶ Πιο αναλυτικά θα μιλήσουμε για την εξωτερική εμφάνιση των πειρατών αλλά και των ληστών γενικότερα στο κεφάλαιο Ε' όπου συζητάμε τις απόψεις των συγγραφέων για τις ομάδες αυτές.

B) Οι τυμβωρύχοι

Στο κεφάλαιο αυτό θα συζητήσουμε τους τυμβωρύχους. Πιο συγκεκριμένα θα δούμε τη συχνότητα που εμφανίζονται οι ληστρικές αυτές συμμορίες και πως η παρουσία τους, προκαλεί την ανατροπή της υπόθεσης του μυθιστορήματος. Στη συνέχεια θα επιχειρήσουμε να αναλύσουμε τη σχέση των τυμβωρύχων με τους πειρατές και παράλληλα θα αναφερθούμε στην οργάνωση τους. Τέλος θα παρουσιάσουμε τις μεθόδους που οι ίδιοι ακολουθούν, εστιάζοντας κυρίως στον τρόπο που σχεδιάζουν και εκτελούν τις επιχειρήσεις τους.

Συγκριτικά με τους πειρατές, αλλά και με τους ληστές, όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο οι τυμβωρύχοι εμφανίζονται σπανιότερα στα ΑΕΜ. Για την ακρίβεια συναντούμε μόνο δύο συμμορίες τυμβωρύχων στις μυθιστορικές μας πηγές⁶⁷. Κατά συνέπεια, οι λιγοστές αναφορές που διαθέτουμε, δεν μας επιτρέπουν να είμαστε το ίδιο εκτενείς στην περιγραφή μας, όπως με τις άλλες κατηγορίες ληστρικών ομάδων που προαναγγείλαμε.

Και οι δύο περιπτώσεις έχουν ένα κοινό θέμα ελαφρά παραλλαγμένο: Η νεαρή ηρωίδα πέφτει σε κώμμα, και ο σύντροφος της πιστεύοντας πως είναι νεκρή, τη θάβει σε πολυτελή τύμβο με πλούσιες προσφορές. Εκεί, ύστερα από λίγο, η ηρωίδα ξυπνάει από το λήθαργο της. Την ίδια στιγμή όμως, τυμβωρύχοι εισβάλλουν στον τάφο και την απαγάγουν. Στην ουσία η εμφάνιση των τυμβωρύχων αποτελεί ένα ασφαλές μέσο για την εξέλιξη του μυθιστορήματος. Ενώ ανακτά τις αισθήσεις, εγκλωβισμένη μέσα στον ίδιο της τον τύμβο και ενώ δεν υπάρχει τρόπος διαφυγής, εμφανίζονται οι τυμβωρύχοι, οι οποίοι σαν από μηχανής θεοί την απελευθερώνουν και την μεταφέρουν σε μακρινούς τόπους πουλώντας την ως δούλη, ανανεώνοντας ταυτόχρονα την αγωνία των αναγνωστών.

Οι δύο περιπτώσεις τυμβωρύχων που θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε, φαίνονται να συνδέονται άμεσα με μια από αυτές της ληστρικές συμμορίες και πιο συγκεκριμένα, τους πειρατές. Οι συμμορίες των τυμβωρύχων που συναντούμε, αν και παρουσιάζονται να επιδίδονται στην τυμβωρυχία, η βασική τους ασχολία φαίνεται πως είναι η πειρατεία. Η πληροφορία αυτή είναι δεδομένη όσον αφορά την περίπτωση της μιας από τις δύο συμμορίες, την συμμορία του Θήρωνος, την οποία αναφέραμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο. Ο Χαρίτων μας προσφέρει μια αρκετά

⁶⁷ Χαρίτων, 1.7.1-6 και Ξενοφών, 3.8.3.

κατατοπιστική εικόνα αυτής: «Υπήρχε κάποιος Θήρων, ένας πανούργος άνθρωπος που έπλεε τις θάλασσες με σκοπό την αδικία. Σε κάθε λιμάνι είχε δικούς του ανθρώπους που караδοκούσαν. Για τα μάτια του κόσμου ήταν βαρκάρηδες (ὄνοματι πορθμείου) στην πραγματικότητα είχε συγκροτήσει μια συμμορία πειρατών»⁶⁸.

Για τη δεύτερη συμμορία όμως που συναντούμε στα Εφεσιακά, οι πληροφορίες μας είναι πολύ πιο περιορισμένες. Ο Ξενοφών αρκείται στο να αναφέρει το περιστατικό της σύλησης του τάφου της Ανθίας και της απαγωγής της από τους τυμβωρύχους, χωρίς να προσθέσει τίποτα περισσότερο για αυτούς. Ωστόσο, μας παρέχει μια πληροφορία, η οποία μας επιτρέπει να υποθέτουμε πως η συμμορία αυτή ήταν πειρατική. Σύμφωνα λοιπόν με αυτήν, οι τυμβωρύχοι είχαν στην διάθεση τους πλοίο, το οποίο και χρησιμοποίησαν για την διαφυγή τους⁶⁹.

Σύμφωνα με τις παραπάνω πληροφορίες, θα μπορούσαμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα πως η τυμβωρυχία ασκούταν περιστασιακά από τις πειρατικές συμμορίες που συναντούμε στα ΑΕΜ. Το συμπέρασμα αυτό ενισχύουν ιδιαίτερα οι πληροφορίες, τις οποίες συλλέγουμε από τη συμμορία του Θήρωνος. Δεν χωράει αμφιβολία ότι η συμμορία του πειρατή που συναντούμε στο μυθιστόρημα του Χαρίτων οργανώνει για πρώτη φορά τυμβωρυχία. Ο ίδιος ο Θήρων μας το φανερώνει έμμεσα μονολογώντας: «Τι κουταμάρα να κινδυνεύω πολεμώντας στη θάλασσα και να σκοτώνω ανθρώπους για μικρό κέρδος, ενώ μπορώ να γίνω πλούσιος από μια νεκρή...»⁷⁰. Επιπλέον η ίδια στάση και των δύο συμμοριών υποδηλώνει σε αρκετά μεγάλο βαθμό ότι η τυμβωρυχία δεν είναι ένας συνηθισμένος τρόπος απόκτησης της λείας τους. Αντίθετα, δείχνει να αποτελεί για αυτούς απλά μια αναγκαστική πρακτική σε μια εξαιρετική περίπτωση, η οποία γνωρίζουνε πως θα αποβεί για τους ίδιους, κερδοφόρα. Άλλωστε και οι δύο συμμορίες, φαίνονται να ήταν καλά πληροφορημένες ότι η λεία που θα συγκέντρωναν ήταν πλουσιοπάροχη: «κάποιοι ληστές, που έμαθαν πως μια κοπέλα έχει ενταφιαστεί με πολυτέλεια και ότι μαζί της είχαν θάψει πολύτιμα γυναικεία κοσμήματα και πολύ ασήμι και χρυσάφι...»⁷¹

Ελάχιστα πράγματα, αναφέρονται για την ιεραρχία και τον τρόπο που οι τυμβωρύχοι μοίραζαν τη λεία τους. Ωστόσο, τα στοιχεία που αντιστοιχούν στην οργάνωση τους, καθότι η κύρια ασχολία τους φαίνεται πως είναι η πειρατεία δεν πρέπει να αποκλίνουν από αυτά που συναντήσαμε στους πειρατές.

⁶⁸ Χαρίτων, 1.7.1.

⁶⁹ Ξενοφών, 3.9.1.

⁷⁰ Χαρίτων, 1.7.1.

⁷¹ Ξενοφών, 3.8.3.

Αν υποθέσουμε λοιπόν πως οι συμμορίες που ασκούν τυμβωρυχία στα ΑΕΜ είναι πειρατικές, τότε θα αρκούσε απλά να επαναλάβουμε και για αυτούς, όσα δηλώσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο σχετικά με την οργάνωση και λειτουργία μιας πειρατικής συμμορίας. Ωστόσο, από όσα μας περιγράφουν τα ΑΕΜ και από όσα μπορούμε να υποθέσουμε, η πράξη της τυμβωρυχίας χρειαζόταν ιδιαίτερες προϋποθέσεις για να μπορεί να επιτευχθεί.

Ένα χαρακτηριστικό των τυμβωρύχων που συναντούμε είναι σε αντίθεση με την πλειονότητα των πειρατικών συμμοριών δεν φαίνεται να δρουν μακριά από τις πόλεις και τις κοινότητες, ούτε να καταλύουν σε κάποιο κρησφύγετο. Αντίθετα τους βλέπουμε να περιφέρονται σε αστικές περιοχές, υποδύμενοι τους βαρκάρηδες ή τους ψαράδες. Αυτή τη πληροφορία μας τη δίνει ο Χαρίτων, περιγράφοντας τη συμμορία του Θήρωνος⁷². Η παρουσία τους σε αστικές περιοχές τους δίνει το πλεονέκτημα να παρακολουθούν από κοντά τα δρώμενα της πόλης, καιροφυλακτώντας, για όποια ευκαιρία τους παρουσιαστεί. Στην προκειμένη περίπτωση ο Θήρων πάλι είναι αυτός που παρακολουθεί την κηδεία της Καλλιρρόης από κοντά και βλέποντας το χρυσάφι που την συνόδευε, σκέφτεται να οργανώσει μια τυμβωρυχία⁷³.

Η προσεκτική οργάνωση μιας τυμβωρυχίας, από ότι αφήνει να εννοηθεί ο Χαρίτων, ήταν απαραίτητη περισσότερο από κάθε άλλη ληστρική επιχείρηση. Ο Θήρων παρουσιάζεται ιδιαίτερα σχολαστικός στην επιλογή των συνεργατών του. Σκοπός του δεν είναι άλλωστε να συγκεντρώσει όσους περισσότερους μπορεί, αλλά να καταλήξει, όσους του φαινόταν ότι ήταν κατάλληλοι για την επιχείρηση (όμως έδοξε τινας επιτηδείους)⁷⁴.

Ο συνολικός αριθμός της συμμορίας του δεν ξεπερνούσε τα δεκαέξι άτομα. Από αυτούς μόνο πέντε, συμπεριλαμβανομένου και του Θήωνα, επιχείρησαν την σύληση του τάφου. Τέσσερεις άλλοι είχαν την εντολή να παραφυλάνε, ενώ οι υπόλοιποι θα περίμεναν στο καράβι, πανέτοιμοι να αποπλεύσουν σε κάθε περίπτωση⁷⁵.

Εκεί που ελαφρώς διαφοροποιούνται οι τυμβωρύχοι από τους υπόλοιπους πειρατές, είναι αναφορικά με τα μέσα που χρησιμοποιούν για να επιδιώξουν το σκοπό τους. Εκτός από τον οπλισμό τους, ο οποίος πιθανόν ήταν ελαφρύς, οι τυμβωρύχοι είναι εφοδιασμένοι με εργαλεία σκαπάνης. Οι συμμορία του Θήωνα είχε στην

⁷² Χαρίτων, 1.7.1.

⁷³ Ο.π. 1.7.2.

⁷⁴ Ο.π. 1.7.3.

⁷⁵ Ο.π. 1.9.2.

κατοχή της λοστούς, με τους οποίους κατόρθωσε να ανοίξει μια οπή, για να εισβάλλει στο εσωτερικό του τάφου.

Άλλο ένα χαρακτηριστικό, το οποίο μπορούμε να το συμπεριλάβουμε στα μέσα των τυμβωρύχων σχετίζεται με την τακτική που ακολουθούν κατά την επιχείρησή τους. Αυτό που τους διακρίνει και το συναντούμε και στις δύο ομάδες τυμβωρύχων είναι η διακριτικότητα και η μεθοδικότητα τους. Οι τυμβωρύχοι λοιπόν επέλεγον συνειδητά να θέσουν σε εφαρμογή την σύληση του τάφου, τη νύχτα. Ο Θήρων μάλιστα, περίμενε εσκεμμένα μέχρι τα μεσάνυχτα προτού ξεκινήσει την επιχείρησή του. Προφανώς η μέρα δεν ήταν κατάλληλη για την σύληση τάφων, οι οποίοι εκτός των άλλων βρίσκονταν αρκετά κοντά και σε κατοικημένες περιοχές. Οι κάτοικοι άλλωστε φαίνονται προϋδασμένοι για τις πράξεις τυμβωρυχίας, κρίνοντας από την αντίδραση της Καλλιρρόης, τη στιγμή που οι πειρατές της συμμορίας του Θήρωνα, άνοιγαν τον τάφο της: «μάλλον θα πρόκειται για τυμβωρύχους. Ναι, αυτό είναι το πιθανότερο · σα να μην έφταναν οι άλλες μου συμφορές, μου πρόσθεσαν και πλούτη που είναι άχρηστα για ένα νεκρό»⁷⁶.

Υπό τον φόβο λοιπόν μήπως γίνουν αντιληπτοί, οι τυμβωρύχοι κατά την επιχείρησή τους επιδιώκουν να είναι όσο διακριτικοί και μεθοδικοί χρειάζεται. Σύμφωνα και με την παραγραφή του Χαρίτωνα κινούνται όσο το δυνατόν αθόρυβα, οργανώνονται σε μικρότερες ομάδες, από τις οποίες εκτός από αυτή άλλη παραφυλάει το χώρο, άλλη ομάδα παραμένει στο καράβι παραμένοντας σε ετοιμότητα σε κάθε περίπτωση που θα παρουσιαστεί⁷⁷.

⁷⁶ τυμβωρύχους μάλλον εικός είναι· και γάρ τοῦτό μου ταῖς συμφοραῖς προσετέθη· πλοῦτος ἄχρηστος νεκρῶ." Ο.π. 1.9.4.

⁷⁷ Ο.π. 1.9.2.

Γ) Οι ληστές

Στο παρόν κεφάλαιο θα συζητήσουμε την κατηγορία των ληστών. Θα επιχειρήσουμε δηλαδή να περιγράψουμε τους τόπους δράσης τους, νοώντας την γενικότερη γεωγραφική περιοχή εντοπισμού των ληστών, τα κρησφύγετα αλλά και τις ιδιαίτερες περιοχές όπου στήνουν τις επιχειρήσεις τους. Επιπλέον θα αναζητηθούν οι μέθοδοι δράσης τους, ο συγκεκριμένος δηλαδή κάθε φορά τρόπος, με τον οποίο προσπαθούν να εξασφαλίσουν την λεία τους. Η οργάνωσή τους θα αποτελέσει το επόμενο αντικείμενο που θα παρουσιάσουμε, συγκεκριμένα το σύστημα ιεραρχίας, το οποίο επεκτείνεται και στον τρόπο διανομής της λείας τους. Σε συνάφεια με την οργάνωσή τους θα μιλήσουμε και για το μέγεθος των συμμοριών, που απαντώνται στα ΑΕΜ. Στο καταληκτικό μέρος του κεφαλαίου αυτού θα περιγράψουμε τα διάφορα μέσα που χρησιμοποιούν οι ληστές για την επίτευξη των σκοπών τους.

Η παρουσία των ληστών κατά την ελληνιστική και την πρώιμη ρωμαϊκή περίοδο είναι επιβεβαιωμένη, όπως προκύπτει από τις αρχαίες πηγές. Οι πληροφορίες, όμως που έχουμε στη διάθεση μας είναι στο μεγαλύτερο μέρος τους απλές αναφορές⁷⁸. Οι αρχαίες πηγές εστιάζουν περισσότερο στην πειρατεία, η οποία καθώς έλαβε αξιόλογες διαστάσεις κατά το τέλος των ελληνιστικών χρόνων,⁷⁹ απασχόλησε ιδιαίτερα τους ιστορικούς της εποχής. Αντίθετα, όμως με αυτήν την εικόνα, τα ΑΕΜ μετρούν αρκετές περιπτώσεις συμμοριών των δρόμων συνοδευμένες με αρκετά εκτεταμένες περιγραφές. Αν συμπεριλάβουμε μάλιστα και τους ληστές βουκόλους στην κατηγορία των ληστών, τότε θα λέγαμε ότι οι ληστές είναι η πιο συχνά απαντημένη ληστρική κατηγορία στο ΑΕΜ⁸⁰.

Ο τόπος δράσης των ληστών είναι αρκετά ευρύς, αν υπολογίσουμε ότι τους συναντούμε σε διαφορετικούς γεωγραφικούς τόπους κατά μήκος όλου, περίπου, του γνωστού τότε κόσμου. Από την Θεσσαλία όπου βρίσκουμε την συμμορία που απαγάγει τον Λούκιο μέχρι την Φρυγία, όπου ληστές επιτίθενται στο πλοίο του Χαιρέα στο μυθιστόρημα του Χαρίτωνος Αφροδισιέως. Ακόμα από την Κιλικία μέχρι

⁷⁸ L. Casson., *Το ταξίδι στον αρχαίο κόσμο*, 84.

⁷⁹ P. De Souza, *Piracy in the Graeco - Roman World*.

⁸⁰ Επιλέξαμε να χωρίσουμε τους βουκόλους από τους ληστές, παρά τα κοινά χαρακτηριστικά τους, εξαιτίας κάποιων ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζουν οι τελευταίοι, για τα οποία θα συζητήσουμε στο ομώνυμο κεφάλαιο.

την Αίγυπτο, την Αιθιοπία και από εκεί στη Συρία και την Φοινίκη, όπου κινείται ο ληστής Ιππόθοος και οι συμμορίες, των οποίων ηγείται στο έργο του Ξενοφώντος του Εφέσιου. Σε αυτό το σημείο βέβαια πρέπει να αναλογιστούμε και την κινητικότητα κατά πλάτος που εμφανίζει η πλειονότητα των συμμοριών. Οι λόγοι μετακίνησης εκ πρώτης όψεως είναι προφανείς: η διαφυγή τους από τους επίδοξους διώκτες ή αντεκδικητές τους. Ωστόσο πλάι σε αυτούς τους λόγους, πρέπει να προσθέσουμε και την αναζήτηση νέων τόπων για τις επιχειρήσεις τους και αγορές για την διοχέτευση των λαφύρων τους.

Αν και ποικίλουν οι γεωγραφικοί τόποι, όπου εντοπίζουμε τους ληστές, οι ιδιαίτερες τοποθεσίες στις κατά τόπους περιοχές, τις οποίες επιλέγουν οι ίδιοι για να στήσουν τις ενέδρες τους εμφανίζουν αρκετά κοινά στοιχεία, τα οποία μπορούμε να κατατάξουμε. Κυρίως οι ληστές διαλέγουν τοποθεσίες - περάσματα, όπου περνούν ταξιδιώτες - οδοιπόροι. Τέτοια μέρη είναι κατά κύριο λόγο οι δημόσιοι δρόμοι. Εκεί ξεχωρίζουν κάποιο σημείο που να μην τους αντιλαμβάνονται εύκολα από μακριά και περιμένουν τους ανυποψίαστους ταξιδιώτες. Άλλοτε πάλι είναι περισσότερο μεθοδικοί, διατηρώντας σκοπούς σε μέρη, όπου μπορούν να δουν από απόσταση τον περαστικό πεζό προτού φτάσει στο σημείο ενέδρας. Αυτή την πρακτική ακολουθούν οι ληστές της συμμορίας που είχε απαγάγει τον Λούκιο, στο μυθιστόρημα του Λουκιανού: «Κατά την αυγή ήρθε κάποιος από τους σκοπούς, που είχαν ορίσει να φρουρούν τους δρόμους, με την είδηση πως κάποιος ξένος επρόκειτο να περάσει από εκεί και μετέφερε πολύ πλούτο...Όταν φτάσαμε στον δρόμο, όπου επρόκειτο να περάσει ο ξένος, οι ληστές έπεσαν απάνω στις άμαξες και σκότωσαν τον ίδιο και τους δούλους του»⁸¹.

Εκτός όμως τους δημόσιους δρόμους, οι ληστές φαίνεται να εκμεταλλεύονται και άλλα φυσικά περάσματα, τα οποία χρησιμοποιούν ως ορμητήρια. Ένα από αυτά είναι και οι μεγάλοι ποταμοί που μπορούν να διασχισθούν με πλεύσιμα. Στα Αιθιοπικά του Ηλιόδωρου εμφανίζονται περισσότερες από μια ληστρικές συμμορίες, οι οποίες παραφυλάνε στις εκβολές του Νείλου για *άγρα ληστρική*⁸². Σε αυτή βέβαια την περίπτωση οι συμμορίες διαθέτουν ένα σημαντικό αριθμό ετοιμοπόλεμων ανδρών για καταμέτωπο επίθεση. Κατά τον ίδιο τρόπο αξιοποιούν άλλοι ληστές τοποθεσίες κοντά σε παραλίες, σε κολπίσκους με φυσικά λιμάνια,⁸³ όπου μπορεί

⁸¹ Λουκιανός, 22.14.

⁸² Ηλιόδωρος, 1.3.3.

⁸³ Χαρίτων Αφρ. 1.8.8.

χωρίς δυσκολία να αγκυροβολήσει ένα πλοίο. Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις οι περιοχές αυτές εξασφαλίζουν στους ληστές πιθανές λείες αλλά λειτουργούν και κυρίως σαν φυσικά καλύμματα για τους ίδιους.

Για να εκτελέσουν τις επιχειρήσεις τους οι ληστές μετατρέπουν σε άντρα τους τις κοντινές σπηλιές, εκμεταλλεζόμενοι και εδώ, όπως στις ενέδρες, τη φύση⁸⁴. Σε άλλες περιπτώσεις όμως, όπως αυτή της συμμορίας στο μυθιστόρημα του Λουκιανού διαθέτουν ως κρησφύγετα οικείες, στις οποίες καταφεύγουν μετά το πέρας των επιχειρήσεων τους για να αναπαυτούν και να φυλάξουν την λεία τους. Δύο τέτοιες οικίες αναφέρει ο Λούκιος, ο οποίος μας περιγράφει την πορεία των ληστών. Η μία από αυτές ήταν το κυρίως κρησφύγετο τους, η βάση τους. Η δεύτερη όμως, μια αγροτική οικία, ανήκε σε γνωστούς των ληστών (συνήθων εκείνους ανθρώπων), οι οποίοι πολύ πρόθυμα δέχονται να τους φιλοξενήσουν: «καὶ γὰρ φιλήμασιν ἡσπάζοντο ἀλλήλους καὶ καταλύειν ἐκέλευον αὐτοὺς οἱ ἐν τῇ ἐπαύλει»⁸⁵. Το κοινό χαρακτηριστικό και των δύο καταλυμάτων των ληστών είναι ότι βρίσκονται αρκετά απομακρυσμένα από αστικές περιοχές.

Σπάνια, λοιπόν συναντούμε συμμορίες να διεξάγουν ληστείες εντός αστικών περιοχών. Για την ακρίβεια μόνο μία περίπτωση απαντάται αυτή της συμμορίας που εισβάλλει στην οικία του Ιπάρχου στο μυθιστόρημα του Λουκιανού. Ωστόσο ακόμα και η περίπτωση αυτή δεν είναι ενδεικτική, καθώς το σπίτι του Ιπάρχου βρίσκεται ἐπεὶ δὲ πλησίον τῆς πόλεως⁸⁶ και όχι εντός της πόλης.

Παρόμοια με την δράση τους κατά τόπους, κοινά χαρακτηριστικά παρατηρούμε και στον τρόπο, με τον οποίο οι ληστές οργανώνονται στο εσωτερικό των ομάδων τους. Κυρίως η οργάνωση των συμμοριών φαίνεται στον καταμερισμό των αρμοδιοτήτων, τον οποίο συναντούμε και στις υπόλοιπες ληστρικές συμμορίες. Η πιο χαρακτηριστική λειτουργία που συναντάμε, αποτέλεσμα του καταμερισμού των εργασιών, είναι οι σκοπιές. Η σκοπιμότητα τους έχει σχέση με δύο κυρίως λόγους: ο πρώτος είναι η περιφρούρηση του χώρου κατά τη διανυκτέρευση των συμμοριών σε υπαίθριους χώρους και ο δεύτερος η φρούρηση των αιχμαλώτων.

Από ότι συμπεραίνουμε από τις πληροφορίες μας, οι εργασίες μοιράζονταν ισότιμα μεταξύ των ληστών, χωρίς να γίνονται εξαιρέσεις. Έτσι βλέπουμε ληστές, οι οποίοι, αν και για διάφορους λόγους κερδίζουν την εκτίμηση του αρχηγού τους, δεν

⁸⁴ Ξενοφών, 3.10.2.

⁸⁵ Λουκιανός, 17.4.

⁸⁶ Λουκιανός, 1.18.

αποκλείονται από παρόμοιες εργασίες. Μια τέτοια ακριβώς περίπτωση συναντούμε στο μυθιστόρημα του Ξενοφώντος του Εφέσιου, με τον ληστή ονόματι Αγχιάλο, ο οποίος ανήκε στη φρουρά που είχε συγκροτηθεί για να φυλάσσει την Ανθία⁸⁷.

Τον καταμερισμό των λειτουργιών ορίζει σχεδόν πάντα ο αρχηγός της ομάδας. Σε όλες τις συμμορίες που συναντάμε στα ΑΕΜ, απαντάται και ένας επώνυμος αρχηγός. Συνήθως καλούν και την συμμορία από το όνομα του αρχηγού της.⁸⁸ Ωστόσο, δεν διαθέτουμε πολλά στοιχεία για το πώς γίνεται κάποιος αρχηγός μιας συμμορίας. Η μοναδική πληροφορία που έχουμε αφορά τον Ιππόθοο. Αυτός διηγούμενος την ιστορία της ζωής του στον Αμβροκόμη, μας πληροφορεί ότι κάποια στιγμή συγκρότησε ο ίδιος δική του συμμορία, ενώ προηγουμένως υπήρξε ένα απλό μέλος μιας άλλης συμμορίας⁸⁹. Προκύπτει επομένως από την αφήγηση του ότι η δημιουργία μιας νέας ομάδας ληστών υπό την αρχηγία κάποιου είναι αποτέλεσμα προηγούμενης θητείας του σε μια άλλη ομάδα ως μέλος, χωρίς ωστόσο να αποτελεί ένα γενικότερο κανόνα.

Το μικρό μέγεθος της πλειονότητας των συμμοριών προφανώς είναι και ο λόγος που δεν γνωρίζουμε άλλα αξιώματα ή κάποιες άλλες οργανικές θέσεις εντός της ομάδας. Αυτό που γνωρίζουμε είναι η ιδιαίτερη συμπάθεια που δείχνει ο αρχηγός για συγκεκριμένα μέλη της συμμορίας. Έχουμε αναφορές για μεμονωμένους ληστές που διακρίθηκαν στις επιχειρήσεις, επιδεικνύοντας αξιομνημόνευτο ζήλο και ανδρεία και παράλληλα κέρδισαν την εκτίμηση τους αρχηγού τους. Αλλά εκτός από αυτή την πληροφορία δεν έχουμε στη διάθεση μας άλλες για την εσωτερική διάρθρωση των ομάδων.

Αυτό που μπορούμε να συμπεράνουμε από την οργάνωση των ληστών είναι ότι οι πιο δραστήριες συμμορίες ήταν γενικά ανοιχτές στην είσοδο νέων μελών. Άντρες ενήλικοι ικανοί να φέρουν όπλα, ήταν σχεδόν πάντα ευπρόσδεκτοι σε μια συμμορία. Ακόμα πιο χρήσιμοι ήταν και άντρες, οι οποίοι προέρχονταν από περιοχές, όπου η συμμορία επρόκειτο να κατευθυνθεί για να διεξάγει επιδρομές. Αυτοί γίνονταν αυτομάτως και οδηγοί στο δρόμο.⁹⁰

⁸⁷ Ξενοφών, 4.5.1.

⁸⁸ Έτσι π.χ έχουμε τη συμμορία του Ιππόθου ή τη συμμορία του Θυάμη. Το ίδιο συμβαίνει και με τις άλλες ληστρικές ομάδες τους πειρατές και τους τυμβωρύχους. Αυτό είναι βέβαια ένα όνομα που τους δίνεται είτε από τον συγγραφέα είτε από κάποιον ήρωα του μυθιστορήματος. Δεν ξέρουμε πώς οι ίδιοι αποκαλούσαν τους εαυτούς τους.

⁸⁹ Ξενοφών, 3.2.14.

⁹⁰ Ο. π. 4.1.2.

Μόνο μια περίπτωση γυναίκας που σχετίζεται με συμμορία ληστών απαντάται στα ΑΕΜ, την οποία εντοπίζουμε στον Λουκιανό. Η ηλικιωμένη γυναίκα είχε υπό την ευθύνη της αποκλειστικά το νοικοκυριό του άντρου των ληστών. Αυτή φρόντιζε την σίτιση της συμμορίας αλλά και πρόσεχε τους ομήρους, όταν οι ληστές απουσίαζαν. Η γυναίκα αυτή δεν ήταν όμως εκούσιο μέλος της συμμορίας, αλλά δούλη που δούλευε στην υπηρεσία της.⁹¹ Αυτό υποδεικνύει άλλωστε και η αυτοκτονία της ύστερα από τη φυγή μιας ομήρου, που οι ληστές της είχαν αναθέσει να φυλάει. Ο φόβος της για την αναμενόμενη τιμωρία που θα της επέβαλλαν οι αφέντες της, την οδήγησε στην αυτοχειρία⁹².

Όπως μας πληροφορεί ο Ιππόθοος, το βασικό κίνητρο για έναν ληστή που προσχωρούσε σε μια συμμορία προφανώς δεν ήταν άλλο από αυτό της λείας, μερίδιο της οποίας διεκδικούσε κάθε νέο μέλος της⁹³. Η λεία των ληστών, όπως και των πειρατών, την οποία αναφέραμε νωρίτερα ποικίλει. Από πολυτελή αντικείμενα, όπως αγγεία χρυσά και ασημένια, ρούχα, έπιπλα, ζώα⁹⁴ έως δούλους, άντρες και γυναίκες, τους οποίους κρατούν ως ομήρους⁹⁵. Δυστυχώς σε αντίθεση με τις άλλες ληστρικές ομάδες δεν έχουμε στοιχεία για την διάθεση και κατανομή της λείας μεταξύ των ληστών. Αν κρίνουμε από τις άλλες ληστρικές ομάδες η κατανομή της λείας πρέπει να γινόταν σε ίσα μέρη μεταξύ των μελών με μοναδική εξαίρεση αυτή του αρχηγού τους καθώς, όπως είπαμε, δεν έχουμε σαφείς ενδείξεις για άλλα αξιώματα πλην αυτού.

Όπως είδαμε και νωρίτερα οι συμμορίες που βλέπουμε στα ΑΕΜ δεν έχουν όλες το ίδιο μέγεθος. Στην πλειονότητα τους, βέβαια, όσες παρατηρούμε διαθέτουν μόνον ένα μικρό αριθμό μελών. Αυτό το γεγονός δεν σημαίνει ότι μια συμμορία καθ' όλη την διάρκεια της παρουσίας της θα έχει συγκεκριμένο αριθμό μελών. Απόδειξη αυτού είναι η μια από τις δύο συμμορίες που ίδρυσε ο Ιππόθοος. Ενώ αρχικά ήταν ολιγάριθμη, στην πορεία έφτασε να αριθμεί ούτε λίγο ούτε πολύ πεντακοσίους άνδρες, η πιο εκτεταμένη συμμορία ληστών, από όσες αναφέρονται στα ΑΕΜ.⁹⁶

Ο αριθμός ανδρών σαφώς επηρεάζει την τακτική, την οποία μια συμμορία επιλέγει για να διεξάγει τις επιχειρήσεις της. Μια πολυάριθμη από άνδρες συμμορία,

⁹¹ Λουκιανός, 22.6.

⁹² Ο.π. 24.4.

⁹³ Περισσότερα για τα κίνητρα και τις επιδιώξεις των ληστρικών ομάδων θα συζητήσουμε στο κεφ. Στ

⁹⁴ Λουκιανός, 21.1.

⁹⁵ Ο.π. 22.12. Ξενοφών, 2.6.10.

⁹⁶ Ο.π. 4.1.5.

σαν αυτή του Ιπποθού, έχει τη δυνατότητα να καταφύγει ακόμα και σε κατά μέτωπο επιδρομές εναντίον μέχρι και ολόκληρων χωριών.

Για τις μετακινήσεις τους οι ληστές εμφανίζονται συνήθως πεζοί. Ωστόσο για τις μεταφορές τόσο των λαφύρων τους όσο και των οπλισμών χρησιμοποιούν υποζύγια, και κυρίως άλογα και όνους, τα οποία μπορεί και τα ίδια να αποτελούν μέρος της λείας. Αποκλειστικά για αυτόν τον λόγο οι ληστές στο μυθιστόρημα του Λουκιανού, αρπάζουν από την οικεία που εισέβαλαν, τον γάιδαρο – Λούκιο μαζί με άλλον ένα γάιδαρο και ένα άλογο για να μεταφέρουν τα κλοπιμαία τους στο κρησφύγετο τους⁹⁷. Για τον ίδιο λόγο επίσης και η συμμορία του Ιπποθού μεταχειρίζεται υποζύγια για τις επιχειρήσεις του. Μάλιστα, όπως μας διηγείται ο Ξενοφώντας διαθέτει ένα μεγάλο αριθμό ζώων, ανάμεσα σε αυτά και καμήλες⁹⁸.

Τα μέσα λοιπόν, τα οποία τίθενται στη διάθεση μιας συμμορίας εξαρτώνται ως ένα βαθμό και από το μέγεθος της, από το έμπυχο δηλαδή δυναμικό της. Η συμμορία που εμφανίζεται στον Λουκιανό – μια μικρή από όσο συμπεραίνουμε συμμορία - επιλέγει κατά αυτό τον τρόπο την διάρρηξη ως μέσο απόκτησης της λείας. Ο πιο συνηθισμένος, όμως τρόπος διεξαγωγής ληστείας που απαντάται σε όλες σχεδόν τις συμμορίες των δρόμων, ανεξάρτητα το μέγεθος τους, είναι αυτός της ενέδρας, τον οποίο περιγράψαμε παραπάνω.

Όποια μορφή και αν έχουν οι επιχειρήσεις τους, οι ληστές πάντοτε εμφανίζονται οπλισμένοι. Το πιο διαδεδομένο μέσο οπλισμού φαίνεται και εδώ να είναι το ξίφος. Αυτό προφανώς επέτρεπε ευκινησία στον φέροντα χωρίς να του δεσμεύει και τα δύο του χέρια. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι, ακόμα και κατά την διάρκεια μιας διάρρηξης όλοι οι συμμετέχοντες ληστές κρατούσαν και από ένα ξίφος.⁹⁹ Εκτός όμως το ξίφος δεν έχουμε πληροφορίες για οπλισμό άλλης μορφής, που από όσο μπορούμε να υποθέσουμε, τουλάχιστον για εκτεταμένες συμμορίες, όπως αυτή του Ιπποθού, πρέπει να ήταν πολύ πιθανός.

Οι συμμορίες των ληστών, απ' ότι αντιλαμβανόμαστε, δεν έφεραν όπλα μόνο για εκφοβισμό. Σε αντίθεση με τους πειρατές και τους τυμβωρύχους, οι ληστές επιδείκνυαν μια αναμφισβήτητη ωμότητα στις επιχειρήσεις τους. Ο Ξενοφών ο Εφέσιος διηγούμενος την πορεία της δεύτερης και μεγαλύτερης συμμορίας που συγκρότησε ο Ιππόθοος, γράφει χαρακτηριστικά:

⁹⁷ Ο. π. 16.14.

⁹⁸ Ξενοφών, 5.2.6.

⁹⁹ Λουκιανός, 16.2.

«ἐνέπρησαν δὲ καὶ κώμας καὶ ἄνδρας ἀπέσφαξαν πολλούς».¹⁰⁰

Την ίδια ωμότητα επιδεικνύουν και οι ληστές στο μυθιστόρημα του Λουκιανού. Ο συγγραφέας δεν παραλείπει να μας πληροφορήσει για την ωμότητα των ληστών, όταν οι τελευταίοι λήστεψαν έναν περαστικό ξένο στήνοντας του ενέδρα. Και σε αυτήν την περίπτωση η βία ήταν καθολική:

*Όταν φτάσαμε στον δρόμο όπου επρόκειτο να περάσει ο ξένος, οι ληστές έπεσαν απάνω στις άμαξες και σκότωσαν τον ίδιο και τους δούλους του.*¹⁰¹

Βέβαια σε αντίθεση με την βίαιη συμπεριφορά των ληστών διαθέτουμε μια αναφορά του Λουκιανού για τους φίλους των ληστών, η οποία μας δείχνει ότι οι ληστές, όπως και οι πειρατές δεν βρίσκονταν σε πλήρη απομόνωση, αλλά σχετιζόνταν με ανθρώπους με τους οποίους κατά πάσα πιθανότητα είχαν εκτός από φιλικές σχέσεις και σχέσεις συνεργασίας. Γνωρίζουμε άλλωστε και από τις αναφορές μας από τους πειρατές και τους τυμβωρύχους ότι αρκετά συχνά γίνονταν αποδέκτες της λείας τους έμποροι, οι οποίοι αγόραζαν την λεία τους και εν συνεχεία την διέθεταν στην αγορά.

¹⁰⁰ Ξενοφών, 4.1.1

¹⁰¹ Λουκιανός, 22.4.

Δ) Οι Βουκόλοι ληστές

Οι βουκόλοι, αν και τυπικά ανήκουν στην κατηγορία των ληστών, όπως τους διακρίναμε, θα τους παρουσιάσουμε ξεχωριστά. Ο λόγος είναι ότι οι βουκόλοι στα ΑΕΜ, παρόλες τις ομοιότητες τους με τους ληστές των δρόμων, εμφανίζουν κάποιες ιδιαιτερότητες που, κατά τη γνώμη μας, τους ξεχωρίζουν σημαντικά από αυτούς. Οι διαφορές, όπως θα δούμε και στη συνέχεια του κεφαλαίου αφορούν τόσο την οργάνωση της κοινότητας τους, όσο και τις σχέσεις τους με τον υπόλοιπο κόσμο. Κατά συνέπεια, ακολουθώντας την ίδια δομή, που αναπτύξαμε για την παρουσίαση των άλλων ληστρικών ομάδων, θα προσεγγίσουμε τους βουκόλους, τονίζοντας παράλληλα τις διαφορές τους από τους απλούς ληστές. Θα δούμε λοιπόν αναλυτικά την γεωγραφική τοποθεσία, όπου οι τελευταίοι δραστηριοποιούνται. Στο επόμενο σκέλος του κεφαλαίου θα παρουσιάσουμε την οργάνωση των βουκόλων και την θέση που καταλαμβάνει ο ηγέτης ανάμεσα τους. Τέλος θα εστιάσουμε στα μέσα που αυτοί χρησιμοποιούν για να επιτύχουν τον σκοπό τους.

Για τους βουκόλους διαθέτουμε πληροφορίες από τρία διαφορετικά μυθιστορήματα: από το έργο του Τατίου, Λευκίππη και Κλειτοφών, από τα Εφesiaκά του Ξενοφώντος και τέλος τα Αιθιοπικά του Ηλιόδωρου. Με εξαίρεση αυτά τα τρία μυθιστορήματα δεν συναντούμε αλλού τους βουκόλους. Ωστόσο αυτό που τους διακρίνει, σε σχέση πάντα με τις αναφορές που μας παρέχουν τα ΑΕΜ, είναι οι αρκετά εκτενείς και διεξοδικές περιγραφές που αφιερώνουν σε αυτούς οι παραπάνω συγγραφείς και ιδιαίτερα ο Ηλιόδωρος και ο Τάτιος στα έργα τους. Είναι γεγονός, ότι τόσο λεπτομερείς και εκτενείς περιγραφές για το κρησφύγετο τους, τον τρόπο ζωής τους, τις συνήθειες τους δεν απαντώνται σε κανένα άλλο μυθιστόρημα για καμία άλλη ληστρική ομάδα οποιουδήποτε είδους.

Όλες οι πληροφορίες που έχουμε στη διάθεση μας συμφωνούν σε μεγάλο βαθμό, θα λέγαμε για τον τόπο όπου ζουν και δραστηριοποιούνται οι βουκόλοι ληστές. Η βόρεια Αίγυπτος και πιο συγκεκριμένα το δέλτα του Νείλου είναι ο τόπος διαμονής και δράσης τους : «Την περιοχή ολόκληρη οι Αιγύπτιοι ονομάζουν Βουκολία και είναι ένα κοίλωμα του εδάφους που υποδέχεται κάποια νερά από τις πλημμύρες του Νείλου και γίνεται λίμνη. Στο μέσον έχει ένα άπειρο βάθος και στα άκρα καταλήγει σε έλος. Αυτό που είναι για τις θάλασσες τα ακρογιάλια, είναι για τις

λίμνες τα έλη. Στα έλη εκείνα ζουν οι Αιγύπτιοι ληστές» (μετ. Γ. Γιατρομανωλάκη).¹⁰²

Με ελάχιστες αποκλίσεις, συμπληρώνει ο Τάτιος την παραπάνω περιγραφή του Ηλιόδωρου για το τόπο διαμονής των βουκόλων: «Ο Νείλος ρέει ψηλά από τις αιγυπτιακές Θήβες και έτσι ενιαίος εξακολουθεί να κυλά ως τη Μέμφιδα και λίγο πιο παρακάτω σε ένα χωριό – Κερσάκωρος λέγεται το μέρος και βρίσκεται στην κατάληξη του μεγάλου ρεύματος. Στο σημείο αυτό σχίζεται το ρεύμα και γίνονται από έναν ποταμό τρεις. Οι δύο ελεύθεροι ρέουν από δεξιά πάνω στη γη τα παρακλάδια του Δέλτα, ο τρίτος κυλά όπως ακριβώς και πριν διασπαστεί το ρεύμα....Γύρω λοιπόν από τα λημέρια των ληστών πάντοτε κάθεται μέγας ποταμός με το πολύ νερό του...Εκεί λοιπόν γλιστρούν οι ληστές, εκεί κάνουν τα σχέδια τους, στήνουν ενέδρες και κρύβονται, σαν τείχος χρησιμοποιούν τους παπύρους. Υπάρχουν όμως και μερικά νησιά που έχουν καλύβες. Θυμίζουν τα νησιά αυτά προχειροφτιαγμένη πόλη που την περιτειχίζουν λίμνες» (μετ. Γ. Γιατρομανωλάκη).¹⁰³

Οι περιγραφές των συγγραφέων για τον τόπο δράσης και διαμονής των ληστών βουκόλων εκ πρώτης όψεως μας φέρνουν στο νου την προσφιλή πρακτική των ληστρικών ομάδων: την αξιοποίηση φυσικών οχυρών τόπων για τις επιχειρήσεις τους και για την διαφυγή τους. Ωστόσο, η σχέση των βουκόλων με την περιοχή που περιγράφεται, χαρακτηρίζεται και από ένα στοιχείο, το οποίο δεν απαντάται σε καμία άλλη ληστρική συμμορία, οποιουδήποτε είδους. Το κρησφύγετο τους δεν αποτελεί μόνο ένα άντρο, μια βάση, την οποία αφενός χρησιμοποιούν ως ορμητήριο και αφετέρου ως καταφύγιο για την διαφυγή τους. Το κρησφύγετο των βουκόλων εκτός από αυτή την ιδιότητα του δεν διαφέρει σε τίποτα από ένα χωριό, έναν οικισμό. Ο τόπος διαμονής τους, με άλλα λόγια συμπίπτει με τον τόπο καταγωγής τους. Οι βουκόλοι, δηλαδή αποτελούν μια ολόκληρη κοινότητα, η οποία ζει στο περιθώριο του συγχρόνου της κόσμου και επιβιώνει από την αλιεία και κυρίως από την ληστεία. Αυτός είναι προφανώς και ο λόγος, για τον οποίο τους αποκαλούν ληστές

¹⁰² Ην δὲ τοιαύδε τις βουκολία μὲν σύμπας κέκληται πρὸς Αἰγυπτίων ὁ τόπος· ἔστι δὲ κοιλάς τῆς αὐτόθι γῆς τοῦ Νείλου ὑπερεκχύσεις τινὰς ὑποδεχομένη καὶ λίμνη γινομένη, τὸ μὲν κατὰ μέσον βάθος ἀπειρος ἐπὶ δὲ τὰς ἄκρας εἰς ἔλος ἀποτελεῖ τῶσα. Ὁ γὰρ ταῖς θαλάτταις αἰγιαλοὶ, τοῦ το ταῖς λίμναις τὰ ἔλη γίνεται. Ηλιόδωρος, 1.5.2 – 3.

¹⁰³ ὁ Νείλος ῥεῖ μὲν ἄνωθεν ἐκ Θηβῶν τῶν Αἰγυπτίων καὶ ἔστιν ἐς τοσοῦτον ῥέων ἄχρι Μέμφεως καὶ ἔτι μικρὸν κάτω (Κερκάσωρος ὄνομα τῆς κόμης <τῆς> πρὸς τῷ τέλει τοῦ μεγάλου ῥέματος).

ἐντεῦθεν δὲ περιρρήγνυται τῆς γῆς καὶ ἐξ ἑνὸς ποταμοῦ γίνονται τρεῖς, δύο μὲν ἑκατέρωθεν λευμοῖνοι καὶ τὴν γῆν εἰς τὸ σχῆμα τοῦ Δέλτα ποιοῦντες, ὁ δὲ εἰς ὡσπερ ἦν ῥέων πρὶν λυθῆναι... ὑποτρέχοντες οὖν ἐκεῖ καὶ βουλεύονται καὶ λοχῶσι καὶ λανθάνουσι, τείχεσι ταῖς παπύροις χράμενοι. εἰσὶ δὲ τῶν νήσων τινὲς καλύβας ἔχουσαι, καὶ αὐτοσχέδιον μεμίμηται πόλιν, ταῖς λίμναις τετειχισμένα. Τάτιος, 4.11.3 – 4.12.8.

«βουκόλους»¹⁰⁴ και όχι απλώς ληστές. Ο τρόπος ζωής τους οικισμού, όπως και η οργάνωση τους, σύμφωνα με τους συγγραφείς είναι άρρηκτα δεμένος με την βασική τους αυτή απασχόληση.

Σύμφωνα λοιπόν με τα παραπάνω, για να μιλήσουμε για την οργάνωση των ληστών θα πρέπει να προβούμε σε μια απαραίτητη διευκρίνιση. Σε αντίθεση με την οργάνωση των άλλων ληστρικών κατηγοριών, η οργάνωση των βουκόλων ξεπερνάει τα όρια της συμμορίας ή της μικρής ομάδας αρρένων κυρίως μελών τα οποία ζουν για τη ληστεία. Αυτό συμβαίνει γιατί δεν μπορούμε να ταυτίσουμε τους βουκόλους με μια απλή συμμορία, αλλά με μια ολόκληρη κοινότητα, ανθρώπων, η οποία εμφανίζει όλα τα χαρακτηριστικά εκείνα, τα οποία συναντούμε σε αντίστοιχες σύγχρονες τους κοινότητες. Ο πυρήνας της κοινωνίας είναι οι οικογένειες, διαθέτουν κεντρική εξουσία, κοινή καταγωγή και τα μόνα στοιχεία που τους διαφοροποιούν με αυτές θα λέγαμε πως είναι η σχετική απομόνωση τους και η πρακτικές που ακολουθούν για τον βιοπορισμό τους.

Λέγοντας σχετική απομόνωση, εννοούμε ότι οι βουκόλοι περιγράφονται από τους συγγραφείς απομονωμένοι από τον έξω κόσμο, τόσο αν κρίνουμε με βάση τον τόπο διαμονής τους τόσο και με βάση τον παράνομο βίο τους. Ωστόσο, σε καμία περίπτωση δεν συνηγορεί η εικόνα αυτή με μια κλειστή κοινότητα, η οποία δεν δέχεται τους ξένους στους κόλπους της. Αντίθετα, όπως μας πληροφορεί ο Ηλιόδωρος, η κοινωνία των βουκόλων, είναι ανοιχτή σε νέα μέλη, τα οποία διεξάγουν παρόμοιο βίο με αυτούς (διὸ καὶ συρρεῖ ἐπ' αὐτὴν ὁ τοιοῦτος βίος).¹⁰⁵

Πρόσθετα σε αυτό, η κοινότητα πληθαίνει με την προσθήκη των αιχμαλώτων, όσοι βέβαια από αυτούς δεν πωλούνται ως δούλοι. Αυτοί που παραμένουν στην πλειονότητα τους είναι γυναίκες, ενώ από τους άνδρες όσοι είναι ικανοί, ενσωματώνονται στο δυναμικό τους¹⁰⁶. Αυτήν την πρακτική τους, αποδεικνύεται και από το παράδειγμα τόσο του πρωταγωνιστή των Αιθιοπικών Θεαγένη όσο και του Κνήμωνος, του νεαρού Αθηναίου. Αμφότεροι αφού αιχμαλωτίστηκαν, τέθηκαν από νωρίς στην υπηρεσία των βουκόλων¹⁰⁷.

¹⁰⁴ Ο Τάτιος και ο Ηλιόδωρος τους ονομάζουν βουκόλους τους ληστές της περιοχής. Ο Ξενοφών τους αποκαλεί ποιμένες (3.13). Εμείς θα παραμείνουμε στο όνομα βουκόλοι, το οποίο το συναντούμε και αλλού.

¹⁰⁵ Ο. π. 1.6.1.

¹⁰⁶ Ο. π. 1.19.4-7.

¹⁰⁷ Την ίδια πρόθεση, σημειώνουμε και κατά την αιχμαλωσία του Θεαγένη από τη συμμορία του Θυάμη. Ο τελευταίος προσδοκεί, βλέποντας τον Θεαγένη αν και τραυματία, ότι θα μπορούσε να γίνει πολύτιμος συνεργός του, ό. π. 1.4.2.

Την πρακτική βέβαια της ληστείας ασκούνε, από όσο μπορούμε να διαπιστώσουμε, μόνο οι άνδρες και μάλιστα οι ενήλικοι, αν και τα όρια της ενηλικίωσης είναι δυσδιάκριτα. Αντίστοιχα οι γυναίκες ασχολούνται με οικιακές δραστηριότητες, εντός των οποίων θα συμπεριλαμβάναμε και την τροφосуλλογή (κυρίως ψάρια της λίμνης) αλλά και την ανατροφή των παιδιών¹⁰⁸. Τα παιδιά του οικισμού ωστόσο είναι αποδέκτες ενός όχι και τόσο συνηθισμένου τρόπου διαπαιδαγώγησης που όπως σχολιάζει ο Ηλιόδωρος αποσκοπεί στην «σωματική τους χειραφέτηση» ήδη από την βρεφική τους ηλικία: «Και όταν αρχίσουν και μπουσουλάνε (τα μωρά τους), τα δένουν μ' ένα λουρί από τα σφύρα τους και τα αφήνουν να πάνε ως την άκρη της βάρκας ή της καλύβας ποδαγωγώντας με τον πρωτότυπο αυτό τρόπο αντί να τα χειραγωγούν».¹⁰⁹

Οι βουκόλοι λοιπόν εμφανίζουν χαρακτηριστικά που δεν παρατηρούμε στις υπόλοιπες ληστρικές συμμορίες. Η ιεραρχική τους δομή ωστόσο δεν απέχει σημαντικά από την αντίστοιχη μιας εκτεταμένης συμμορίας ληστών ή πειρατών. Στην κορυφή της κοινωνίας και κατά προέκταση της δύναμης των ληστών βρίσκεται ένας άνδρας που οι κάτοικοι του ονομάζουν *βασιλέα*¹¹⁰. Το αξίωμα αυτό κατά πάσα εκδοχή δεν είναι κληρονομικό. Στα Αιθιοπικά του Ηλιόδωρου, το κατέχει ένας άνθρωπος, ο οποίος το έλαβε από τους κατοίκους του δεν το κληρονόμησε, ο Θυάμης. Αυτός - για την περίπτωση του οποίου θα συζητήσουμε εκτενέστερα παρακάτω, δεν προέρχεται από τις τάξεις των βουκόλων - ούτε υπήρξε ποτέ ληστής πριν καταφύγει σε αυτούς και τον χρήσουν αρχηγό τους. Ο βασικότερος λόγος της έλευσης του, ήταν εκδίκηση απέναντι στην άδικη αποπομπή από το αξίωμα του μάντη της Αιγύπτου. Δεν γνωρίζουμε ωστόσο κατά πόσο αυτή η περίπτωση του αποτελεί εξαίρεση, εξαιτίας τόσο της θέσης που διεκδικούσε ο Θυάμης, όσο και της αριστοκρατικής και ιερατικής καταγωγής του. Παρόλα αυτά σε αντίστοιχα παραδείγματα ανόδου στην ιεραρχία των βουκόλων, βρίσκουμε και άλλα άτομα, τα οποία δεν προέρχονται από την κοινότητα τους. Ένας από αυτούς είναι και ο πρωταγωνιστής των Αιθιοπικών Θεαγένης. Αν και αιχμαλωτίστηκε από τους

¹⁰⁸ Ηλιόδωρος, 1.5.3.

¹⁰⁹ Εἰ δὲ γένοιτο παιδίον, τὰ μὲν πρῶτα τῷ μητρῷ γάλακτι τὰ δὲ ἀπὸ τούτου τοῖς ἀπὸ τῆς λίμνης.

Ἰχθύσι πρὸς ἥλιον ὀπτωμένοις ἐκτρέφει. Ἐρπειν δὲ ὄρε γόμενον εἰ αἰσθοῖτο, ἰμάντα τῶν σφυρῶν ἐξάψας ὅσον ἐπ' ἄκρου τοῦ σκάφους ἢ τῆς καλιᾶς προβαίνειν ἐπέτρεψε, καινόν τινα χειραγωγὸν αὐτῷ τὸν δεσμόν τοῦ ποδὸς ἐπι στήσας. Ο.π.1.5.4 (μετ. Γ. Γιατρωμανωλάκη).

¹¹⁰ Ο.π. 1.7.1. Και στον Τάτιο, χωρίς ωστόσο να αναφέρεται το όνομα του αρχηγού των βουκόλων, αποκαλείται ο αρχηγός *βασιλεύς* 3.9.3.

βουκόλους στη συνέχεια έγινε ενεργό μέλος της συμμορίας τους και αν δεχόταν την πρόταση του Θυάμη θα γινόταν και αυτός ηγετικό μέλος τους¹¹¹.

Εκτός από τον βασιλέα, αναφορές γίνονται και σε άλλα αξιώματα της κοινωνίας των βουκόλων. Στα Αιθιοπικά, ο Θυάμης καλεί κοντά του τους πρόχουντες των βουκόλων (τούς τε πρώτους τῶν ὑφ' αὐτὸν)¹¹². Αν και δεν προσφέρεται καμία άλλη πληροφορία για αυτούς, μπορεί να υποτεθεί πως πρόκειται για αξιώματα, τα οποία έπονται σε ιεραρχία αυτό του βασιλέα. Εκτός από τους πρόχουντες, απαντάται και το αξίωμα του υπασπιστή του βασιλέα. Αυτός προφανώς συνόδευε τον βασιλέα στις διάφορες επιχειρήσεις του και είχε υπό την ευθύνη του την προστασία του.

Το αξίωμα του αρχηγού των βουκόλων, του *βασιλέως*, όπως βλέπουμε και στους αρχηγούς άλλων ληστρικών ομάδων, έδινε στον κάτοχο του δικαιώματα και προνόμια ανώτερα από τα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας. Ένα από τα προνόμια του, για τα οποία κάνουν λόγο τα μυθιστορήματα ήταν η κατοικία του. Ο αρχηγός των βουκόλων διέμενε σε μια οικία, η περίοπτη της οποίας έγκειτο στην απομόνωση της σε σχέση με τα υπόλοιπα καταλύματα: «...αυτή ήταν ένα νησάκι απομακρυσμένο από τα άλλα που χρησίμευε ως κατάλυμα μόνο σε αυτό και σε λίγους δικούς του ανθρώπους»¹¹³.

Μια από τις δικαιοδοσίες του αρχηγού μεταξύ άλλων, ήταν ο καταμερισμός της λείας. Ο αρχηγός των βουκόλων διεύθυνε τη διαδικασία του καταμερισμού της λείας, η οποία γινόταν δημόσια. Ο ίδιος όριζε τη μοιρασιά των λαφύρων και από όσο πληροφορούμαστε είχε και τη δυνατότητα να κρατήσει από τη λεία ότι ο ίδιος επιθυμούσε¹¹⁴. Αυτό βέβαια δεν προϋπέθετε πως ο αρχηγός είχε και το δικαίωμα να οικειοποιηθεί μεγαλύτερο μερίδιο από τους υπόλοιπους. Ο βασιλεύς των βουκόλων στα Αιθιοπικά, Θυάμης, όπως λέει ο ίδιος έκρινε πως ο ηγέτης πρέπει να μοιράζεται τα κέρδη ισότιμα. Από αυτή την μαρτυρία του Θυάμη, μπορεί να υποτεθεί πως ο καταμερισμός της λείας γινόταν σε ίσα μέρη μεταξύ των βουκόλων ανδρών. Μάλιστα, όπως μας πληροφορεί ο Θυάμης, ακόμα και οι εισπράξεις από την πώληση των αιχμαλώτων μοιράζονταν ισότιμα μεταξύ τους¹¹⁵.

Σε άλλη περίπτωση η λεία χωρίζεται επί τόπου, στον χώρο όπου διεξήχθη η επιδρομή και χωρίς την παρουσία αρχηγού. Αυτό πράττουν οι δέκα βουκόλοι ληστές

¹¹¹ Ο.π. 7.5.5.

¹¹² Ο.π. 1.19.1.

¹¹³ Ηλιόδωρος, 1.7.2.

¹¹⁴ Ο.π. 1.19.6.

¹¹⁵ Ο.π. 1.19.4.

στην αρχή των Αιθιοπικών, προτού εμφανιστεί ο Θυάμης και οι άντρες του και τους εμποδίσουν. Και εδώ οι ληστές χωρίζουν την λεία σε ίσα μερίδια. Η μόνη διαφορά είναι ότι δεν την χωρίζουν ανάλογα με την αξία των λαφύρων, αλλά ανάλογα με το βάρος τους¹¹⁶.

Η λεία των βουκόλων δεν διέφερε από την αντίστοιχη των υπολοίπων ληστρικών συμμοριών. Τα πολύτιμα αντικείμενα αλλά και οι δούλοι φαίνεται πως αποτελούσαν τα πιο συνηθισμένα λάφυρα. Η απόκτηση μάλιστα δούλων φαίνεται πως είχε ένα πιο μαζικό χαρακτήρα. Όπως προκύπτει άλλωστε, οι δούλοι δεν αιχμαλωτιζόνταν μόνο για να πουληθούν ή να απελευθερωθούν με την απόδοση χρημάτων ως λύτρα. Μερικοί από αυτούς, ιδίως όσων η πώληση δεν θα απέφερε μεγάλο κέρδος τοποθετούνταν στην υπηρεσία των ίδιων των βουκόλων¹¹⁷.

Το μέγεθος μιας συμμορίας των βουκόλων, όπως αναφέρθηκε, ξεπερνάει κατά πολύ οποιαδήποτε άλλη ληστρική συμμορία εντοπίζουμε στα ΑΕΜ. Στο μυθιστόρημα του Τάτιου, γίνεται λόγος για δέκα χιλιάδες ετοιμοπόλεμους άνδρες. Ο αριθμός αυτός ωστόσο δεν αντιστοιχεί στο δυναμικό ενός οικισμού, καθώς αναφέρεται στον αριθμό των ληστών που είχαν συγκεντρωθεί και από τους γύρω οικισμούς των βουκόλων με σκοπό να αποκρούσουν το στρατιωτικό απόσπασμα, το οποίο κατευθυνόταν εναντίον τους¹¹⁸. Αυτό το περιστατικό θέτει και άλλο ένα στοιχείο διαφοροποίησης των βουκόλων σε σχέση με τις άλλες ληστρικές συμμορίες που συναντούμε στα ΑΕΜ. Οι βουκόλοι λοιπόν δεν αποτελούν μια ληστρική συμμορία, αλλά πολλές διαφορετικές. Στο έργο του Ηλιόδωρου, εντοπίζουμε τουλάχιστον τέσσερεις «ληστρικούς οικισμούς», οι οποίοι προφανώς αντιστοιχούν σε ισάριθμες συμμορίες. Αυτές άλλοτε οργανώνονται σε συμμαχίες (στο μυθιστόρημα του Τατίου)¹¹⁹, άλλοτε είναι ανταγωνιστικές μεταξύ τους ενώ σε μερικές περιπτώσεις εχθρικές (στα Αιθιοπικά)¹²⁰.

Όποια και αν είναι η σχέση των συμμοριών των βουκόλων μεταξύ τους, αυτό το γεγονός δεν αλλάζει τον τρόπο απόκτησης της λείας τους, ο οποίος φαίνεται να είναι κοινός για όλους. Οι βουκόλοι οργανώνουν μικρές ομάδες αντρών¹²¹, οι οποίες

¹¹⁶ Ό.π. 1.3.3.

¹¹⁷ Ό.π. 1.19.5.

¹¹⁸ Τάτιος, 3.24.1.

¹¹⁹ Ό.π. 3.24.1.

¹²⁰ Ηλιόδωρος, 1.32.1

¹²¹ Απαντώνται τρεις διαφορετικές ομάδες, μια ομάδα με δέκα άντρες, Ό.π. 1.3.4, μια άλλη με επικεφαλής τον Θυάμη με τριάντα άντρες 1.4.3, και η ομάδα που απαγάγει τη Λευκίπη και τον Κλειτοφώντα με περισσότερους από πενήντα, Τάτιος, 1.13.2.

περιφέρονται συνήθως κατά μήκος του Νείλου για να εντοπίσουν τη λεία τους. Οι ομάδες αυτές, στις οποίες συμμετέχει ισότιμα και ο αρχηγός τους, μπορεί να καλύψουν και απόσταση δύο ημερών μακρινή από το κρησφύγετο τους.

Οι βουκόλοι εμφανίζονται στις επιδρομές τους πάντα οπλισμένοι. Και εδώ, όπως και στις άλλες ληστρικές ομάδες, βασικό όπλο των ληστών είναι το ξίφος. Ωστόσο στο μυθιστόρημα του Τατίου μαθαίνουμε, ότι οι βουκόλοι χρησιμοποιούσαν και ως όπλα λίθους, τους οποίους έρριπταν στους εχθρούς τους. Οι λίθοι, που ο Τάτιος τους ονομάζει *βώλους*, υπήρχαν άφθονοι στην Αιγυπτιακή γη και η κρούση τους ισχυρή καθώς ήταν μεγάλοι σε μέγεθος και σε βάρος και ταυτόχρονα αιχμηροί¹²².

Οι ομάδες που διεξήγαγαν επιδρομές μετακινούνται ως επί το πλειστόν πεζοί. Αν και έχουμε αναφορές για άλογα, η χρήση τους φαίνεται πως δεν αφορούσε τους απλούς βουκόλους. Στα Αιθιοπικά μόνο ο Θυαμής και ο υπασπιστής του επενέβαιναν σε άλογα από μια συμμορία τριάντα ανδρών¹²³. Μόνο μια περίπτωση απλού βουκόλου ιππέα απαντάται στο μυθιστόρημα του Τατίου. Αλλά και αυτός φαίνεται να εκτελεί καθήκοντα αγγελιοφόρου. Εκτός όμως τη χρήση του αλόγου, εκείνο που προκαλεί αίσθηση είναι η περιγραφή των αλόγων και ο τρόπος που οι ίδιοι επιβαίνουν σε αυτά: «Ένας καβαλάρης με πλούσια κόμη. Και το άλογο του ήταν μαλλιαρό, γυμνό, άστρωτο δηλαδή χωρίς χάμουρα. Τέτοια ήταν τα άλογα που χρησιμοποιούσαν οι ληστές»¹²⁴.

Για την φύλαξη των λαφύρων από τις επιδρομές, οι ληστές είχαν φτιάξει εντός του οικισμού, ένα υπόγειο σπήλαιο. Είναι εντυπωσιακή η περιγραφή του Ηλιόδωρου, για το σπήλαιο αυτό, το οποίο χαρακτηρίζει έργο τέχνης ληστρικής και το οποίο μιμείται τη φύση: «Είχε ένα στόμιο στενό και σκοτεινό κρυμμένο κάτω από την πόρτα ενός κρυφού οικήματος, έτσι ώστε το κατάφλι, που εύκολα μπορούσε να μετακινηθεί να χρησιμεύει σαν δεύτερη πόρτα, σε όποιον χρειαζόταν να κατέβει. Από εκεί το σπήλαιο διακλαδιζόταν σε δαιδαλώδεις στοές χωρίς καμία τάξη. Τα σκοτεινά περάσματα και τα αυλάκια αλλού σχημάτιζαν μόνα τους τεχνητές καμπές, αλλού συναντιόνταν και διαπλέκονταν σαν ρίζες και, τέλος, ενώνονταν όλα μαζί

¹²² Ο.π., 1.13.3.

¹²³ Ο.π., 1.3.4.

¹²⁴ Ο.π., 3.12.1.

σχηματίζοντας ένα ευρύχωρο δωμάτιο όπου εισέδυε ένα αμυδρό φέγγος από κάποιο μικρό άνοιγμα στην άκρη της λίμνης»¹²⁵.

¹²⁵στόμιον ἦν αὐτῷ στε νόπορόν τε καὶ ζοφῶδες οἰκήματος κρυφίου θύραις ὑποκεῖ μενον, ὡς τὸν οὐδὸν θύραν ἄλλην τῇ καθόδῳ γίνεσθαι ὡς πρὸς τὴν χρείαν· ἐνέπιπέ τε αὐτῇ ῥαδίως καὶ ἀνεπτύσσετο· τὸ δὲ αὐτόθεν εἰς αὐλῶνας σκολιούς ἀτάκτως σχιζόμενον. Οἱ γὰρ ἐπὶ τοὺς μυχοὺς πόροι καὶ αὐλακες πῆ μὲν ἕκαστος ἰδίᾳ τεχνικῶς πλανώμενοι πῆ δὲ ἄλλήλοις ἐμπίπτοντες καὶ ῥιζηδὸν πλεκόμενοι πρὸς μίαν εὐρυχωρίαν τὴν ἐπὶ τοῦ πυθμένος συρρέοντες ἀνεστομοῦντο, καθ' ὃ καὶ φέγγος ἀμυδρὸν ἐκ τινος διατρήσεως πρὸς ἄκροις τῆς λίμνης προσέπιπτεν. Ηλιόδωρος, 1.29.1-2.

Ε) Το Ληστρικόν ήθος. Χαρακτηρισμοί για τις ληστρικές ομάδες και σημεία διάκρισης της περιθωριακότητάς τους στα Αρχαία Ελληνικά Μυθιστορήματα.

Στο κεφάλαιο αυτό θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε χαρακτηρισμούς των ληστρικών ομάδων, όπως αυτοί αναφέρονται στα ΑΕΜ, και απηχούν το ήθος τους και αξιολογικές κρίσεις για αυτούς. Για το σκοπό αυτό θα συγκεντρώσουμε τα σχόλια και τις παρατηρήσεις που συναντούμε για τους ληστές είτε αυτές αφορούν συγκεκριμένες ληστρικές ομάδες, τις οποίες οι συγγραφείς περιγράφουν, είτε αφορούν την ληστεία ως πρακτική, γενικότερα. Συγκεκριμένα θα μιλήσουμε για πλεονεξία, φιλαργυρία κτλ. Παράλληλα θα εστιάσουμε στα ιδιαίτερα σημεία, τα οποία τους διακρίνουν και τους στιγματίζουν. Στο τέλος του κεφαλαίου θα δούμε πως το ήθος των ληστρικών αυτών ομάδων χρησιμοποιείται από τους συγγραφείς ως μέσο για την εξέλιξη του μυθιστορήματος και πως ενδέχεται να αμφισβητηθεί σε ορισμένες περιπτώσεις.

Οι απόψεις αυτές συνήθως δεν διακρίνουν τις ληστρικές ομάδες ανάλογα με τις κατηγορίες που ξεχωρίσαμε και περιγράψαμε χωριστά. Στα κείμενα παρουσιάζεται η έννοια της ληστείας γενικά, όπου και αυτή και αν εστιάζεται, με όποια μέσα και αν αυτή εκδηλώνεται. Ακόμα και όταν γίνεται αναφορά στο ήθος, τη συμπεριφορά μιας συγκεκριμένης ληστρικής ομάδας, δίνεται στον αναγνώστη η εντύπωση πως πρόκειται για χαρακτηριστικά που συνθέτουν όσους ασκούν τη ληστεία γενικότερα. Μοναδική ίσως εξαίρεση σε αυτό αποτελούν, οι βουκόλοι ληστές. Οι αναφορές βέβαια που αφορούν το ήθος τους δεν παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές, με τις υπόλοιπες ληστρικές ομάδες. Ωστόσο οι χαρακτηρισμοί που τους συνοδεύουν φαίνονται να απευθύνονται στην περίπτωση των βουκόλων ιδιαίτερα σε αυτούς.

Στα ΑΕΜ οι χαρακτηρισμοί για τη ληστεία, όποια μορφή και αν αυτή έχει και απέναντι σε αυτούς που την ασκούν είναι κατά κανόνα αρνητική. Τουλάχιστον αυτό μπορεί κανείς να συμπεράνει τόσο από τα σχόλια των ίδιων των συγγραφέων και των ηρώων τους, όσο και από τις μεροληπτικές, θα λέγαμε, περιγραφές των ληστών.

Ένας αρκετά κοινός χαρακτηρισμός που συνοδεύει τους ληστές κάθε είδους είναι αυτός της πλεονεξίας. Μέσω της ληστείας ικανοποιούν την ακόρεστη επιθυμία τους για πλούτη και κέρδος. Το χαρακτηριστικό αυτό μας αποκαλύπτει έμμεσα και

την άποψη των συγγραφέων αναφορικά με τα κίνητρα ή τουλάχιστον τις επιδιώξεις των ατόμων που εισχωρούν στις ομάδες αυτές. Ειδικότερα η επιδίωξη του κέρδους φαίνεται να συνοδεύει τις περισσότερες φορές, κάθε απόπειρα να αποδοθούν αίτια για τις πράξεις τους¹²⁶.

Η πλεονεξία σε αρκετές περιπτώσεις μπορεί να περιλαμβάνει αφενός την έννοια της φιλαργυρίας και αφετέρου την έννοια του ατομισμού, την απουσία δηλαδή αλληλεγγύης. Αυτήν την σημασία δίνει στην πλεονεξία ο Ηλιόδωρος στα Αιθιοπικά: «Το κέρδος και η λεία κίνητρα τους ...¹²⁷ Λογαριάζουν το χρήμα πιο πολύ και από την ίδια τους τη ζωή και η συγγένεια για εκείνους έχει μια μόνο σημασία: το κέρδος».¹²⁸ Τα ίδια λόγια επαναλαμβάνει και στη συνέχεια του έργου του: «Όταν πια νόμισαν πώς πήραν αρκετά και ήταν τόσα που μπορούσαν να χορτάσουν και τη ληστρική ακόμα πλεονεξία».¹²⁹

Κοντά στους χαρακτηρισμούς αυτούς των ληστών, έρχονται και σχόλια που προέρχονται από τις πεποιθήσεις του κόσμου για τον ληστρικό ήθος. Ο Χάριτωνας Αφροδισιέως μας περιγράφει ένα περιστατικό, στο οποίο, όμως πρωταγωνιστές δεν ήταν ληστές, αλλά δούλοι, εντεταλμένοι από τον αφέντη τους, Μιθριδάτη να μεταφέρουν ένα μήνυμα μέσω επιστολών στην Μίλητο. Στο δρόμο για τη Μίλητο όμως, οι δούλοι υποχρεώθηκαν από τον επιστάτη τους να παραμείνουν για ένα μικρό διάστημα στην Πριήνη. Εκεί χωρίς επίβλεψη και έχοντας μαζί τους άφθονο χρυσάφι, το οποίο θα παρέδιδαν ως δώρο μαζί με τις επιστολές, υπέπεσαν σε άσκοπες σπατάλες. Οι κάτοικοι της Πριήνης άρχισαν αμέσως να δυσπιστούν για το ποιόν τους, χωρίς να γνωρίζουν ποιοι πραγματικά είναι: «Τι θα μπορούσαν να είναι αυτοί οι άγνωστοι που ζουν μέσα σε τόση πολυτέλεια; Κατά πάσα πιθανότητα ληστές και αν όχι οπωσδήποτε δραπέτες»¹³⁰.

Η συνέχεια της παρανόησης αυτής ήταν να παρέμβει ο κυβερνήτης της πόλης και να ανακρίνει τους δούλους σαν να ήταν παράνομοι. Το περιστατικό αυτό είναι ενδεικτικό για το στερεότυπο των ληστών ως άτομα που ανεξέλεγκτα σπαταλούν τον πλούτο που έτσι και αλλιώς δεν τους ανήκει. Αυτή η πάγια αναπαράσταση των ληστών φαίνεται πως εάν συνδυαστεί και με την δυσπιστία που ακολουθεί την

¹²⁶ Χαρακτηριστικό είναι το σχόλιο του Ξενοφώντα του Εφέσιου: «...διέταξε να περιποιηθούν όσο γίνεται καλύτερα την Καλλιρρόη. Η συμπεριφορά αυτή δεν υπαγορευόταν από φιλόφρονες αισθήματα, αλλά από τη φιλοκέρδεια του» (3.3.9).

¹²⁷ Ηλιόδωρος, 1.2.2.

¹²⁸ Ο. π. 1.32.1.

¹²⁹ Ο.π. 1.3.3.

¹³⁰ Χαρίτων, 4.5.3.

αναπαράσταση του ξένου στην αρχαία ελληνικό κόσμο, δεν μπορεί παρά να οδηγήσει σε παρόμοια αποτελέσματα¹³¹.

Μια ακόμη εκδοχή του ήθους των ληστών που απαντάται αρκετά συχνά αφορά την έλλειψη οίκτου απέναντι στα θύματα τους. Οι ληστές εμφανίζονται ως άνθρωποι αδίστακτοι, χωρίς αισθήματα, ως ψυχροί εκτελεστές που δεν λογαριάζουν τα μέσα για να επιδιώξουν τον σκοπό τους. Ενδεικτικά ο Ηλιόδωρος λέει: «(Οι ληστές) δεν καταλαβαίνουν από τραγικά λόγια».¹³²

Αποδέκτης της στάσης αυτής των ληστών είναι μάλιστα η κεντρική ηρωίδα του έργου, η Χαρίκλεια.. Οι επικλήσεις της δεν συγκινούν τους ληστές, οι οποίοι συνεχίζουν ανενόχλητοι την συγκέντρωση της λείας τους.

Σε άλλα σημεία των ΑΕΜ ο αδίστακτος χαρακτήρας των ληστών ενισχύεται και από αναφορές που έχουμε για αυθόρμητη και αρκετές φορές άσκοπη βία που μεταχειρίζονται οι ληστρικές ομάδες στις επιχειρήσεις τους. Αυτό ακριβώς μαρτυρά και το σχόλιο ενός ηλικιωμένου ψαρά, του Τυρρηνού που σπεύδει να προειδοποιήσει τον μάντη Καλασίρη για την επερχόμενη απειλή των πειρατών: «...για σένα ή για την κόρη σου ετοιμάζουν πράγμα ανάρμοστο, αλλά όχι ασυνήθιστο σε εκείνους»¹³³.

Η βίαιη συμπεριφορά των ληστών υποδηλώνεται έμμεσα και από άλλα σχόλια που συναντούμε στο ΑΕΜ. Η βία ή απειλή βίας, όπως προαναφέραμε στα προηγούμενα κεφάλαια, ήταν ένα βασικό συστατικό των μεθόδων δράσης των περισσότερων ληστρικών ομάδων που συναντήσαμε. Ωστόσο άμεσοι ή έμμεσοι χαρακτηρισμοί, τόσο των συγγραφέων όσο και των ηρώων τους αποδίδουν την βίαια συμπεριφορά στο ήθος τους. Σύμφωνα με αυτούς η βία αποτελεί ένδειξη της αγριότητας και της βαρβαρότητας των ληστών κάθε είδους. Το χαρακτηριστικό αυτό, μάλιστα στην περίπτωση των βουκόλων¹³⁴ δεν είναι μόνο συνώνυμο της ταυτότητας των ληστών, αλλά και έμφυτο στοιχείο της ιδιοσυγκρασίας τους.

¹³¹ Κατά τον M. Finley, υπάρχουν δύο πόλοι αναπαράστασης του ξένου στα Ομηρικά έπη, τους οποίους απηχεί και ποικίλη σημασία της λέξης. Ο ένας πόλος αντανακλούσε τον φόβο, την καχυποψία, τη δυσπιστία του ξένου, ο άλλος την υποχρέωση όλων των ανθρώπων να προσφέρουν φιλοξενία. (*Ο κόσμος του Οδυσσέα*, 125 - 126). Αυτήν την αμφισημία της έννοιας του ξένου, την συναντούμε και σε άλλα σημεία στο ΑΕΜ, ο.π. Χαρίτων, 3.2.

¹³² Ηλιόδωρος, 1.3.2.

¹³³ "...σου γάρ δὴ ἔνεκεν μᾶλλον δὲ θυγατρὸς τῆς σῆς τὸ οὕτως ἀπηνὲς ἔργον ἐκείνοις δὲ σὺνηθες δ' ἰανοῦνται." Ηλιόδωρος, 5.20.3.

¹³⁴ Αν επιχειρούσαμε να ιεραρχήσουμε τις κατηγορίες των ληστρικών ομάδων ανάλογα με το μέγεθος της αγριότητας που τους χαρακτηρίζουν τα ΑΕΜ, θα τοποθετούσαμε στην κορυφή τους βουκόλους ληστές. Ο Ηλιόδωρος και ο Τάτιος από τους οποίους αντλούμε τις περισσότερες πληροφορίες θεωρούν ότι αγριότητα των βουκόλων είναι εγγενές χαρακτηριστικό της φυλής τους και συνοδεύει λειτουργικά, θα λέγαμε, την ιδιότητα τους ως ληστές. Χαρακτηριστικά ο Κνήμων εξηγεί το ήθος των βουκόλων ληστών στα Αιθιοπικά του Ηλιόδωρου: *Γιατί είναι δόλια γενιά οι βουκόλοι και πολύ μᾶλλον τώρα που*

Μια πιο συγκεκριμένη μορφή της βίας που επιδεικνύουν οι ληστές στα θύματα τους έχει να κάνει με την αιχμαλωσία γυναικών και την σεξουαλική βία που θεωρείται ως δεδομένο, ότι την συνοδεύει. Το θέμα αυτό λοιπόν είναι πολύ κοινό στα ΑΕΜ και σχετίζεται τις περισσότερες φορές με την αγνότητα της κεντρικής ηρωίδας του μυθιστορήματος. Η προσπάθεια της να παραμείνει αγνή γίνεται δυσκολότερη, σε περίπτωση που αιχμαλωτιστεί από κάποια ληστρική συμμορία. Η ηρωίδα καταφέρνει βέβαια, παρά τις αντιξοότητες να διαφυλάξει την αγνότητα της, είτε εφευρίσκοντας διάφορα τεχνάσματα, είτε εξαιτίας διάφορων συγκυριών. Ακόμα όμως και τότε, όσοι μαθαίνουν ή ήδη γνωρίζουν, ότι μια γυναίκα πέρασε από τα χέρια μιας ληστρικής συμμορίας δεν μπορούν να πιστέψουν, ότι παρέμεινε άθικτη. Μια τέτοια περίπτωση απαντάται στο μυθιστόρημα του Τάτιου:

«Παρθένα εσύ που έχεις διανυκτερεύσει με τόσους πειρατές; Ευνούχοι έγιναν για χάρη σου οι πειρατές; Η μήπως το κάτεργο των πειρατών ήταν γεμάτο φιλοσόφους; Κανείς άραγε απ' όλους δεν είχε μάτια»; (μετ. του Γ. Γιατρωμανωλάκη).¹³⁵ Θεωρείται αυτονόητο, ότι οι ληστές δεν θα σέβονταν μια γυναίκα οποιασδήποτε καταγωγής, ακόμα και αν σκόπευαν να την πουλήσουν ως δούλη.

Αλλού πάλι, αν και χωρίς να τίθεται σε αμφισβήτηση η αγνότητα της ηρωίδας, που είχε υποστεί νωρίτερα την αιχμαλωσία των πειρατών, η πεποίθηση για την βία που επιδεικνύουν οι ληστές εκφράζεται έμμεσα, αλλά ακόμα μια φορά ρητά:

«Εγώ να εξουσιάζω σαν τύραννος το σώμα ενός ελεύθερου; Εγώ ο Διονύσιος που φημίζομαι για την εγκράτεια μου, ν' ασκήσω βία πάνω σ' αυτήν που ούτε ο Θήρων ένας ληστής δεν τόλμησε να αγγίξει»;¹³⁶

Ο ενδοιασμός του Διονύσιου για το ενδεχόμενο να βιασπραγήσει εις βάρος της ηρωίδας Καλλιρόης, έρχεται σε αναπόφευκτη σύγκριση με την βία που κατά κοινή πεποίθηση χρησιμοποιεί ένας ληστής. Σε περίπτωση που ο Διονύσιος θα έπραττε το αντίθετο, θα παρουσιαζόταν πιο βίαιος και από ληστής.

Πρόσθετα σε αυτούς τους χαρακτηρισμούς που αφορούν το ήθος των ληστών, τοποθετούμε και αυτόν της ασέβειας, της προσβολής δηλαδή των θεών μέσω ανίερων πράξεων. Η πεποίθηση αυτή, που συνοδεύει τους ληστές σε αρκετά έργα, έχει δύο καταβολές σκέψης. Η πρώτη σχετίζεται με συγκεκριμένες πράξεις των ληστρικών

δεν έχουν αρχηγό να καταστέλλει την αγριότητα τους....Είναι και φρόνιμο να απαλλαγούμε από αυτόν τον άνθρωπο που, όπως όλοι οι ληστές, είναι εκ φύσεως πονηρός και εριστικός.... (2.17.4-5).

¹³⁵ Τάτιος, 6.21.3

¹³⁶ Χαρίτων, 2.2.6.

ομάδων και τη συναντούμε κατά κανόνα στους τυμβωρύχους. Η σύλληψη ταφών είναι πρώτα από όλα μια πράξη ασέβειας, και έπειτα μια ληστεία. Αυτό υποδηλώνει και το σχόλιο του Χαρίτωνα για την συμμορία του Θήρωνα: *Η στεριά αρνιόταν να δεχτεί τους ανόσιους. Ο ένας μετά τον άλλο πέθαιναν από τη δίψα*¹³⁷. Μετά την ιεροσυλία που διέπραξε, η συμμορία που νωρίτερα είχε συλήσει τον τάφο της Καλλιρρόης, γίνεται αποδέκτης ενός είδους «θείας δίκης»: Η τελική τιμωρία της ήταν ο θάνατος των μελών της (όλοι εκτός από τον Θήρωνα), και ως μέσο για την καταδίκη αυτή, η καταιγίδα που την βρήκε κατά την διάρκεια του θαλάσσιου ταξιδιού της.

Η δεύτερη άποψη που αφορά στον ανόσιο χαρακτήρα των ληστών, σχετίζεται με την πράξη της ληστείας καθαυτής. Όποιος ασκεί την ληστεία, είναι ανόσιος, αφού εκτός των άλλων παραβαίνει κανόνες και αξίες που πηγάζουν από την ίδια την θρησκεία. Η άποψη αυτή την βλέπουμε ολοφάνερα σε ένα επεισόδιο που διαδραματίζεται στο μυθιστόρημα του Ηλιόδωρου. Ο πρωταγωνιστής, ο βουκόλος ληστής Θέρμουθης (πιστός σύντροφος του Θυάμη) και εδώ, όπως και στη περίπτωση των ανδρών του Θήρωνα, γίνεται αποδέκτης της ίδιας τιμωρίας, δηλαδή του θανάτου.

Ο ληστής λοιπόν, κατά τη φυγή του μετά την ήττα που υπέστηκε η συμμορία του στάθηκε να ξεκουραστεί από το δρόμο. Εκεί, και ενώ κοιμόταν του επιτέθηκε και τον δάγκωσε θανάσιμα ένα δηλητηριώδες φίδι, η ασπίδα¹³⁸. Το φίδι αυτό δεν ήταν τυχαίο καθώς, η αιγυπτιακή παράδοση θεωρεί το ερπετό αυτό, ιερό και το δάγκωμα του θανατηφόρο μόνο για τους εγκληματίες. Δεν είναι επίσης συμπτωματική και η ονομασία του στα αιγυπτιακά «Θέρμουθις», η οποία συμπίπτει με το όνομα του ληστή¹³⁹.

Αυτή βέβαια η πλευρά του ήθους των ληστών δεν προϋποθέτει οπωσδήποτε και την καθολική αποστροφή των ίδιων για την θρησκεία. Αντίθετα απαντώνται δύο περιπτώσεις, στις οποίες βλέπουμε να διεξάγουν οι ληστρικές ομάδες θυσίες. Αυτές μαρτυρούν και την σχέση των ληστών με τις προστάτιδες θεότητες τους. Οι περιπτώσεις αυτές αφορούν δύο διαφορετικές ληστρικές ομάδες, οι οποίες εμφανίζονται σε διαφορετικά μυθιστορήματα. Την μία από τις δύο συναντούμε στα

¹³⁷ Ο.π. 3.3.10.

¹³⁸ Ο.π. 2.20.2.

¹³⁹ Τὴν δὲ θέρμουθιν ἀσπίδα, ἣ ὄνομα ἔθεντο Αἰ γύπτιοι τοῦτο, ἱερὰν εἶναι φασί, καὶ σέβουσιν αὐτὴν οἱ ἐκεῖθι, καὶ τῆς Ἰσιδος τὰ ἀγάλματα ἀναδοῦσι ταύτη, ὡς τινὶ διαδήματι βασιλείῳ. λέγουσι δὲ αὐτὴν ἐπὶ δηλήσει τῶν ἀνθρώπων καὶ βλάβῃ μὴ φύναι· ἐκεῖνο δὲ τερατεύονται, φείδεσθαι μὲν αὐτὴν τῶν ἀγαθῶν, τοὺς δὲ ἀσεβοῦντας ἀποκτινύναι. εἰ δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, τοῦ παντός ἂν ἡ Δίκη τιμῆσαιτο τὴνδε τὴν ἀσπίδα, τιμωροῦσαν αὐτῇ καὶ ὀρώσαν ὀξύτατα. οἱ δὲ ἐπιλέγουσιν ὅτι ἡ Ἰσις τοῖς τὰ μέγιστα πλημμελήσασιν ἐπιπέμπει αὐτήν. (Αἰλιανός, Περὶ Ζῴων Ἰδιότητος, 10.31.11).

Εφεσιακά του Ξενοφώντα. Σύμφωνα με την περιγραφή του, η συμμορία του Ιπποθού, αφιερώνει μια ολόκληρη μέρα για να τελέσει θυσία, με σκοπό να τιμήσει τον θεό Άρη. Πιο συγκεκριμένα: «Ο Ιπποθός ο ληστής και οι άντρες του πέρασαν όλη τη νύχτα με φαγοπότι) και την επόμενη μέρα την αφιέρωσαν στην τέλεση της θυσίας. Ετοίμασαν τα πάντα: τα ομοιώματα του Άρη, τα ξύλα για τη φωτιά και τα άνθη για τα στεφάνια. Έπρεπε όμως και η θυσία να γίνει με το συνηθισμένο τρόπο: το θύμα, είτε ήταν άνθρωπος είτε ζώο, το κρεμούσαν σε ένα δέντρο και το σημάδευαν με απόσταση με το ακόντιο. Όσοι πετύχαιναν το στόχο, πίστευαν ότι ο θεός δεχόταν την προσφορά τους, ενώ όσοι αστοχούσαν έπρεπε να κάνουν νέα προσπάθεια»¹⁴⁰.

Η δεύτερη περίπτωση τέλεσης θυσίας από ληστρικές ομάδες απαντάται στο μυθιστόρημα του Τατίου: «Πήραν χρησμό να θυσιάσουν την κόρη και το λημέρι τους να εξαγνίσουν. Και πως πρέπει να φάνε το συκώτι του θύματος και το υπόλοιπο σώμα σε φέρετρο μέσα να βάλουν και να φύγουν αμέσως. Όλα αυτά γιατί θα έπρεπε των εχθρών το στράτευμα να διαβεί πάνω από τον τόπο της θυσίας»¹⁴¹.

Εδώ ο σκοπός της θυσίας είναι ο καθαρισμός του στρατεύματος των βουκόλων ληστών, ενώπιον της θεότητας πριν από μια αποφασιστική για τον μέλλον τους μάχη ενάντια σε ένα στρατιωτικό απόσπασμα.¹⁴² Ενδεικτικό για τη επισιμότητα της τελετουργίας είναι το γεγονός ότι σε αυτήν παίρνουν μέρος ένας ιερέας και ένας αυλητής¹⁴³.

Κοινό για τα δύο έργα είναι το γεγονός ότι οι δύο αυτές τελετές θυσίας είναι στην ουσία ανθρωποθυσίες, ενώ δεν μας προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι τα υποψήφια θύματα αυτών των θυσιών είναι οι κεντρικές ηρωίδες των μυθιστορημάτων, για τα Εφεσιακά, η Ανθία και για το μυθιστόρημα του Τατίου, η Λευκίπη.

Η τέλεση των θυσιών που περιγράψαμε, μας πιστοποιεί κάποια σχέση των ληστών με τη θρησκεία. Ωστόσο, η ανθρωποθυσία καθιστά την σχέση αυτή προβληματική. Η θυσία ανθρώπων και ακόμη περισσότερο η ανθρωποφαγία¹⁴⁴, η οποία περιγράφεται στο έργο του Τατίου, από όσο γνωρίζουμε δεν υφίστατο στον αρχαίο ελληνικό κόσμο,¹⁴⁵ συνεπώς η σύνδεση των ληστών με αυτές, θέτει ακόμη

¹⁴⁰ Ξενοφών, 2.13.1-2.

¹⁴¹ Τατίος, 3.19.3.

¹⁴² Ο.π. 3.12.1.

¹⁴³ Ο.π. 3.15.3.

¹⁴⁴ Ο.π. 3.15.5.

¹⁴⁵ W. Burkert, Αρχαία Ελληνική Θρησκεία, 507.

περισσότερο την θρησκευτική ηθική των ληστών, και κατά προέκταση το ήθος τους, υπό αμφισβήτηση.

Παρουσιάσαμε λοιπόν τους χαρακτηρισμούς, αλλά και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά εκείνα που αποτελούν το ήθος των ληστρικών ομάδων. Για να έχουμε όμως μια συνολικότερη εικόνα του ήθους των ληστρικών ομάδων, δεν μπορούμε να παραλείψουμε να σχολιάσουμε και την εξωτερική εμφάνιση των ληστών. Η σχέση άλλωστε των εξωτερικών χαρακτηριστικών με τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν το ήθος τους είναι σε μεγάλο βαθμό αλληλένδετη. Επιπλέον θα δούμε πως τα εξωτερικά τους χαρακτηριστικά αποτελούν και διακριτικά σημεία τα οποία προβάλλουν εκούσια και που σε άλλες περιπτώσεις επιβάλλονται στους ίδιους για να τους δυσφημήσουν¹⁴⁶.

Οι περιγραφές που έχουμε στην διάθεση μας για την εξωτερική εμφάνιση των ληστών συνήθως δεν παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις, ανεξάρτητα την κατηγορία της ληστρικής ομάδας που περιγράφουν. Η μόνη περιγραφή που μπορούμε να ξεχωρίσουμε είναι αυτή των βουκόλων. Αυτήν βέβαια πρέπει να την κρίνουμε διαφορετικά, καθώς εκτός των άλλων προσπαθεί να παρουσιάσει και στοιχεία που αφορούν φυλετικές διαφορές, οι οποίες φαίνεται, πως λόγω της εξωτικότητας τους τότε προκαλούσαν εντυπωσιασμό¹⁴⁷.

Μια αρκετά κοινή περιγραφή αφορά στις σωματικές διαστάσεις των ληστών κάθε είδους. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στην ευρωστία του σώματος τους και στο ύψος τους¹⁴⁸. Ο Τάτιος περιγράφοντας τους βουκόλους αναφέρει επίσης μεταξύ άλλων, ότι οι μεγάλες τους διαστάσεις, οφείλονται στα χοντρά σώματα τους. Εκτός όμως τα επιμέρους σημεία των σωμάτων τους, σπάνια δηλώνονται χαρακτηριστικά του προσώπου τους. Η μοναδική ίσως αναφορά που έχουμε στη διάθεση μας, παρουσιάζει το άγριο βλέμμα που διακρίνει έναν πειρατή, τον Κόρυμβο¹⁴⁹. Μια επίσης κοινή περιγραφή, ανάλογη με τις διαστάσεις του σώματος των ληστών, σχετίζεται με τα μαλλιά τους. Τόσο ένας πειρατής, ο Κόρυμβος, όσο και ένας

¹⁴⁶ J. Le Goff., «Οι περιθωριακοί στη Μεσαιωνική Δύση», στο Vincent B.(επιμ.), *Οι περιθωριακοί και οι αποκλεισμένοι στην Ιστορία*, 29 – 30.

¹⁴⁷ Τάτιος, 3.9.1-2.

¹⁴⁸ Ξενοφών, 1.13.3.

¹⁴⁹ Ο.π. 1.13.3.

βουκόλος, ο Κνήμων φέρουν την ίδια κόμη καθώς, έχουν τα μαλλιά τους μακριά και απεριποίητα¹⁵⁰.

Όλα αυτά χαρακτηριστικά της εξωτερικής εμφάνισης των ληστών, συνθέτουν μια εικόνα των ληστών, η οποία όπως διατυπώνεται συχνά στα μυθιστορήματα, τους εμφανίζει άγριους και φοβερούς¹⁵¹. Αυτή την εικόνα φροντίζουν μάλιστα κάποιες ληστρικές ομάδες να τη διατηρούν σκόπιμα, όπως είδαμε και στα προηγούμενα κεφάλαια, προκειμένου να δρα αυτή ως μέσο εκφοβισμού των θυμάτων ή των αντιπάλων τους. Ωστόσο αυτή η εικόνα λόγω και της γενικευμένης ομοιομορφίας της τείνει να αποτελεί και ένα σημείο διάκρισης τους. Αυτό το σημείο διάκρισης μπορούμε να το δούμε πολύ καθαρά στα Αιθιοπικά του Ηλιόδωρου, σε ένα επεισόδιο στο οποίο πρωταγωνιστεί Ο Κνήμων: «έκοψε τα μαλλιά του, που τα είχε αφήσει μακριά κατά την συνήθεια των βουκόλων, ώστε να μην τρομάζουν βλέποντας τον οι περαστικοί, ούτε να μπαίνουν σε υποψίες. Γιατί οι βουκόλοι ανάμεσα σε άλλα που μεταχειρίζονται για να εμπνέουν τρόμο, αφήνουν τα μαλλιά τους μακριά να πέφτουν ως τα φρύδια και καμαρώνουν σαν φτάσουν ως τους ώμους τους: ξέρουν καλά ότι τα μακριά μαλλιά κάνουν πιο ελκυστικούς τους ερωμένους και τους ληστές πιο φοβερούς...¹⁵². Έκοψε τα μαλλιά του, όσο χρειαζόταν για να αλλάξει τη «ληστρική θωριά» του σε όψη πολιτισμένου ανθρώπου»¹⁵³.

Εδώ το σημείο διάκρισης αποτελούν τα μακριά μαλλιά του Κνήμωνα, τα οποία παραπέμπουν στην όψη του ληστή. Η κοπή τους επομένως, απαλλάσσει τον ληστή από το στίγμα της περιθωριακότητας που φέρουν τα μακριά μαλλιά και επαναφέρει τα χαρακτηριστικά της επαναφοράς στην κοινωνία.

Το ακριβώς αντίθετο του ληστή, το βρίσκουμε στο πρόσωπο των κεντρικών ηρώων. Στα ΑΕΜ άλλωστε, είτε νοερά και έμμεσα είτε φανερά και άμεσα, φαίνεται να επιχειρείται αρκετά συχνά μια προσπάθεια αντιπαραβολής των ληστών με τους κεντρικούς ήρωες. Αυτό μπορεί να αφορά τόσο το ήθος τους, όσο και τα χαρακτηριστικά που συνθέτουν την εμφάνιση τους. Στα πρόσωπα των ηρώων ο αναγνώστης βρίσκει στην ουσία όλα όσα αντιστοιχούν στην αρχαία έννοια του *καλού*

¹⁵⁰ Ο.π και Ηλιόδωρος, 2.21.1.

¹⁵¹ Τάτιος, 3.9.1-2.

¹⁵² ἀποτέμνει τῆς κόμης τό περιττότερον καί ὅσον αὐτῆς εἰς τό ληστρικώτερον εἶδος παρά τοῖς βουκόλοις ἤσκητο τοῦ μὴ ἀποτρόπαιος ἢ ὑποπτος εἶναι τοῖς ἐντυγ χάνουσι. Βουκόλοι γάρ ἄλλα τ ε πρὸς τό φοβερώτεροι φαί νεσθαι καί δὴ καί τὴν κόμην εἰς ὄφρυν ἔλκουσι καί σοβοῦσι τῶν ὤμων ἐπιβαίνουσιν, εὖ τοῦτο εἰδότες ὡς κόμη τοῦς μὲν ἐρωτικούς ἰλαρωτέρους τοῦς δὲ ληστρικούς φοβερωτέρους ἀποδείκνυσιν. Ηλιόδωρος, Αἰθ. 2.20.5.

¹⁵³ Ἀποτεμὼν οὖν ὁ Κνήμων ὅσον εἰκὸς ἦν ἐλαττον κομᾶν τοῦ ληστρικοῦ τὸν ἄβρότερον.. τὴν κ ὤμην. Ο.π. 2.21.1.

και αγαθού, δηλαδή την ομορφιά, την μόρφωση και την ευγενική καταγωγή. Αντίθετα στους ληστές προσδίδεται η έννοια του κακού, που μπορεί να σημαίνει τόσο την κακία και την ασχήμια, όσο και την χαμηλή κοινωνική καταγωγή. Αυτό μας φανερώνει και στοιχεία του αξιολογικού και αισθητικού συστήματος (ή απόψεις) της εποχής και μάλιστα της κλασικής περιόδου ¹⁵⁴.

Ωστόσο τη σύγκριση αυτή θα έπρεπε να την εξετάζουμε πάντα και με βάση την λογοτεχνική της σκοπιμότητα. Μια ενδεχόμενη διόγκωση των χαρακτηριστικών τόσο των ληστών όσο και των ηρώων μπορεί να οδηγήσει τον αναγνώστη και σε μια ολοένα αυξανόμενη συμπάθεια προς το πρόσωπο των τελευταίων και κατά συνέπεια μια μεγαλύτερη αγωνία για την τύχη τους.

Παρόλα τα όσα δηλώσαμε για το ήθος των ληστών, οι χαρακτηρισμοί που τους ακολουθούν στα ΑΕΜ δεν είναι πάντα αρνητικοί. Υπάρχουν και σχόλια, τα οποία βέβαια χωρίς να επιδοκιμάζουν τις πράξεις τους, εμφανίζουν τους ληστές πιο ανθρώπινους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο ισχυρισμός του αρχηγού μιας πειρατικής συμμορίας, με το όνομα Τραχίνος: «Έχουν και οι ληστές κάποια ίχνη συνείδησης και αγάπης για τους ανθρώπους που γνωρίζουν»¹⁵⁵. Το συγκεκριμένο βέβαια ισχυρισμό πρέπει να τον δούμε σκωπτικά, καθώς εκφέρεται από ένα ληστή. Εξάλλου δεν τυχαίνει να διαθέτουμε πολλές απόψεις των ληστών, οι οποίες θα λέγαμε ότι χαρακτηρίζουν το ήθος τους.

¹⁵⁴ R. Garland, *The Eye of the Beholder, Deformity and disability in the Graeco – Roman world*, 88.

Στ) Η δυναμική του φαινομένου της ληστείας, κίνητρα και επιδιώξεις, αλλαγή σε σχέση με το χρόνο, δύο παραδείγματα

Στο παρόν κεφάλαιο θα συζητήσουμε δύο περιπτώσεις ληστών, συγκεκριμένα τον Θυάμη και τον Ιππόθοο, οι οποίοι θα μας καταδείξουν την δυναμική του φαινομένου. Συγκεκριμένα, αφενός θα αναζητήσουμε αιτίες και τον τρόπο με τον οποίο οδηγείται κάποιος να συμμετάσχει σε μια ληστρική συμμορία και κατ' επέκταση στην περιθωριακότητα. Αφετέρου θα δούμε και την αντίστροφη διαδικασία, δηλαδή της επαναφοράς στους κόλπους της κοινωνίας, στον έννομο βίο. Για τον σκοπό αυτό θα παρουσιάσουμε συνοπτικά την προσωπική τους ιστορία, χρησιμοποιώντας, όσα βιογραφικά στοιχεία αναφέρονται στα μυθιστορήματα, ενώ παράλληλα θα εκθέσουμε και τα αίτια που τους οδήγησαν να γίνουν ληστές.

Στα μυθιστορήματα οι ληστές, οι πειρατές, οι τυμβωρύχοι διατηρούν μια σχετική ανωνυμία. Ονόματα απλών ληστών σπάνια δηλώνονται. Το προνόμιο της επωνυμίας το έχουν κατά κύριο λόγο οι αρχηγοί των ληστών στο αρχαίο ελληνικό μυθιστόρημα. Σε ορισμένες περιπτώσεις, εάν οι συγγραφείς δεν είχαν τη συνήθεια να προσφωνούν της συμμορίες με βάση το όνομα του αρχηγού τους, οι περισσότερες ομάδες θα ήταν τελείως ανώνυμες. Κατά προέκταση αυτής της ανωνυμίας, έρχεται ακολούθως και η σχετικά μηδαμινή παράθεση πληροφοριών σχετικά με πιο προσωπικές ιστορίες των ληστών. Μόνο ο Ηλιόδωρος σε κάποιο σημείο αναφέρει πώς για τους *Αιγυπτίους ληστές η απορία, το κέρδος και η λεία τους τραβούσε*¹⁵⁶ χωρίς όμως να δευτερολογήσει. Έτσι μένουν αναπάντητα πολλά ερωτήματα που έρχονται αυθόρμητα στο νου, σε όποιον προσπαθεί να σκιαγραφήσει μια περιθωριακή κοινωνική κατηγορία, όπως είναι οι ληστές. Ερωτήματα πιο συγκεκριμένα που αφορούν στα κίνητρα, στους λόγους που ώθησαν κάποιον να οργανωθεί σε μια ληστρική ομάδα και κατά συνέπεια να περιθωριοποιηθεί.

Εξάιρεση αυτού του γεγονότος μόνο είναι δύο περιπτώσεις επωνύμων ληστών. Η μια αφορά τον ληστή Ιππόθοο και η άλλη τον αρχιληστή ή βασιλιά (όπως τον αποκαλούν οι βουκόλοι) Θυάμη. Και οι δύο παίζουν ένα αρκετά σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του μυθιστορήματος. Για αυτό το λόγο, προφανώς οι συγγραφείς αφιερώνουν κάποιο χώρο για να διηγηθούν τις προσωπικές τους ιστορίες. Κατά πάσα

¹⁵⁶ Ηλιόδωρος, 1.1.6.

πιθανότητα δεν αποτελούν και τα πιο κοινά, θα λέγαμε, παραδείγματα για να μπορέσουμε να αντλήσουμε πληροφορίες που να απαντούν πλήρως στα παραπάνω ερωτήματα. Αυτό οφείλεται τόσο στο ότι και οι δύο είναι οι αρχηγοί των ληστρικών συμμοριών τους, όσο και στο ότι και οι δύο δεν ασκούσαν καθ' όλο τον βίο τους την *επίμοχθη ζωή* των ληστών. Αντίθετα προέρχονταν και οι δύο από αριστοκρατικές οικογένειες, στη πορεία έγιναν ληστές και στο τέλος επανήλθαν στην κοινωνία από το περιθώριο και μάλιστα καταλαμβάνοντας δύο από τις πιο περίοπτες θέσεις της.

Παρόλα αυτά οι περιγραφές και των δύο ληστών είναι διεξοδικές και αρκετά πλούσιες σε ηθολογικές πληροφορίες. Είναι επίσης τόσο γεμάτες από βιοματικές πληροφορίες που μπορούμε να συνθέσουμε πλήρως δυο βιογραφίες. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι αυτές οι προσωπικές ιστορίες των δυο ληστών μας κάνουν να δούμε την ληστεία και κατά προέκταση την περιθωριακότητα δυναμικά και όχι στατικά. Βλέπουμε δηλαδή το ίδιο το φαινόμενο ιστορικά, εν τω γίνεσθαι, σαν μια διαδικασία που μεταβάλλεται. Όπως θα δούμε η εκούσια περιθωριακότητα τους και στις δυο περιπτώσεις των ατόμων δεν είναι παρά εφήμερη και έχει την ίδια κατάληξη. Δεν γεννιούνται περιθωριακοί, γίνονται στην πορεία και στο τέλος πάλι οδηγούνται στην οριστική επαναφομοίωση¹⁵⁷.

Ο Ιππόθοος

Στα Εφεσιακά του Ξενοφώντα συναντούμε τον ληστή Ιππόθοο. Επικεφαλής μιας συμμορίας καθ' όλα ευκαταφρόνητης, αιχμαλώτισε την Ανθία σε ένα δάσος και το πλήρωμα που την συνόδευε ύστερα από το ναυάγιο τους στο δρόμο για την Κιλικία. Το μέλλον της συμμορίας του ήταν όμως βραχύβιο. Έτυχε να πέσει πάνω στον Περίλαο, τον αστυνομικό διοικητή – ειρηνάρχη – και του αντρών του, ο οποίος συνέτριψε την συμμορία του, σκοτώνοντας τους περισσότερους και πιάνοντας αιχμαλώτους τους υπόλοιπους. Ο μόνος που κατόρθωσε να γλυτώσει ήταν ο Ιππόθοος¹⁵⁸. Στην δρόμο της διαφυγής του συναντά τον Αμβροκόμη και σε αυτόν διηγείται την ιστορία του.¹⁵⁹

¹⁵⁷ J. Le Goff, «Οι Περιθωριακοί στη Μεσαιωνική Δύση», στο B. Vincent, *Οι Περιθωριακοί*.

¹⁵⁸ Ξενοφών, 2.13.4.

¹⁵⁹ Ο.π. 2.14.1 – 5.

Ο Ιππόθοος λοιπόν γόνος αριστοκρατικής οικογένειας από την Πέρινθο ερωτεύτηκε σφόδρα ένα συνομήλικο συμπολίτη του ονόματι Υπεράνθη. Ο νέος ανταποκρίθηκε στον έρωτα του αντάξια. Για ένα διάστημα χαίρονταν τον έρωτα τους χωρίς να κινούν υποψίες καθώς ήταν συνομήλικοι. Αλλά η τύχη τα έφερε έτσι ώστε η σχέση τους να μην κράτησει για πολύ καιρό ακόμα. Έτσι λοιπόν ένας άντρας από τους επιφανέστερους της γειτονικής πόλης του Βυζαντίου, με το όνομα Αριστόμαχος ερωτεύτηκε και αυτός τον Υπεράνθη. Με το τέχνασμα της εκπαίδευσης του Υπεράνθη και με σύμμαχο τον πατέρα του νέου, άνθρωπο φιλοχρήματο, όπως μας λέει ο ίδιος, ο Αριστόμαχος κατορθώνει να αποκτήσει τον νεαρό και να τον πάρει μαζί του στο Βυζάντιο. Ο Ιππόθοος μετά από αυτό το συμβάν απελπισμένος από τη μια πλευρά και οργισμένος από την άλλη πουλάει όλα του τα υπάρχοντα του και καταφτάνει στο Βυζάντιο. Εκεί αφού εξασφαλίζει την συγκατάθεση του Υπεράνθη εισβάλλει τη νύχτα στο σπίτι του Αριστόμαχου και πλημμυρισμένος από οργή δολοφονεί τον τελευταίο. Στην πορεία όμως η τύχη δεν ευνοεί για δεύτερη φορά τον Ιππόθοο, καθώς ενώ προσπαθούν να διαφύγουν στην Λέσβο, το πλοίο τους βουλιάζει και οι δυο τους καταλήγουν ναυαγοί. Παρά τις επίμονες προσπάθειες του συντρόφου του να τον βοηθήσει στο κολύμπι, ο Υπεράνθης δεν άντεξε την κούραση και πνίγηκε. Αφού έθαψε λοιπόν τον σύντροφο του με τιμές ο Ιππόθοος ξεκινάει και η ιστορία του ως ληστής¹⁶⁰.

Ο ίδιος επικαλείται την απελπισία του και τις βιοτικές του ανάγκες ως τους λόγους που τον οδήγησαν να γίνει ληστής (ἀπορία βίου καὶ ἀθυμία τῆς συμφορᾶς ἐπέδωκα ἑμαυτὸν ληστηρίῳ), που μάλιστα κατόρθωσε όπως μας λέει ο ίδιος να φτιάξει δική του συμμορία: «Στην αρχή έγινα μέλος μιας συμμορίας (ὑπρέτης ληστηρίου γενόμενος), αργότερα όμως, στην Κιλικία, συγκρότησα τη δική μου, που έγινε διαβόητη, μέχρι που συνέλαβαν όλους τους άντρες μου λίγο πριν σε συναντήσω»¹⁶¹.

Η ιστορία του Ιππόθου δεν σταματάει όμως τόσο γρήγορα. Ο Ξενοφών εμπλέκει την τύχη του ληστή με την τύχη του Αμβροκόμη, του ήρωα του μυθιστορήματος, με τον οποίο δίνουν όρκους αμοιβαίας αλληλοβοήθειας και συνεργασίας. Στην ουσία όμως ο Αμβροκόμης συμμετέχει ενεργά στην νέα συμμορία που συστήνει ο Ιππόθοος, ωστόσο τους εγκαταλείπει οριστικά ο νεαρός ήρωας για να

¹⁶⁰ Ο. π. 3.2. 2 – 13.

¹⁶¹ Ο.π. 3.2.14 – 15.

κινήσει προς αναζήτηση της Ανθίας¹⁶². Ο ληστής Ιππόθοος όμως δεν χάνεται από το μυθιστόρημα. Ο Ξενοφών ο Εφέσιος μας δίνει αναλυτικές περιγραφές για την πλούσια δράση του και για τη μακριά πορεία του ίδιου και της συμμορίας του, την οποία περιγράψαμε παραπάνω¹⁶³.

Η δράση του ως ληστής λήγει οριστικά ύστερα από την δεύτερη συντριβή του ληστρικού στρατού του με τις δυνάμεις του Πολύιδου, απεσταλμένου του κυβερνήτη της Αιγύπτου. Για δεύτερη φορά ο Ιππόθοος καταφέρνει να διαφύγει από τα χέρια των στρατιωτικών αρχών¹⁶⁴. Αυτή όμως δεν είναι και η τελευταία αναφορά του συγγραφέα στον βίο του Ιππόθου. Ο Ξενοφών τον τοποθετεί αυτή τη φορά σαν τον άνθρωπο κλειδί, ο οποίος συμβάλει στην ένωση των ηρώων του μυθιστορήματος και στο αίσιο τέλος του. Ο Ιππόθοος βρίσκει την Ανθία πρώτα. Αφού τελικά την αναγνωρίζει από τα λεγόμενα της, σπεύδει στην αναζήτηση του φίλου του Αμβροκόμη μέχρι που τελικά τον βρίσκει.

Στο σημείο αυτό δίνεται η ευκαιρία να συνεχίσει η εξιστόρηση του βίου από το σημείο που σταμάτησε: «...στο Ταυρομένιο ενώ αρχικά ζούσε άθλια, αργότερα όμως τον ερωτεύτηκε μια γριά κι αυτός από ανάγκη την παντρεύτηκε και αφού έζησε μαζί της λίγο διάστημα, εκείνη πέθανε, αφήνοντας τον κληρονόμο σε όλη την τεράστια περιουσία της · πλήθος δούλους και πολυτελή ενδύματα και ακριβά έπιπλα... Πήγε στην Ιταλία συνοδευμένος από ένα Σικελιώτη ευγενικής καταγωγής, που τον έλεγαν Κλεισθένη και με τον οποίο ο Ιππόθοος μοιραζόταν όλα τα υπάρχοντα του καθώς ήταν πανέμορφος».

Είναι εντυπωσιακό το πώς ελίσσεται ο Ιππόθοος στις κακοτυχίες που τον βρίσκουν και εν τέλει κατορθώνει όχι μόνο να επιβιώσει αλλά και να επανέλθει στην αρχική του κατάσταση.

Ο Θυάμης

Σε αντίθεση με τους συντρόφους του ο Θυάμης ο αρχηγός των βουκόλων ληστών παρουσιάζεται, με μια συμπάθεια: «Ο λήσταρχος δεν ήταν ολωσδιόλου

¹⁶² Ο. π. 3.10.5.

¹⁶³ Βλ. σελ. 31(κεφ.Γ' ληστές).

¹⁶⁴ Ο. π. 5.3.2.

βάρβαρος, αλλά είχε κάτι ήμερο στο χαρακτήρα του επειδή καταγόταν από επιφανή οικογένεια και εξ ανάγκης έκανε αυτή τη ζωή»¹⁶⁵.

Λίγο πιο κάτω ο ίδιος ο Θυάμης μας αποκαλύπτει τους λόγους που τον οδήγησαν να γίνει ληστής. Σύμφωνα λοιπόν με τα λεγόμενα του, ο Θυάμης ήταν πρωτότοκος γιος του προφήτη της Μέμφιδος. Ύστερα από την παραίτηση του πατέρα του στερήθηκε την διαδοχή από τον νεότερο αδελφό του, ο οποίος σφετερίστηκε την ιεροσύνη.¹⁶⁶ Τότε κατέφυγε στους βουκόλους για να πάρει εκδίκηση και να ξανακερδίσει το αξίωμα¹⁶⁷. Αυτοί, όπως μας πληροφορεί ο ίδιος, τον έχρησαν αρχηγό τους άμεσα, γνωρίζοντας τόσο την προέλευση του, όσο και το γεγονός της αποπομπής του από τη νόμιμη εξουσία. Η συνέχεια της ιστορίας του τον βρίσκει αντιμέτωπο με τις στρατιωτικές δυνάμεις, τις οποίες είχε στείλει ο αδελφός του για να εξοντώσουν τον ίδιο αλλά και να καταστείλουν την δράση της συμμορίας του. Η μάχη που ακολούθησε οδήγησε τον Θυάμη και τη συμμορία του σε ήττα. Αφού κατάφερε να διαφύγει την σύλληψη ο ίδιος κατέφυγε στους Βησσαείς, όπου χρήστηκε επικεφαλής ενός αποσπάσματος τους. Η ιστορία του ολοκληρώνεται όταν φτάνοντας στη Μέμφιδα μαζί με την δύναμη των Βησσαέων έρχεται αντιμέτωπος με τον αδελφό του σε μια αναμέτρηση μεταξύ των δύο, η έκβαση της οποίας θα έκρινε και αυτόν ο οποίος θα λάμβανε το αξίωμα του μεγάλου προφήτη της Αιγύπτου. Η παρέμβαση του πατέρα τους, Καλάσιρη τελικά τερμάτισε αναίμακτα την αναμέτρηση μεταξύ των δύο αδελφών. Το αποτέλεσμα ήταν να ανακτήσει ο Θυάμης, ύστερα από την παρέμβαση του πατέρα τους, το χαμένο αξίωμα του που δικαιούταν σύμφωνα με το νόμο, που όρισε την προτεραιότητα του πρωτοτόκου στην διαδοχή της εξουσίας.

Ο Θυάμης αδικημένος από τον μικρότερο αδελφό του για το κληρονομικό αξίωμα, εντάσσεται εκούσια στο δυναμικό μιας περιθωριακής ληστρικής ομάδας με σκοπό την ανατροπή του παράνομου, κατά τον ίδιο, καθεστώτος. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι βουκόλοι ληστές από την πλευρά τους όχι μόνο ενσωματώνουν χωρίς αναστολές τον Θυάμη γνωρίζοντας ποιος είναι και για ποιο λόγο κατέφυγε σε αυτούς, αλλά μάλιστα τον χρήζουν και αρχηγό τους¹⁶⁸. Αποτιμώντας τον χαρακτήρα αυτόν της ληστρικής ομάδας του Θυάμη συνειδητοποιούμε πως πρόκειται για μια ιδιαίτερη περίπτωση ληστρικής ομάδας, η οποία τουλάχιστον σε ότι αφορά τις επιδιώξεις της

¹⁶⁵ Ηλιόδωρος, 1.19.2.

¹⁶⁶ Όπως μας πληροφορεί ο Ηλιόδωρος, σύμφωνα με τον αιγυπτιακό θεσμό ο πρωτότοκος έχει το δικαίωμα της διαδοχής από τον πατέρα, ό.π. 7.8.1.

¹⁶⁷ Ό.π. 1.19.4.

¹⁶⁸ Ό.π. 1.19.4.

και τον κοινωνικό της ρόλο, δεν εμφανίζει ομοιότητες με καμία άλλη ληστρική ομάδα από όσες συναντήσαμε στα ΑΕΜ.

Θα μπορούσαμε να πούμε πως οι βουκόλοι για τον παραπάνω λόγο, που είδαμε μέσω της ιστορίας του Θυάμη, ξεφεύγουν από την απλή γυμνή» ληστεία των προαναφερθεισών ληστρικών ομάδων και αντιστοιχούν περισσότερο στο μοντέλο της «κοινωνικής» ληστείας, όπως την έχει περιγράψει ο Ε. Χόμπσμπουμ¹⁶⁹. Ο πολιτικός τους ρόλος είναι σχετικά σαφής: στην περίπτωση αυτή εκτός από την βασικό χαρακτηριστικό αυτής της κοινωνικής ομάδας, την ληστεία, βλέπουμε οι ληστές να λειτουργούν σαν μια ομάδα υπονόμευσης της κεντρική εξουσίας κατά πρώτο λόγο και κατά δεύτερον και κυριότερο σαν ένα μέσο άσκησης πίεσης σε αυτήν, με τελικό σκοπό την οριστική ανατροπή της.

Το φαινόμενο βέβαια της κοινωνικής ληστείας μπορεί να παρουσιάζει μια πολυμορφία ανάλογα με τις ιδιαίτερες μορφές και συνθήκες και με την ιστορία του κάθε τύπου¹⁷⁰. Οι προθέσεις τους, όπως περιγράφονται από τον Ηλιόδωρο, δεν δείχνουν να ξεκινούν από ένα λαϊκό έρεισμα, με μια υπόσταση κοινωνικής διαμαρτυρίας ενάντια στην κυρίαρχη εξουσία. Ωστόσο οι βουκόλοι σύμφωνα με τα όσα περιγράψαμε φέρουν μια ποικιλία χαρακτηριστικών που συναντούμε και σε άλλους τύπους κοινωνικής ληστείας: α) Πρόκειται για μια κοινότητα γεωγραφικά και διοικητικά απομονωμένη. β) Η ύπαρξη της οφείλεται σε ένα μεγάλο βαθμό στην αδυναμία της κεντρικής εξουσίας του κράτους. γ) Συνιστά μια μορφή αντίστασης των παραδοσιακών κοινωνιών. Το κυριότερο χαρακτηριστικό αποτελεί ο απώτερος σκοπός τους που είναι η ανατροπή της εξουσίας. Οι βουκόλοι τάσσονται στην υπηρεσία ενός μονάρχη, με σκοπό την επαναφορά του στην εξουσία. Ο ίδιος ο Ηλιόδωρος, αν και αποδοκιμάζει το ήθος τους και την εμφάνιση τους, δείχνει ανοχή απέναντι στη δράση τους και συμπάθεια εν τέλει με την επιλογή τους να ταχθούν με το δίκαιο, που στην περίπτωση αυτή ταυτίζεται με τον αγώνα του Θυάμη.

Η περίπτωση αυτή είναι ενδιαφέρουσα, καθώς μας δείχνει αφενός πώς μπορούν οι επιδιώξεις μια ληστρικής ομάδας να έχουν διαφορετικό χαρακτήρα από ομάδα σε ομάδα, αφετέρου πώς η ληστεία μπορεί να πάρει ποικίλες διαστάσεις τόσο σε κοινωνικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο¹⁷¹.

¹⁶⁹ Ε. Hobsbawm, *Οι ληστές*, 20.

¹⁷⁰ Σ. Δημητρίου, *Μορφές Βίας*, 140.

¹⁷¹ Ανάλογα παραδείγματα από τις ιστορικές πηγές, αναφέρει και ο de Ste. Croix στο έργο του, *Ο ταξικός αγώνας στον Αρχαίο Ελληνικό Κόσμο*, 400, 584.

ΣΤ) Η καταδίωξη των ληστρικών ομάδων από τους φορείς εξουσίας

Στο παρόν κεφάλαιο θα συζητήσουμε την καταδίωξη των ληστών από τους φορείς της εξουσίας. Πιο συγκεκριμένα θα παρουσιάσουμε τις πληροφορίες που έχουμε στη διάθεση μας για τις διωκτικές αρχές, εστιάζοντας στην συχνότητα αναφοράς τους. Στη συνέχεια θα δούμε με πως και πότε οργανώνουν την αντιμετώπιση των ληστρικών ομάδων. Επίσης θα επιχειρήσουμε να δούμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που συνθέτουν την δύναμη των διωκτικών αρχών, όπως το μέγεθος τους, τη δομή τους και τους επικεφαλής τους. Τέλος θα διερευνήσουμε τα μέσα τα οποία χρησιμοποιούν τόσο για την καταδίωξη των ληστών όσο και για την καταστολή τους.

Συγκριτικά με την πληθώρα των ληστρικών συμμοριών που απαντώνται στα ΑΕΜ, οι περιπτώσεις καταδίωξης τους από τις αρχές είναι συντριπτικά λιγότερες. Αρκετές ληστρικές συμμορίες, όπως περιγράφονται, δίνουν την εντύπωση ότι μένουν ανενόχλητοι από οποιαδήποτε απειλή μπορεί να προέρχεται από τους φορείς της εξουσίας.

Η μειονεκτική αυτή θέση θα μπορούσε να αποδοθεί σε μια πιθανή αδυναμία των αρχών για επαρκή αστυνόμευση και καταδίωξη. Ακόμα όμως και αν μπορούσαμε να επιβεβαιώσουμε τον ισχυρισμό αυτό, θα έπρεπε να λάβουμε υπόψη ορισμένα από τα χαρακτηριστικά των ληστρικών ομάδων, όπως τα περιγράψαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, τα οποία καθιστούν την καταδίωξη τους δυσκολότερη.

Δεν πρέπει να αγνοούμε το γεγονός ότι πρόκειται για ομάδες ενόπλων ανδρών, οι οποίες σε μερικές περιπτώσεις, απαρτίζουν ένα μικρό στρατό. Επιπλέον τους διακρίνει μια έντονη κινητικότητα είτε στη ξηρά (ληστές) είτε στη θάλασσα (πειρατές), η οποία αφενός δυσκολεύει την όποια προσπάθεια εντοπισμού τους, αφετέρου, σε μερικές περιπτώσεις μεταθέτει την δικαιοδοσία της αντιμετώπισης τους σε διαφορετικές αρχές¹⁷². Παράλληλα με αυτά τα χαρακτηριστικά τους πρέπει να επισημάνουμε και ότι διατηρούν τα κρησφύγετα τους στην ύπαιθρο, απομακρυσμένα από αστικές περιοχές, τα οποία σε ορισμένες περιπτώσεις είναι δύσβατα και καλά οχυρωμένα.

¹⁷² Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η συμμορία του Ιπποθόδου. Αυτή κινείται σε ένα ιδιαίτερα εκτεταμένο γεωγραφικό χώρο, ο οποίος αποτελείται από διαφορετικές επικράτειες.

Για τους παραπάνω λόγους, δεν πρέπει να συμπωματικό το γεγονός ότι όσες απόπειρες καταδίωξης απαντώνται, ως επι το πλείστον σχετίζονται με την καταστολή συγκεκριμένων ληστρικών συμμοριών, των οποίων η δράση τείνει να είναι ανεξέλεγκτη. Ένα αρκετά ενδεικτικό παράδειγμα παρόμοιων συμμοριών αποτελεί η περίπτωση της συμμορίας του Ιπποθόου, η οποία στο απόγειο της δύναμης της κατέφυγε πλέον σε λεηλασίες ολόκληρων χωριών.

Η καταδίωξη ανάλογων ληστρικών ομάδων λοιπόν παίρνει τη μορφή οργανωμένων στρατιωτικών επιχειρήσεων με σκοπό την καταστολή τους. Οι πηγές μας αναφέρουν τέσσερις τέτοιες επιχειρήσεις. Οι δύο απ' αυτές καταδιώκουν και τελικά εξολοθρεύουν τις δύο συμμορίες που επιστρατεύει ο ληστής Ιπποθόος στα Εφεσιακά του Ξενοφώντα. Οι υπόλοιπες δύο αφορούν την καταδίωξη των ληστών βουκόλων και απαντώνται στο μυθιστόρημα του Τατίου και στα Αιθιοπικά του Ηλιόδωρου¹⁷³.

Τις επιχειρήσεις αναλαμβάνουν να φέρουν εις πέρας εντεταλμένα στρατιωτικά αποσπάσματα. Ελάχιστες πληροφορίες έχουμε στη διάθεση μας σχετικά με την δομή και την οργάνωση τους. Μόνο σε μια περίπτωση μαθαίνουμε πως το εκστρατευτικό σώμα που συγκροτούν οι αρχές για την καταπολέμηση των βουκόλων στο μυθιστόρημα του Τατίου, αποτελείται από φάλαγγες (*φάλαγξ στρατιωτική*)¹⁷⁴, μια εκ των οποίων επιτίθεται μια ομάδα βουκόλων ληστών, περιστατικό το οποίο μας περιγράφει ο Τάτιος.

Η συνολική δύναμη του παραπάνω στρατιωτικού αποσπάσματος αριθμεί πέντε χιλιάδες στρατιώτες¹⁷⁵ με επικεφάλη μάλιστα ένα *στρατηγό*¹⁷⁶. Η δύναμη αυτή, όπως μαθαίνουμε θα έφτανε τους εφτά χιλιάδες άνδρες, εάν προσθέταμε την συνδρομή δύο χιλιάδων αντρών από τα στρατόπεδα του Δέλτα και της Ηλιουπόλεως, την οποία ανέμενε ο στρατηγός για την τελική επίθεση στο κρησφύγετο των βουκόλων¹⁷⁷. Εκτός όμως από αυτήν την πληροφορία και από τις αναφορές των συγγραφέων που κάνουν λόγο για *πλήθος στρατιωτών*¹⁷⁸, ακριβείς αναφορές σχετικά με το μέγεθος των στρατιωτικών αποσπασμάτων δεν εντοπίζουμε.

Ανεξάρτητα από το μέγεθος των δυνάμεων αυτών καταστολής, αυτό που φαίνεται να δίνει το προβάδισμα στους στρατιώτες έναντι των ληστών στις μάχες,

¹⁷³ Ξενοφών, 2.13.4 - 5.3.2.

¹⁷⁴ Τάτιος, 3.13.1.

¹⁷⁵ Ο.π. 3.24.2.

¹⁷⁶ Ο.π. 3.14.1.

¹⁷⁷ Ο.π. 3.24.3.

¹⁷⁸ Ξενοφών, 2.13.4.

αφορά την πολεμική οργάνωση τους. Όπως μας περιγράφει ο Τάτιος, οι στρατιώτες εμφανίζονται άρτια εξοπλισμένοι. Έχουν στη διάθεση τους διαφορετικά σώματα που περιλαμβάνουν εκτός από αυτούς που φέρουν τα βαριά όπλα, και σώμα από πελταστές, άντρες με ελαφρότερο οπλισμό καθώς και σώμα ιππέων¹⁷⁹. Πρόσθετα στον άρτιο πολεμικό εξοπλισμό τους, πρέπει να υπολογίσουμε και την εμπειρία των στρατιωτών στην μάχη, όπως και την στρατιωτική τους εκπαίδευση.

Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά των στρατευμάτων φαίνεται πως παίζουν καθοριστικό ρόλο στην επιτυχή έκβαση των επιχειρήσεων τους κατά των ληστρικών ομάδων, ακόμα και όταν γνωρίζουμε πως μειονεκτούν αριθμητικά έναντι των αντιπάλων τους. Την τελική άλλωστε επικράτηση των στρατευμάτων, περιγράφουν σχεδόν όλες οι αναφορές που έχουμε, σε περίπτωση που έχει προηγηθεί μάχη μεταξύ των ιδίων και κάποιας συμμορίας ληστών.

Μοναδική εξαίρεση από τις μάχες που συναντούμε, αποτελεί η επικράτηση των βουκόλων έναντι των στρατιωτών, που μας αφηγείται ο Τάτιος. Ακόμα όμως και σε αυτή τη περίπτωση, οι βουκόλοι, αν και αριθμητικά πολύ περισσότεροι αποφεύγουν την κατά μέτωπο σύγκρουση καταφεύγοντας σε ένα τέχνασμα, το οποίο τελικά τους χαρίζει τη νίκη¹⁸⁰.

Επικεφαλής των στρατιωτικών αποσπασμάτων, συνήθως τοποθετούνται πρόσωπα επιφανή. Οι αναφορές που έχουμε στη διάθεση μας σχετικά με τα αξιώματα που κατέχουν αυτά τα πρόσωπα, φαίνεται πως ποικίλουν. Στα Εφesiaκά του Ξενοφώντα, πληροφορούμαστε για ένα νεαρό, ο οποίος τίθεται επικεφαλής στρατιωτικού αποσπάσματος με διαταγή του κυβερνήτη της Αιγύπτου να εξοντώσει την δεύτερη συμμορία του Ιπποθόου. Το αξίωμα του νεαρού, με το όνομα Πολύιδος δεν αναφέρεται. Ωστόσο μπορούμε να υποθέσουμε πως πρόκειται για ένα εξέχον πρόσωπο, καθώς, όπως μας πληροφορεί ο Ξενοφώντας τυγχάνει να είναι ανεπιός τους κυβερνήτη¹⁸¹. Νωρίτερα στον Ξενοφώντα συναντούμε έναν άλλο επικεφαλής στρατιωτικού αποσπάσματος, αυτή τη φορά με έδρα την Κιλικία. Ο επικεφαλής αυτός, με το όνομα Περίλαος φέρει τον τίτλο του ειρηνάρχη (ὁ τῆς εἰρήνης τῆς ἐν Κιλικίᾳ προεστώς)¹⁸². Τέλος απαντάται και άλλο ένα

¹⁷⁹ Τάτιος 3.13.1-5.

¹⁸⁰ Οι βουκόλοι στέλνουν ένα απόσπασμα από ηλικιωμένους άνδρες με σκοπό να ζητήσουν το έλεος των στρατιωτών. Πίσω όμως από τους ηλικιωμένους άντρες κρύβονται ένοπλοι ληστές.

¹⁸¹ Ξενοφών, 5.3.2.

¹⁸² Ο.π. 2.13.4. Ο θεσμός των ειρηναρχών εισήχθη από τον αυτοκράτορα Τραϊανό και ο ρόλος τους ήταν η περιφρούρηση της δημόσιας τάξεως και η καταδίωξη των εγκληματιών στην ύπαιθρο κυρίως. Ο θεσμός αυτός της Ρωμαϊκής διοίκησης, απαντάται από τις αρχές του 2^{ου} αιώνα μ.Χ στις πόλεις της

αξίωμα, αυτό του στρατηγού, το οποίο αναφέραμε παραπάνω, και προφανώς υπάγεται στην διοίκηση της Αιγύπτου.

Οι περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με τις στρατιωτικές δυνάμεις που καταδιώκουν τους ληστές, αν και σύμφωνα με τα μυθιστορήματα αναφέρονται σε πρωιμότερες εποχές, φαίνεται να απεικονίζουν την ρωμαϊκή περίοδο διοίκησης (*terminus post quem*). Τα αξιώματα, η οργάνωση των στρατευμάτων, και ακόμα τα ίδια τα ονόματα της κεντρικής εξουσίας, στα οποία αναφέρονται οι συγγραφείς, συμπίπτουν σε μεγάλο βαθμό με τις πληροφορίες που έχουμε για αυτά την περίοδο της ύστερης Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

Ο σκοπός τόσο των επικεφαλών, όσο και των στρατιωτών τους δεν είναι άλλος από την ολοκληρωτική εξόντωση των ληστών. Αυτήν την λογική καταστολής την συναντούμε αρκετά συχνά, ιδίως όταν αφορά εκτεταμένες συμμορίες οι οποίες εμπλέκονται μαζί τους σε μάχη. Σπάνια βλέπουμε τα στρατιωτικά αποσπάσματα, ύστερα από νίκες τους, να κρατούν ληστές ως αιχμαλώτους. Από ότι μπορούμε να υποθέσουμε, η σύλληψη αιχμαλώτων συνέβαινε στην περίπτωση που οι συλληφθέντες μπορούσαν να τους παράσχουν πολύτιμες πληροφορίες, σχετικές με το κρησφύγετο τους ή με τον προορισμό των διαφυγόντων. Ακόμα όμως και τότε, οι αιχμάλωτοι που κρατούσαν φαίνεται πως ήταν λιγιστοί.¹⁸³

Η φυλάκιση ως μέσο καταστολής θα μπορούσαμε να πούμε πως σχεδόν απουσιάζει από τα μυθιστορήματα. Οι λίγες περιπτώσεις στις οποίες απαντάται αφορούν κυρίως μικρότερες σε μέγεθος ληστρικές ομάδες, όπου η σύλληψη τους δεν διαδέχτηκε μια προηγούμενη συμπλοκή. Η φυλάκιση φαίνεται παρόλα αυτά πως είχε προσωρινό χαρακτήρα, καθώς την διαδεχόταν η εκτέλεση. Πληροφορία για εκτέλεση ληστών μας παρέχει ο Φιλόστρατος για μια ομάδα ληστών: «συνάντησε δώδεκα άνδρες που οδηγούνταν για εκτέλεση με την κατηγορία της ληστείας...είχαν ήδη αποκεφαλιστεί οι οκτώ όταν έφτασε ένας ιππέας στο όρυγμα φωνάζοντας...»¹⁸⁴

Κατά πάσα πιθανότητα, την θανατική ποινή για τους ληστές, την προέβλεπε ο νόμος. Δεν γνωρίζουμε όμως κατά πόσο η εκτέλεση της είχε και άλλη μορφή εκτός από αυτήν του αποκεφαλισμού. Η νόμιμη χρήση της βίας, όμως δεν εμφανίζεται μόνο στην καταδίκη των ληστών. Στον Ξενοφώντα τον Εφέσιο βλέπουμε χρησιμοποιείται και ως μέσο για την διαδικασία ανακρίσεων και την απόσπαση ομολογίας. Αποδέκτης

ελληνικής Ανατολής. Κανατσούλης Δ., «Δυτική Μ.Ασία», στην Ιστορία του Ελληνικού Έθνους τ. Στ', 228.

¹⁸³ Τάτιος, 3.13.7 και Ξενοφών, 2.13 4.

¹⁸⁴ Φιλόστρατος, 24, 206.

της ανακριτικής αυτής βίας, είναι ο Θήρων, ο αρχηγός της συμμορίας των τυμβωρύχων.

Για τον σκοπό αυτό χρησιμοποιούνται ποικίλα μέσα, τα οποία ο Ξενοφών μας τα παρουσιάζει αναλυτικά: «Στο θέατρο δεμένο το Θήρωνα μαζί με τα όργανα βασανισμού του τροχό, καταπέλκτη και μαστίγια....¹⁸⁵ Αμέσως κάλεσαν βασανιστές, που άρχισαν να μαστιγώνουν τον ανόσιο. Τον έκαψαν με πυρωμένο σίδηρο, τον χάραξαν με μαχαίρι, μα αυτός άντεχε»¹⁸⁶.

Κοινό χαρακτηριστικό και των δύο περιπτώσεων της νόμιμης βίας από την πλευρά των αρχών εναντίον των καταδίκων είναι ότι αυτές συμβαίνουν δημόσια. Η μεν εκτέλεση των ληστών διεξάγεται στον ανοιχτό χώρο, χωρίς να αναφέρεται συγκεκριμένα, η δε ανακριτική διαδικασία παίρνει θέση στο θέατρο, όπου και την παρακολουθεί ο δήμος.

¹⁸⁵Μεταξὺ δὲ οἰκέται δημόσιοι τὸν Θήρωνα δεδεμένον εἰς τὸ θέατρον ἤγον μετὰ πομπῆς ἐκείνῳ πρεπούσης. ἐπηκολούθει γάρ αὐτῷ τροχός <καὶ> καταπέλτης καὶ πῦρ καὶ μαστιγες, ἀποδιδούσης αὐτῷ. Χαρίτων, 3.4.7.

¹⁸⁶βασανιστάς ἐθῆς ἐκάλον καὶ μαστιγες προσεφέροντο τῷ δυσσεβεῖ· καϊόμενος δὲ καὶ τεμνόμενος ἀντεῖχεν ἐπὶ πλέον καὶ μικροῦ. Ὁ. π. 3.4.12.

Συμπεράσματα

Η εργασία μας σε σχέση με το ζήτημα της περιθωριακότητας, εντάσσεται στις μελέτες που εξετάζουν τα συστήματα αναπαράστασης και αποκλεισμού της περιθωριακότητας και του αποκλεισμού. Σε αυτήν λοιπόν αναζητήσαμε τις εικόνες των περιθωριακών μέσα από τα ΑΕΜ. Για τον σκοπό αυτό θέσαμε ως κριτήρια περιθωριακότητας τέσσερα κριτήρια: α) την οργάνωση ατόμων σε ομάδες β) την εκούσια ή ακούσια συμμετοχή σε αυτές γ) την έμπρακτη αμφισβήτηση των κυρίαρχων αξιών, λόγω της ζωής τους στην παρανομία και δ) την παραμονή τους εκτός κοινωνίας ή στις παρυφές της. Σύμφωνα με τα παραπάνω αυτοί που κατεξοχήν πληρούν αυτά τα κριτήρια περιθωριακότητας που θέσαμε στα ΑΕΜ είναι οι ληστρικές ομάδες.

Οι ληστρικές ομάδες στα μυθιστορήματα αποτελούν σχεδόν ένα αναπόσπαστο κομμάτι του ΑΕΜ. Η παρουσία τους, σηματοδοτεί παράλληλα και την ανατροπή της μυθιστορίας, καθώς αυτοί συνήθως αιχμαλωτίζουν τον ήρωα ή την ηρωίδα (ή και τους δύο) και τους μεταφέρουν σε μακρινούς τόπους, όπου ο χωρισμός τους οδηγεί σε νέες περιπέτειες μέχρι τελικά να ξανασμίξουν. Οι ληστρικές ομάδες στα ΑΕΜ έχουν διάφορες μορφές τις οποίες επιλέξαμε να παρουσιάσουμε σε αντίστοιχες κατηγορίες. Σύμφωνα με αυτές οι ληστρικές ομάδες περιλαμβάνουν τους πειρατές, τους τυμβωρύχους, τους ληστές και τέλος τους βουκόλους.

Οι πειρατές αποτελούν την πιο συχνά αναφερόμενη ληστρική ομάδα στα ΑΕΜ. Λιγοστά στοιχεία έχουμε για την καταγωγή των πειρατών. Λίγες μόνο αναφορές εντοπίζουμε, οι οποίες μιλούν για Φοίνικες πειρατές. Ωστόσο σε άλλες περιπτώσεις, όπως στην συμμορία του Θήρωνα, οι πειρατές φαίνεται να προέρχονται από διαφορετικές περιοχές. Σε αυτό συντελεί και η έντονη κινητικότητα τους που επιβάλλει η δράση τους. Ο τόπος δράσης τους λοιπόν είναι αρκετά ευρύς καθώς καθορίζεται τόσο από την αναζήτηση των λείας, όσο και από την διάθεση της στη κατάλληλη αγορά. Η πειρατικές συμμορίες φαίνεται πως δεν έχουν πρόβλημα στη συγκέντρωση των μελών τους, καθώς οι επιχειρήσεις τους βρίσκουν εύκολα ανταπόκριση από υποψήφιους πειρατές. Παράλληλα βλέπουμε πως μεταξύ των πειρατικών συμμοριών, υπάρχει μια αλληλεγγύη, ιδίως όταν αυτοί αντιμετωπίζουν την καταδίωξη των αρχών. Αυτό όμως που διακρίνει τους πειρατές είναι η

μεθοδικότητα της οργάνωσης στο εσωτερικό των ομάδων τους. Όλες οι πειρατικές ομάδες που απαντώνται, εμφανίζουν μια υποτυπώδη ιεραρχία. Στην κορυφή της ιεραρχίας, βρίσκεται ένας αρχηγός που σε ορισμένες περιπτώσεις καλείται έξαρχος. Μετά από τον αρχηγό, το μοναδικό αξίωμα που αναφέρεται είναι αυτό του υπαρχηγού. Τα αξιώματα επίσης ορίζονται και με βάση τον καταμερισμό της λείας, ο οποίος είναι ο πιο συνήθης τρόπος πληρωμής των πειρατών. Ο αρχηγός παίρνει κατά κανόνα το μεγαλύτερο μερίδιο από την λεία, και ακόμα διαθέτει το δικαίωμα της πρώτης επιλογής. Ο καταμερισμός της λείας, όπως και άλλα θέματα, καθοδηγούταν και από έναν άγραφο νόμο, τον οποίο οι πειρατές ονομάζουν *ληστρικό νόμο*. Αυτός όριζε την λεία για τα μέλη της συμμορίας, συμπεριλαμβανομένου και του αρχηγού της. Σε μερικές περιπτώσεις, αυτός ο νόμος, το άγραφο δίκαιο ερχόταν σε σύγκρουση με την εξουσία του αρχηγού. Το μέγεθος των πειρατικών ομάδων φαίνεται πως ποικίλει από συμμορία σε συμμορία. Αυτό βέβαια εξαρτάται σε ένα βαθμό και από τις απαιτήσεις ενός πλοίου. Οι πειρατές διεξάγουν τις επιχειρήσεις τους, χρησιμοποιώντας τρεις διαφορετικούς τρόπους. Ο ένας αφορά την κατάληψη πλοίου, ο οποίος φαίνεται να είναι και ο πιο συνηθισμένος, ο δεύτερος σχετίζεται με την επιδρομή σε παράκτια μέρη και ο τρίτος με την τυμβωρυχία. Στις επιχειρήσεις τους, ανεξάρτητα με τον τρόπο που τις διεξήγαγαν χρησιμοποιούσαν συχνά την πρακτική της τεχνητής απόκρυψης της πραγματικής τους ταυτότητας των ίδιων, όπως και του πλοίου τους. Τρία είδη πλοίων συναντάμε στην κατοχή των πειρατών. Την *τριήρην*, την *ήμιολιαν* και το *ακάτιον*. Τις περισσότερες φορές οι πειρατές εμφανίζονται οπλισμένοι, κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων τους. Άλλοτε φέρουν ελαφρύ οπλισμό και σε άλλα σημεία παρουσιάζονται άοπλοι. Παρά τον εξοπλισμό τους, οι πειρατές εμφανίζονται ιδιαίτερα μεθοδικοί στις επιχειρήσεις τους, οι οποίες τις περισσότερες φορές αφορά συγκεκριμένους προορισμούς.

Οι τυμβωρύχοι απαντώνται στα μυθιστορήματα λιγότερο από κάθε άλλη ληστρική ομάδα. Η παρουσία τους, αν και περιορισμένη έχει κοινό θέμα καθώς σχετίζεται με την κεντρική ηρωίδα των μυθιστορημάτων, ενώ ταυτόχρονα δηλώνει και την ανανέωση της πλοκής του μυθιστορήματος. Δύο συμμορίες τυμβωρύχων απαντώνται, μια στα Εφesiaκά του Ξενοφώντα και η άλλη στο μυθιστόρημα του Χαρίτωνος. Οι συμμορίες αυτές στην ουσία ασκούν την τυμβωρυχία περιστασιακά, όπως προκύπτει από τα έργα. Για την συμμορία του Θήρωνα στα Εφesiaκά η συμμορία άλλωστε αναφέρεται έξαρχής ως συμμορία πειρατών. Για την άλλη συμμορία μπορούμε να το υποθέσουμε, αφού έχει στην κατοχή της καράβι, το οποίο

και χρησιμοποιεί για την διαφυγή της. Η τυμβωρυχία, χρειαζόταν από τους πειρατές ιδιαίτερες προϋποθέσεις για να επιτευχθεί. Μια από τις προϋποθέσεις αυτές είναι και η παρουσία των πειρατών σε αστικούς χώρους. Εκεί οι υποψήφιοι τυμβωρύχοι μαθαίνουν πληροφορίες για τα δρώμενα της πόλης και ορίζουν τους επικείμενους στόχους τους. Το παράδειγμα του Θήρωνα για την περίπτωση αυτή είναι ενδεικτικό. Για την εκτέλεση της επιχείρησής τους, συγκεντρώνονται ολιγάριθμες ομάδες ανδρών, οι οποίοι θεωρούνται οι καταλληλότεροι για την εφαρμογή του σχεδίου τους. Η παρουσία των τάφων κοντά σε κατοικημένες περιοχές καθιστά τους τυμβωρύχους απόλυτα μεθοδικούς και διακριτικούς τόσο στην οργάνωση όσο και στην εκτέλεση του σχεδίου τους. Σύμφωνα με αυτά επιλέγουν να στήσουν την επιχείρησή τους, τη νύχτα. Παράλληλα οργανώνονται σε μικρότερες ομάδες, από τις οποίες μόνο η μια προσπαθεί να ανοίξει τον τάφο. Οι υπόλοιπες παραφυλούν και βρίσκονται σε ετοιμότητα, σε περίπτωση που γίνουν αντιληπτοί. Τα μέσα που οι ίδιοι χρησιμοποιούν εκτός από τον οπλισμό τους, περιλαμβάνει εργαλεία σκαπάνης, αλλά και το καράβι όπου και χρησιμοποιούν για την διαφυγή τους.

Η τρίτη ομάδα των ληστρικών συμμοριών που είδαμε, αφορά τους ληστές. Συγκεκριμένα παρατηρήσαμε την ευρεία γεωγραφική παρουσία των ληστών, μέσα στα όρια του τότε γνωστού κόσμου, η οποία ενδέχεται να εμφανίζει και έντονη κινητικότητα. Παράλληλα είδαμε τους ιδιαίτερους τόπους που αφενός αυτοί επιλέγουν για να διεξάγουν τις επιχειρήσεις τους, όπως δημόσιους δρόμους, παράκτια μέρη και δάση και αφετέρου για να κρυφτούν, προτιμώντας φυσική κάλυψη, μακριά από αστικές περιοχές, σε σπηλιές, αγροτικές οικίες και δάση. Στη συνέχεια η μέθοδος δράσης τους περιλαμβάνει τις ενέδρες, τις κατά μέτωπο επιθέσεις – επιδρομές και τις διαρρήξεις, οι οποίες βέβαια εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το μέγεθος της κάθε συμμορίας. Την ύπαρξη οργάνωσης μαρτυρά ο καταμερισμός εργασίας μεταξύ των μελών μιας ομάδας, όπως η ύπαρξη σκοπών και ιχνηλατών. Η ιεραρχική δομή της οργάνωσης των ομάδων των ληστών (που αποτελούνται αποκλειστικά από άντρες) δηλώνεται από την παρουσία αρχηγού, η οποία αντανακλάται στην διανομή της λείας και είναι κοινή σε όλες τις συμμορίες ανεξάρτητα από το μέγεθός τους. Το τελευταίο είδαμε ότι μπορεί να ποικίλλει, αν και οι πολυπληθείς ομάδες δεν εμφανίζονται συχνά. Ο αριθμός των μελών, όμως τείνει να επηρεάσει τόσο την οργάνωση όσο και τα μέσα που οι συμμορίες χρησιμοποιούν για τις επιχειρήσεις τους, όπως η περίπτωση διεξαγωγής επιδρομών εναντίον ολόκληρων χωριών. Ανάμεσα στα μέσα αυτά που έχουν στη διάθεσή τους οι ληστές,

συγκαταλέγονται οι τακτικές διεξαγωγής των επιδρομών, βασική θέση στις οποίες κατέχει το στήσιμο ενεδρών. Ο οπλισμός αποτελεί επίσης ένα στοιχείο απαραίτητο των ομάδων αυτών, όπως εξάλλου και τα μεταφορικά μέσα (υποζύγια) για τη μεταφορά της λείας.

Οι βουκόλοι, σε αντιδιαστολή με τα παραπάνω, δεν αποτελούν μια απλή συμμορία ληστών, κατά το πρότυπο των άλλων ληστρικών ομάδων, αλλά διάφορες κοινότητες ανθρώπων απομονωμένες και καλά κρυμμένες στο δέλτα του Νείλου, όπου και διαβιώνουν μέσω της ληστείας. Αν και απομονωμένες οι κοινότητες αυτές, δεν εμποδίζουν την έλευση ξένων ανθρώπων στο εσωτερικό τους, και ιδίως αυτών που έχουν ως βασική τους ασχολία, τη ληστεία. Παράλληλα, η κοινότητες τους αυξάνονται με την προσθήκη δούλων. Την κοινότητα φαίνεται πως την αποτελούν οικογένειες, από τις οποίες μόνο οι ενήλικοι άνδρες ασχολούνται με τη ληστεία ενώ οι γυναίκες αντίστοιχα φροντίζουν την ανατροφή των παιδιών και τη φροντίδα του οίκου. Στην κορυφή της ιεραρχίας των βουκόλων βρίσκεται ένα πρόσωπο, το οποίο ονομάζουν βασιλέα, και από ότι προκύπτει το αξίωμα του δεν ήταν κληρονομικό. Εκτός από τον βασιλιά, τα υπόλοιπα αξιώματα που συναντούμε αφορούν τους πρόχουντες, οι οποίοι πρέπει να ήταν οι επόμενοι στην ιεραρχία μετά τον βασιλιά. Το αξίωμα του βασιλέα, έδινε στον κάτοχο του προνόμια και δικαιοδοσίες ανώτερες από τους υπηκόους του. Ένα από τα προνόμια του, ήταν ότι το κατάλυμα του διέφερε από τα υπόλοιπα καθώς βρισκόταν σε περίοπτη θέση, απομακρυσμένο από τον υπόλοιπο οικισμό. Μαζί με αυτό ο βασιλέας είχε υπό την δικαιοδοσία του τον καταμερισμό της λείας. Αυτός διεύθυνε την διαδικασία, η οποία γινόταν δημόσια και είχε την ελευθερία να επιλέξει για τον εαυτό του, όποιο κομμάτι της λείας επιθυμούσε. Όλοι οι υπόλοιποι ληστές μοιράζονταν τη λεία ισότιμα ή και σε ορισμένες περιπτώσεις ισόβαρα. Η λεία των βουκόλων δεν διαφέρει από την λεία που συγκεντρώνουν, οι άλλες ομάδες ληστών που απαντώνται στα μυθιστορήματα. Η μόνη διαφορά τους, μάλλον έγκειται στην μαζική εισαγωγή δούλων, τους οποίους είτε πουλούν είτε κρατούν για να τους υπηρετούν. Οι βουκόλοι επιπλέον διαφοροποιούνται αισθητά από τις άλλες ομάδες ληστών ως προς το μέγεθος τους. Εκτός ότι εμφανίζονται συγκριτικά πολύ περισσότεροι από κάθε άλλη ληστρική ομάδα, το σύνολο τους συνθέτουν πολλοί και διαφορετικοί οικισμοί, οι οποίοι άλλοτε συμμαχούν μεταξύ τους, άλλοτε βρίσκονται σε αντίπαλα στρατόπεδα. Οι πρακτικές συμμαχίας ή οι ανταγωνισμοί των αντιπάλων οικισμών δεν αλλάζουν παρόλα αυτά τον τρόπο, με τον οποίο οι βουκόλοι οργανώνουν τις επιχειρήσεις τους. Αυτοί οργανώνουν μικρές

σχετικά ομάδες, οι οποίες μπορεί να διανύσουν και δρόμο δύο ημερών προκειμένου να εντοπίσουν την λεία τους. Τον οπλισμό τους είναι και εδώ απλός, ενώ μαρτυρείται και η χρήση λίθων ως όπλα. Αν και η χρήση των αλόγων επιβεβαιώνεται στα μυθιστορήματα, ωστόσο γίνεται μόνο από αξιωματούχους, ή από άτομα με συγκεκριμένες ιδιότητες, όπως αυτή του αγγελιοφόρου. Τέλος οι βουκόλοι φαίνεται πως φυλάσσουν την λεία τους σε υπόγειες σπηλιές, τις οποίες οι ίδιοι έχουν κατασκευάσει ειδικά για αυτόν τον σκοπό.

Οι χαρακτηρισμοί που απευθύνουν στις ληστρικές ομάδες αφορούν τη ληστεία στο σύνολο της και όχι συγκεκριμένες κατηγορίες της. Οι περισσότεροι χαρακτηρισμοί είναι αρνητικοί. Ένας από αυτούς αφορά την πλεονεξία τους. Σε αυτή πρέπει να συμπεριλάβουμε τόσο την έννοια της φιλαργυρίας, όσο και αυτής του ατομισμού. Οι ληστές σύμφωνα πάντα με τους χαρακτηρισμούς είναι εκτός των άλλων αδίστακτοι και βίαιοι. Η άσκοπη βία που διακρίνει τους ληστές, αποδίδεται συνήθως στο ήθος τους. Ένα μεγάλο κομμάτι των χαρακτηρισμών ενάντια στους ληστές σχετικά με τη βία, αποτελεί η σεξουαλική βία των ληστών εναντίον κατά κύριο λόγο των γυναικών αιχμαλώτων. Αυτή μάλιστα θεωρείται από πολλούς δεδομένη, σε περίπτωση που μια γυναίκα τεθεί υπό την αιχμαλωσία μιας ληστρικής συμμορίας. Εκτός από τον χαρακτηρισμό της βίας στις διάφορες εκδοχές της, οι ληστές επιφορτίζονται και με τον χαρακτηρισμό της ασέβειας. Ο χαρακτηρισμός στρέφεται ενάντια σε δύο διαφορετικές πρακτικές, οι οποίες θίγουν τα ιερά. Ο ένας σχετίζεται με την σύληση των ταφών, το οποίο βλέπουμε στους τυμβωρύχους και ο άλλος αφορά την ληστεία καθαυτή, η οποία καταδικάζεται από την θρησκεία. Αν και οι ληστές κατακρίνονται με βάση το ανόσιο του ήθους τους, η κατηγορία αυτή δεν προϋποθέτει πως οι ληστές δεν έχουν επαφή με τη θρησκεία. Αντίθετα απαντώνται δύο περιπτώσεις, όπου οι ληστρικές ομάδες διοργανώνουν θυσίες προς τιμήν κάποιας θεότητας. Ωστόσο οι θυσίες αυτές, συνοδεύονται και από πράξεις, όπως είναι η ανθρωποθυσία και η ανθρωποφαγία, οι οποίες δεν συνηθίζονταν στην αρχαιότητα. Αυτό το γεγονός θέτει ακόμα περισσότερο τους ληστές στο περιθώριο. Παράλληλα με τους χαρακτηρισμούς που διακρίνουν το ήθος των ληστών, είδαμε και τα σημεία εκείνα στην εξωτερική τους εμφάνιση, τα οποία τους ξεχωρίζουν και αποτελούν σημείο αναφοράς της περιθωριακότητας τους. Σύμφωνα με αυτά, οι ληστές παρουσιάζονται ιδιαίτερα σωματώδεις, ενώ πτυχές του παρουσιαστικού τους τονίζουν την αγριότητα τους αλλά και τον φόβο, τον οποίο προκαλεί η εμφάνιση τους. Ένα από τα σημεία που φαίνεται πως στιγματίζει τους ληστές είναι η μακριά

και απεριποίητη κόμη τους. Το παράδειγμα της μεταμόρφωσης του ληστή Κνήμωνα από την ληστρική του όψη στην όψη ενός πολιτισμένου ανθρώπου, απλά με την κοπή των μακριών μαλλιών του, όπως μας αφηγείται ο Ηλιόδωρος είναι ένα ενδεικτικό σημείο αναφοράς της περιθωριακότητας τους. Αυτό που όμως προκαλεί το ενδιαφέρον είναι η παράλληλη σύγκριση που τίθεται ακούσια τις περισσότερες φορές από τον αναγνώστη του μυθιστορήματος ανάμεσα στους ληστές και στους κεντρικούς ήρωες των μυθιστορημάτων. Τα χαρακτηριστικά, τα οποία φέρουν οι πρωταγωνιστές των έργων και τα οποία εξυμνούνται αρκετά συχνά στο έργο, βρίσκουν το αντίπαλο δέος στα χαρακτηριστικά των ληστών, τα οποία αποτελούν παράδειγμα προς αποφυγή. Ασφαλώς η διόγκωση των διαφορών αυτών, εξυπηρετεί και μια λογοτεχνική σκοπιμότητα, καθώς προσφέρει μέσα από την προβολή τους την ολοένα μεγαλύτερη ταύτιση και συμπάθεια του αναγνώστη για τους ήρωες.

Αναφορικά με τα κίνητρα και τις επιδιώξεις των ληστών είδαμε δύο παραδείγματα επώνυμων ληστών, για τα οποία είχαμε στη διάθεση μας αρκετές βιογραφικές πληροφορίες, να συνθέσουν την ιστορία τους. Οι δύο περιπτώσεις που περιγράψαμε, του ληστή Ιπποθόου και του βουκόλου ληστή Θυάμη, αν και δεν είναι απόλυτα αντιπροσωπευτικές, μας δίνουν να αντιληφθούμε, την δυναμική των ληστών. Οι άνθρωποι αυτοί καταφεύγουν στις ληστρικές ομάδες για να επιβιώσουν ή στην περίπτωση του Θυάμη για να εκδικηθούν την ακούσια αποπομπή τους από την κυρίαρχη κοινωνία. Το πέρασμα τους από την ληστεία και κατά προέκταση από την περιθωριακότητα, τελικά τους οδηγεί στην επαναφομοίωση τους στο κοινωνικό ιστό.

Τέλος συζητήσαμε το ζήτημα τις καταδιώξεις των ομάδων αυτών από τις φορείς εξουσίας. Σύμφωνα με αυτές λοιπόν οι αναφορές μας για την καταδίωξη των ληστρικών ομάδων είναι σημαντικά λιγότερες, από αυτές, που έχουμε στη διάθεση μας για την παρουσία των ληστρικών ομάδων. Τη διαφορά αυτή μπορούμε να την αποδώσουμε στην ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα οποία διακρίνουν τις ληστρικές ομάδες, η οποία καθιστά την καταδίωξη τους δυσκολότερη. Αυτό υποθέτουμε, πως αποτελεί και τον λόγο για τον οποίο οι διοικούσες αρχές στρέφονται σε συγκεκριμένες ληστρικές ομάδες, οι οποίες αφενός είναι εκτεταμένες, αφετέρου τείνουν να είναι ανεξέλεγκτες. Τα στρατιωτικά λοιπόν αποσπάσματα, τα οποία αναφέρονται στα ΑΕΜ έχουν στόχο να καταστείλουν συγκεκριμένες συμμορίες. Για να επιτύχουν το σκοπό τους συνήθως επιστρατεύουν έναν ικανοποιητικό αριθμό στρατιωτών, ο οποίοι είναι άρτια οργανωμένοι, έμπειροι και βαριά οπλισμένοι. Αυτός είναι και ο λόγος που οι στρατιωτικές δυνάμεις τις περισσότερες φορές, τελικά

επικρατούν στις μεταξύ τους μάχες με τους ληστές. Επικεφαλής των δυνάμεων καταστολής, συνήθως βρίσκουμε εξέχοντα πρόσωπα των διοικητικών αρχών. Παρατηρούμε μάλιστα πως μπορεί να φέρουν διάφορους τίτλους αξιωμάτων, οι οποίες αντικατοπτρίζουν την ρωμαϊκή αυτοκρατορική διοίκηση. Λειτουργούν έτσι ως αναχρονιστικά για το έργο, τα οποία αναπαριστούν παλαιότερες εποχές. Σκοπός των αποσπασμάτων αυτών και των επικεφαλών τους φαίνεται πως δεν είναι απλά ο περιορισμός της δράσης τους, αλλά η εξόντωση τους. Ο σκοπός αυτός φαίνεται τόσο και από το γεγονός, ότι δεν κρατούν αιχμαλώτους - πρακτική η οποία έχει ως αποδέκτες κατά το πλείστον εκτεταμένες ληστρικές ομάδες - όσο και από τις θανατικές ποινές, τις οποίες επιβάλλουν οι εντολοδότες αρχές μέσω του νόμου στους τυχόν αιχμαλώτους τους. Η φυλάκιση φαίνεται πως είχε προσωρινό χαρακτήρα για τους ληστές, αφού άμεσα την διαδεχόταν η εκτέλεση τους. Τόσο οι ανακρίσεις όσο και οι ποινές για τους ληστές, όπως μας τη μεταφέρουν τα ΑΕΜ, φαίνεται πως εκτός από τον βιαιότητα που τις διακρίνει είχαν και δημόσιο χαρακτήρα.

Στην εργασία αυτή επιχειρήσαμε να παρουσιάσουμε όψεις της περιθωριακότητας μέσα από τα ΑΕΜ. Με την ταξινόμηση των επιμέρους κατηγοριών, την περιγραφή και την ανάλυση των δραστηριοτήτων τους όσο και με την παράθεση των χαρακτηρισμών που πιστοποιεί το ήθος τους, προσπαθήσαμε να καλύψουμε τους στόχους που θέσαμε. Ωστόσο η παρούσα εργασία δεν καλύπτει το σύνολο της προβληματικής του ζητήματος των περιθωριακών στα ΑΕΜ. Η προβληματική επιδέχεται μια βαθύτερη ανάλυση που θα σχετίζεται τόσο με την αναζήτηση των κυρίαρχων αξιών, όσο και με την έννοια του περιθωρίου στην αρχαιότητα. Απαραίτητο για αυτό το λόγο κρίνεται η συνδρομή άλλων πηγών, τις οποίες δεν εντάξαμε στην παρούσα εργασία (όπως για παράδειγμα τα αρχαία λατινικά μυθιστορήματα) και η συγκριτική μελέτη τους με τα ΑΕΜ.

Πρωτογενής βιβλιογραφία:

Αρχαία Ελληνικά μυθιστορήματα:

Αχιλλέως Αλεξανδρέως Τατίου, *Λευκίππη και Κλειτοφών*, μετ. Γ. Γιατρομανωλάκης, Αθήνα 1990.

Ηλιόδωρος, *Αιθιοπικά ή Τα περί Θεαγένην και Χαρίκλεια*, μετ. Α. Σιδέρη, Άγρα, Αθήνα 2003.

Ξενοφών Εφέσιος, *Εφεσιακά ή Οι κατ' Ανθίαν και Αμβροκόμην Εφεσιακοί λόγοι*, μετ. φιλολογική ομάδα Κάκτου, Κάκτος, Αθήνα 2001.

Λόγγος, *Ποιμενικά κατά Δάφνιν και Χλόην*, μετ. φιλολογική ομάδα Κάκτου, Κάκτος, Αθήνα 1999.

Λουκιανός, *Λούκιος ή Όνος*, μετ. φιλολογική ομάδα Κάκτου, Κάκτος, Αθήνα 1994.

Χαρίτωνος Αφροδισιέως, *Χαιρέας και Καλλιρόη*, μετ. Β. Λεντάκης, Το Ροδάκιο, Αθήνα 1995.

Βιογραφίες:

Πράξεις Παύλου και Θέκλας, στο Απόκρυφα Κείμενα της Καινής Διαθήκης τ. Δ', μετ. Δ. Κουτσούκης, Πύρινος Κόσμος, Αθήνα 1992.

Φιλόστρατος, *Τα ες τόν Τυανέα Απολλώνιον*, μετ. φιλολογική ομάδα Κάκτου, τ. Α,Β,Γ, Κάκτος, Αθήνα 1994.

Δευτερογενής βιβλιογραφία:

- Alföldy, C., *Ιστορία της Ρωμαϊκής Κοινωνίας*, (μετ. Α. Χανιώτης), ΜΙΕΤ, Αθήνα, γ' εκδ., 2002.
- Bakhtin M. "Forms of Time of the Chronotope in the Novel", στο M.Holquist (επιμ.), *Dialogic Imagination: Four Essays*, Texas 1981, σελ. 84 – 258.
- "Discourse in the Novel", στο M.Holquist (επιμ.), *Dialogic Imagination: Four Essays*, Texas 1981, σελ. 259 – 422.
- Brown, P., *Η Δημιουργία της Υστερης Αρχαιότητας*, (μετ. Θ. Νικολαΐδης), Αθήνα, 2001.
- Burkert, W., *Αρχαία Ελληνική Θρησκεία*, (μετ. Ν. Π. Μπεζαντάκος – Α. Αβαγιανού) Καρδαμίτσας, Αθήνα, 1993.
- Casson, L., *Το ταξίδι στον αρχαίο κόσμο*, (μετ. Λ. Σταματιάδη), ΜΙΕΤ, Αθήνα, 2003.
- Coulet C., *Μέσα επικοινωνίας στην Αρχαία Ελλάδα*, Αθήνα, 1998
- De Souza, P., *Piracy in the Graeco – Roman World*, Cambridge, 1999.
- De Ste Croix, G.E.M., *Ο Ταξικός Αγώνας στον Αρχαίο Ελληνικό Κόσμο. Από την Αρχαϊκή Εποχή ως την Αραβική Κατάκτηση*, μετ. Γ. Κρητικός, Ράππας, Αθήνα, 1986.
- Δημητρίου, Σ., *Μορφές Βίας*, Σαββάλας, Αθήνα, 2003.
- Dosse, F., *Η Ιστορία σε ψίχουλα. Από τα Annales στη «νέα Ιστορία»*, μετ. Α.Βλαχοπούλου, ΠΕΚ, Ηράκλειο, 1993.
- Easterling, P.E. – Knox, B.M.W., *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα, 2000.
- Eco, U., *Πώς γίνεται μια διπλωματική εργασία*, μετ. Μ. Κονδύλη, Νήσος, Αθήνα 1994.
- Finley, M.I., *Ο Κόσμος του Οδυσσέα*, μετ. Σ. Μαρκιανού, Αθήνα, 1998.
- Foucault, M., *Εξουσία, γνώση και ηθική*, (μετ. Ζ. Σαρίκας), Ύψιλον, Αθήνα, 1987.
- *Επιτήρηση και Τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής*, (μετ. Κ. Χαντζηδήμου – Ι. Ράλλη), Ράππας, Αθήνα, 2005.
- *Η Ιστορία της Τρέλας*, Αθήνα, (Μετ. Φ. Αμπαζόγλου), Ηριδανός, 2003.
- *Η Ιστορία της σεξουαλικότητας, Η δίψα της γνώσης*, (μετ. Γ. Ροζάκη), τ.1, Ράππας, Αθήνα, 2003.
- Howard K. – Sharp A. J. *Η επιστημονική μελέτη, Οδηγός σχεδιασμού και διαχείρισης πανεπιστημιακών ερευνητικών εργασιών*, μετ. Β. Νταλάκου, Gutenberg, Αθήνα, 2000.

- Garland, R., *The Eye of the Beholder. Deformity and Disability in the Graeco – Roman World.*, New York, 1995
- Geremek, B., *The Margins of Society in Late Medieval Paris*, Cambridge. 1987.
- Graf, F., *Πλησιάζοντας τους θεούς και βλέποντας τους ανθρώπους. Η Μαγεία στην Ελληνορωμαϊκή Αρχαιότητα*. μετ. Γ. Μυλωνόπουλος, ΠΕΚ, Ηράκλειο, 2004.
- Gutting, G., *Foucault. A very short Introduction*, Oxford, 2005.
- Hägg, T., *Το Αρχαίο Μυθιστόρημα*, μετ. Τζ. Μαστοράκη, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 2003.
- Hobsbawm, E., *Οι ληστές*, Αθήνα, 1975.
- Iggers G. G., *Η Ιστοριογραφία στον Εικοστό Αιώνα. Από την επιστημονική αντικειμενικότητα στην πρόκληση του μεταμοντερνισμού*, μετ. Π. Ματάλας, Νεφέλη, Αθήνα 1999.
- Κανατσούλης Δ., «Δυτική Μικρή Ασία» στην Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Στ' Ελληνισμός και Ρώμη 30 π.Χ – 324 μ.Χ, Αθήνα, 1976, σελ. 228.
- Le Goff, J. «Οι Περιθωριακοί στη μεσαιωνική Δύση» στο Vincent B. (επιμ.) *Οι Περιθωριακοί και οι Αποκλεισμένοι στην Ιστορία*, μετ. Μ. Καραχάλιος – Κ. Λεύκα, Αθήνα, 1994.
- MacAlister, S., «Αβεβαιότητα και βεβαιότητα στο Πρώιμο Ελληνικό Μυθιστόρημα. Νοήματα της αυτοκτονίας» στο *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τ.98 (Ιανουάριος 2006).
- MacMullen, R. *Enemies of the Roman Order. Treason, Unrest and Alienation in the Roman Empire*. Harvard, 1966.
- Μαλτέζου, Χ. (γεν. επ.), *Οι περιθωριακοί στο Βυζάντιο*, Πρακτικά Ημερίδας, Αθήνα, 1999.
- Μαυρομάτης, Λ., «Η έννοια των περιθωριακών στα Βαλκάνια στα τέλη του Μεσαίωνα», στο Χ. Μαλτέζου (επ.), *Οι περιθωριακοί στο Βυζάντιο*, Πρακτικά Ημερίδας, Αθήνα, 1999, σελ. 15 – 24.
- Salles, C. *Η Άλλη Όψη της Αρχαιότητας. Ο Υπόκοσμος*, μετ. Κ. Τσιταράκης, Αθήνα, 2005.
- Thomas, R., *Γραπτός και Προφορικός Λόγος στην Αρχαία Ελλάδα*, μετ. Δ. Κυρτάτας, ΠΕΚ, Ηράκλειο 2001.
- Vincent, B. (επιμ.), *Οι Περιθωριακοί και οι Αποκλεισμένοι στην Ιστορία*, μετ. Μ. Καραχάλιος – Κ. Λεύκα, Ροές, Αθήνα, 1994.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000097546